

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

A PSZICHOLÓGIAI SZAKTANÁCSADÁS SZEREPE
A PÁLYÁRA VALÓ FELKÉSZÜLÉSBEN

FINTA MIHÁLYNÉ

SZEGED, 1981

TARTALOM

I. Bevezető	4. old.
1. A szaktanácsadás szerepe a pályaválasztási tanácsadás rendszerében	
2. Kutatási feladataink	
3. Munkahipotézisek	
4. Vizsgálati módszerek	
5. A minta adatai	
II. A szaktanácsadáson résztvett tanulók életútjának alakulása	29. old.
1. A tanácsra való emlékezés, beállítódás	
2. A pályaaazonosulás összetevői	
III. A pályafejlődés és a személyiségtényezők összefüggése	52. old.
1. Az életpálya eredményessége szempontjából szükséges, nem pályaspecifikus személyiségvonások	
2. Az életértékekhez való viszony	
3. Az önvezérlés emocionális mutatói az én-ideálban és énképben	
IV. Összefoglalás és ajánlás	119. old.
V. Mellékletek	130. old.
VI. Irodalom	146. old.

"Segítsünk az embereknek, hogy magukból a maximumot hozhassák ki" teljesítményben és emberi értékekben egyaránt. Ezért "szükséges, hogy a pályaválasztási tanácsadó egyáltalán ne hagyja magát befolyásolni a manapság elterjedt egyoldalú, a külső teljesítményekre épülő ember értékeléstől. Igaz barátságot tartani, boldog családot teremteni, egy jó könyvet olvasni, segítőkésznek és jónak lenni, ezek és sok más tulajdonság megérdemli megbecsülésünket. Ha a mi időnkben ezeket a képességeket valamicskét jobban ápták volna, akkor talán civilizációnk valamelyest kevésbé "tökéletes" volna, de kevesebb szenvedésről panaszkodhatnánk."

/Meili/

BEVEZETŐ

1. A szaktanácsadás szerepe a pályaválasztási tanácsadás rendszerében

A pályaválasztási tanácsadás rendszere Magyarországon viszonylag rövid multra tekinthet csak vissza. /Szakszerű pályaválasztási tanácsadás tekintetében nem voltak számottevő hagyományaink sem, a felszabadulás előtti néhány izoláltabb kezdeményezést leszámítva./ Amíg a fejlettebb ipari országokban a gazdaság igényelte a munkapszichológia alkalmazását és a pályaválasztási tanácsadás megszervezését, Magyarországon ilyen igény még a felszabadulás után sem jelentkezett mintegy másfél évtizedig.

Hazánkban pályaválasztási tanácsadás megszervezéséről először az 1027/1961. /XII.30./ számú kormányhatározat intézkedett. Ennek nyomán kezdődött meg a tanácsadás szervezésének kiépítése. Továbbfejlesztésének részletesen meghatározott irányát, benne a megyei P.V.T.I-ek létrehozását, tevékenységét az 1029/1971-es kormányhatározat, valamint 1972-es oktatáspolitikai határozat jelölte meg sokoldalúan és tette intézményessé, a tudományos megalapozottság és szervezeti keretek kialakításának igényével. Ezen belül szorgalmazta a pszichológiai szaktanácsadás kiterjesztését is a

speciális rétegekre /fizikai dolgozók gyermekei, állami gondozottak, stb./ és "mindazokra, akik saját képességeik felismerésében bizonytalanok".

A 3075. MT. határozat, valamint az Állami Ifjúsági Bizottság 1979. július 2-i, 15.010/1979. IEK 7./ sz. határozata a pályántartásról és a pályaválasztással kapcsolatos feladatokról tovább differenciálta a feladatokat.

A hivatkozott kormányhatározatok intencióinak megfelelően a pályapedagógiai tevékenységet már az általános iskola alsó tagozatában meg kell kezdeni; az általános iskola, a különböző középfoku iskolák nevelési és képzési céljának megfelelően, a tantestületeknek tervszerű és folyamatos pályapedagógiai munkát kell végezniük.

Az egyes iskolatípusok nevelési és oktatási terveiben kötelező érvénnyel meghatározott, részletesen megfogalmazott célok, feladatok, továbbá módszer-ajánlások és különböző segédanyagok /OPTI/ segítik az iskolák pályapedagógiai tevékenységét.

Az iskola tevékenységét hivatott segíteni a PTI-ek megyei hálózata, illetve a PTI-eken keresztül az OPTI. Minthogy a pályapedagógia tevékenység komplex jellegű, a PTI-ek közgazdasági, orvos-egészségügyi, pszichológiai, pedagógiai és szociológiai szakspecifikus oldalról, pályapedagógiai relációban tárják fel és elemzik a helyi feltételrendszert; informálják és segítik a megyei munkahelyek és iskolák széles-

körü pályapedagógiai és pályapropaganda munkáját.

A PTI-ekben egyedi pályaválasztási /és mind gyakrabban pályakorrekciós/ információs és pedagógiai tanácsadást is végeznek.

Pszichológiai szaktanácsadásra kerül sor azon speciális esetekben, ha az iskola vagy munkahely, illetve az intézeti tanácsadás előző lépcsőfokai nem tudják megnyugtatóan megoldani a fiatal pályaválasztási /pályakorrekciós/ gondját, vagy az kérésével egyenesen hozzánk fordul. A probléma interiorizáltsági fokának megfelelően, pszichológiai szaktanácsadásra csak a speciálisan problémás esetek kerülnek. Ez mennyiségileg ugyan kis hányada egy megye pályapedagógiaailag érintett korosztályának, de a probléma súlyánál, a vizsgálat felelősségénél és időigényességénél fogva lényeges része intézeti munkánknak. Vas megyében pl. az érintett korcsoportnak évente 2,7 - 3,0 %-a kerül szaktanácsadásra.

Mit nyújt a szaktanácsadás?

/Pontosabban: álláspontunk szerint mit kell, hogy nyújtson a szaktanácsadás?/

Először is, amit a praktikum elvár tőle és érzékel belőle:

1/ 1-3 rangsorolt, konkrét pályatanácsot, néha pályakört.

/Rokonterületekre, adott esetben a "kétlépcsős" pályamegvalósítás lehetőségeire, esetleg a szakosodásra, munkakörre kapott prognózisra is kitérve./

2/ A pálya-tanács megvalósításához vezető ut részleteiben is konkrét tanácsait.

- 3/ A fiatal számára tárgyilagosabb és differenciáltabb önismeretet, főként a javasolt pályák vonatkozásában.
- 4/ Egyénre szabott kiegészítő tanácsokat.
- 5/ Nagyobb életvezetési és szakmai életvezetési önállóság készségét.

Ilyen értelemben a tanácsadás kiterjed:

- a szakmai felkészülés - beilleszkedés - beválás már aktuális és prognosztikus problémáira, várható eredményeire, a fejlődés-fejlesztés lehetőségeire;
- szakember-modellt is próbálunk adaptáltatni a vizsgált fiatalok számára ismertek élményszerű megszervezésével /munkahely látogatás, megfelelő szakemberrel való találkoztatás, irodalmi - film - TV stb. utalások, pályatükrök, tematikus beszélgetés stb. kapcsán/;
- tartalmazza a tanács megvalósításához vezető út részleteiben is konkrét ajánlásait /tanulási módszerekre - feladatokra, pálya-életvitelre, élettervre, lelki egészségük megtartására vonatkozóan/;
- felkészíti a fiatalot a várható nehézségek tudatos vállalására; elindít egy adekvátabb önismereti alapokon álló, fokozottabb önismereti érzékenységet és tudatosabb én-alakítási folyamatot;
- s eközben megpróbáljuk eljuttatni egy olyan szaktanácsadási élményekben és együttes munkában rögzült, tapasztalati felismeréshez, hogy megtanítottuk önmagán segíteni.

Ebben az értelemben általában szerencsésebb, ha elegendő idő marad a tanácsadástól a pálya-tanács útján való elindulásig /az iskola-váltásig/. Adott esetben fontos lehet, hogy megfelelő adaptációs, felkészülési idő maradjon a váltásig:

a pályaválasztási érettség elmélyülésére, a pályaismeret mélyítésére;

szakember-modellel /modellekkel való identifikálódáshoz;

az iskola - és pálya-identifikációs folyamat szükséges mértékű emocionális, motivációs és értékorientációbeli áthangoláshoz vagy megszilárdításhoz;

a szükséges tanulmányi, képességbeli fejlesztésre vagy korrigálásra, a szükséges személyiségvonások erősítésére, az önnevelés - önszabályozás beállítására;

a megfelelő életvezetési tanácsok szokásrendszerbe rögzített beépítésére.

Ezt a közbülső folyamatot, szükség szerint tovább támogatjuk.

Az egész pályaaorientációs hálózat együttes célja, s ilyen módon a PII-ek pszichológiai szaktanácsadási tevékenységének is: "A pályaválasztási, pályairányítási tevékenység - az egyéni képességek fokozott figyelembe vételével - nyújtson a jelenleginél nagyobb segítséget a pályaválasztáshoz, a népgazdaság munkaerőszükségletének mennyiségi és minőségi kielégítéséhez. A pályairányítási, pályaválasztási tanácsadó munka

szinvonalának és hatékonyságának javítás útján elő kell segíteni ..." - e mindezt. /Fentebbi határozat/

Ebben az értelemben újra aktualitást nyer: "ki kell alakítani a pályaválasztási tanácsadás hatékonyságának mérési lehetőségeit." /Az 1029/1971. és 3.255/1971. sz. kormányhatározattal kapcsolatos feladatok végrehajtási programjából/

A pszichológiai szaktanácsadási hatékonyság mérési lehetőségeinek keresése tehát, a/ pályaválasztási tanácsadási hálózatban dolgozó pszichológusoknak részben előirányzott, ám egyelőre alig aktualizált feladata; b/ egyben saját szaktanácsadási tevékenységünk és a szaktanácsadási rendszer továbbfejlesztésének elengedhetetlen feltétele; c/ találkozik személyes, praxisból fakadó, visszajelzés iránti igényünkkel.

2. Kutatási feladataink

Csakhogy a szaktanácsadás pszichológiai eredményvizsgálata - az ismeretes közlemények szerint - igencsak szórványos /U. Wittmer 1970.; Ritoók Elné 1974.; Borsosné Sárközi Irén 1972.; Albrecht Vilmos - Borbély Julianna 1980.; Finta Mihályné 1980./, kidolgozatlanabb, viszonylag kevés objektív mérési ponttal rendelkezik, különböző részproblémákat vet fel. Nem is lehet egyelőre másként, annyira komplex problémaretegek együttesére vonatkozik:

a/ Minthogy a pályaválasztási történést nem lehet egyetlen meghatározó ágensre redukálni, ezen ágensek és szimultán

kölcsönhatásuk sajátos dinamizmusát egyaránt kellene ismer-
ni /Xantus 1980/ és a tanácsadási helyzetben optimális mo-
dellfolyamat teremtesével kezelni ahhoz, hogy a tanácsadás
hatásfokát is a maga komplex megfelelésében mérhessük.

b/ A szaktanácsadási tevékenység céljának, tartalmának sok-
rétűségéből következően is nehezen körülhatárolható mérése.

c/ Hatékonyságvizsgálat céljából, a későbbiekben időben is
nehéz leválasztani a környezeti hatásokat és az életkori sa-
játosságok önmozgásos változásait a tanácsadási folyamat
esetleges személyiség - és képességfejlődést befolyásoló ha-
tásáról. Nem tudjuk, hogy a pálya-tanács és az életvezetési
tanácsok alapján megindított én-alakítási munka meddig haté-
kony és változás meddig hozható összefüggésbe a szaktanács-
adással.

d/ A tanács hatékonyságát nyilvánvalóan befolyásolják a be-
fogadó /vizsgált/ személy attitűdjei, beállítódása a vizsgá-
latvezető pszichológushoz, a tanácsadási folyamathoz és a ka-
pott tanácsokhoz.

E pillanatban még távolállunk a problémakör ilyen mélysé-
gű és komplexitású ismeretétől; s még távolabb attól, hogy
ilyen sokoldalú, komplex hatékonyságvizsgálatra vállalkozhas-
sunk. A pályapszichológiai kutatások továbblépése nyilván
ösztönző hatású lesz a hatékonyságvizsgálatokra. Addig is
- minthogy a gyakorlati igények sürgetik, s minthogy így
épül a megismerés is - egyes megragadható részletekhez kell
adalékokat gyűjtenünk. Megkíséreljük követni, hogy az intéz-

ményes szaktanácsadási rendszer hogyan is hat a vizsgálaton résztvett tanulók pályairányulására, a tanácsadási folyamat hasznosságára és a pályafejlődésre. Reméljük, hogy a gyakorlat szempontjából hasznosítható és általánosítható támpontokat kapunk, ha a pályára készülés időszakából is nyerünk visszajelzést. Vizsgálódásunk eredményei felhívhatják figyelmünket olyan problémákra - pl. a tanácsadási folyamattal, az alkalmazott módszerekkel kapcsolatban - amelyekre tekintettel kell lenni, és amelyek a változtatás-finomítás igényét is felvethetik.

Másrészt indokolt a meglévő közlemények monografikusabb összegzése is.

Ennyi, vagy ennek is egy töredéke az, amire vállalkozhatunk.

Le kell szögezni, hogy a hatékonyságvizsgálatok egyelőre nem fordíthatók direkt következtetésekre, a közvetlen rövidtávu haszon nyelvére. Nem lehet egy-egy megoldott esetben vagy a tendenciákban a megoldásnak a minőségére vagy a vizsgálatvezető pszichológusnak kategorikus minősítésére, avagy a tanács "értékének" sommás forintra vetítésére használni. Hanem annak keresése a cél, hogy hol mit tudnánk még többet "kihozni" a szaktanácsadásból, ehhez viszont jobban meg kell ismernünk működési- és hatásmechanizmusait, fel kell tárni belső lényegét. Gyakorlati következményeiben megnyilvánuló tapasztalatainak rendszerezett feldolgozása ehhez járulhat hozzá.

A hatékonyságvizsgálat sürgetőinek kérdésfeltevésében olykor benne van egy rövidtávu gazdaságosság iránti igény, s a bizalmatlanság: "kifizetődik-e" a szaktanácsadás, s van-e egyáltalán tudományos hitele? Jogos a kérdésfelvetés, de nem ennyire szimplifikáltan. Mint ahogy az egészségügyben megszokott, hogy egy-egy ember gyógykezelése sokszor hosszadalmas és költségigényes, hasznát és szükségességét egy szélesebb evidenciarendszerben helyezzük el, s a gyógyítás nem függvénye egy türelmetlen, azonnali és direkt haszonelvűségnek.

Magyarországon e kérdésmódban benne van a viszonylagos új iránti kétely; funkciójának, lehetőségeinek, korlátainak s egyáltalán megítélésének és tudományos hitelének kialakulatlansága. Ugy is, mint a pályaválasztási szaktanácsadás /egyben a pályalélektan és munkalélektan/ iránti, s úgy is, mint "a" pszichológia iránti bizalmatlanság. /A pszichológia magyarországi, történetileg kialakult helyzetéből szivóosan rögzült szemléleti károk és jelen állapotának hiányosságai, fejlődési hiányai egyaránt szerepet játszanak benne./

A pszichológiai szaktanácsadás, illetve a szaktanácsadási hatékonyságvizsgálat gondjainak szemléltetéseképpen a következő két oldalon táblázatosan is ábrázoljuk a szaktanácsadási folyamat egyes mozzanatait és pszichológiai ki-munkáltságuk mértékét:

ESZKÖZTÁRÁNAK SÉMÁJAPályapszichológiai kimunkáltsága

- Legkidolgozottabb része a szaktanácsadásnak, minthogy a pszichológia más területein kimunkált tesztek és eljárásokat adaptálhatta. /Irodalma: a pszichológia széles szakirodalma./
- A pályaválasztási történés többretegű és komplex ismeretével adós a pályapszichológia és a határtudományok. /Irodalom: Ritoókné - Takács Márta 1967.; Perlai - Xantus 1980.; Shapiro, Rousselet 1980.; Gericke 1978.; Kosco 1971.; Gillemotné Tóth Mária 1977.; továbbá a pályaszociológiai és pszichoanalitikus szemléletű pszichológiai szakirodalmon belül./
- Adós vele a fejlődéslélektan /és a pályapszichológia/. /Irodalom: Gillemotné Tóth Mária 1973.; Ritoókné 1974.; J. Szilágyi - Völgyesi 1979./
- Viszonylag kevés az ismeretünk. /Hozzáférhető irodalma: Gericke, Meili 1978.; Kosco 1971.; Csirszka 1977.; Shapiro, Rousselet 1980.; Szerk.Lengyel Péterné 1979.; a továbbiakban szakcikkek: Gillemotné 1972.; Jakabné Szilágyi Klára 1971.; 1972.; Rajnai Nadinka 1968.; 1977.; Ritoókné 1974.; Rókusfalvi 1964., 1969.; Albrecht 1974./
- Annyiban kidolgozott, amennyiben a pszichológia egyéb területeiről adaptálható. /Pl. Bang 1976.; 1980.; Pertorini 1965., 1969.; Horányi 1976.; Szerk.Harmatta János és Lust István 1975.; Bagdi - Koroknai 1978.; tehát leginkább a klinikai pszichológia szakirodalma./

Miután átgondoltuk a pszichológiai szaktanácsadás, ill. a hatékonyságvizsgálat jelen elméleti nehézségeit, hosszabb távon megoldandó feladatait, másrészt tudatában vagyunk vizsgálódásunk korlátainak, - kérdés, hogy mit és milyen mélységben vállalhatunk föl.

Az egyes kutatási feladatokat a szaktanácsadási hatékonyság komplexitásánál leírt tartalmi rendszert figyelembe véve jelöltük ki. Fontosnak tartottuk, hogy mind a négy problémarétegből nyerjünk ismereteket. Még akkor is, ha így az egyes rétegekből mennyiségileg ugyan szegényebb, de remélhetőleg lényeges információkat kapunk.

/Indokolja ezt a kutatási stratégiát még az is, hogy az elkövetkező években fokról fokra bővíteni - elmélyíteni szándékozunk az egyes problémarétegek vizsgálatát, s mindvégig megtartva a komplex szemlélet igényét is./

Ám az egyes rétegek problémamagazdagságánál fogva, jelen dolgozatunkban nem vállalkozhatunk arra, hogy mind a négy réteget egyenlő igénnyel vizsgáljuk.

Mit emeljük ki az egyes rétegekből?

Az egyes eddig ismert hatékonyságvizsgálati kutatásoknak nagyobb anyaghányada /vagy egésze/ a pályaválasztási törté-
nés és a tanácshoz való beállítódás problémarétegeiből származik. /U. Wittmer 1970.; Ritoók Pálné 1974.; Borsosné Sárközi Irén 1972.; Albrecht Vilmos - Borbély Julianna 1980.;

Finta Mihályné 1980./ A kutatások ide|sorolható részei a fentebbi témakörben több-kevesebb részletességgel, nagyjából azonos kérdésköröket vizsgáltak. Az egyezés nem véletlen. Ezek a tanácsadási hatékonyságvizsgálatok számára a legalapvetőbb vagy a leghozzáférhetőbb /s így a laikus érdeklődőktől is a legtöbbet kapott, legdirektebb/ kérdés-felvetések. Célszerűnek látszott, az eddigi vizsgálódások tapasztalatait mintegy összefoglalva felhasználni, és megkísérelni a/ az idevonatkozó kérdések mind optimálisabb összeállítását/a további hatékonyság-vizsgálati praxis számára/, b/ ahol indokolt, az eredmények összehasonlító kontrollját elvégezni.

Ez egyben sajnálatosan be is határolta, hogy a pályaválasztási történet és a tanácshoz való beállítódás problémaköreiben jelen vizsgálódásunkban már nem maradt lehetőségünk más területek feltárására. /A pályaválasztási történet fogalmát itt mint folyamatot értelmezzük, aminek a megfogalmazásában is plasztikusan domberodik ki a folyamat lényegi aktusa./

Hogy ragadjuk meg a szaktanácsadási tevékenység céljának, tartalmának hatékonyságban való érvényesülését? Átgondolva, hogy mit nyújt a szaktanácsadás /vö. 8.9. old./, akkor lényegét az adekvát pálya választásához történt hozzásegítésen túl a tudatosabb önvezérlés képességének fejlesztésében találtuk. Miszerint feltételeztük, hogy valamelyest "megtanítottuk önmagán segíteni": fejlesztettük önismereti érzékenységét, önalkotási igényét, erősítettük ego-autonómiájára való törekvé-

sét és az életértékekhez való tudatosabb viszonyulását.

Az előbbi pontban felsorolt, a szaktanácsadási folyamatban legalapvetőbben kialakítandónak ítélt személyiségtényezőket kellene követni tudnunk abból a szempontból is, hogy a szaktanácsadástól eltelt idő függvényében, legalább általános tendenciaként, időben meddig indokolt szaktanácsadási hatékonyságot elvárni?

Kutatási feladatunkat, összefoglalóan és azelőbbi szempontokat figyelembe véve, megfogalmazva: célunk tehát megvizsgálni, hogy a szaktanácsadási folyamat és a megfogalmazott prognózis mennyiben járul hozzá a választott pályára való felkészüléshez.

Nyomonkövetjük a szaktanácsadáson résztvett tanulók életutjának alakulását, különös tekintettel a szaktanácsadás eredményességére.

Megvizsgáljuk, hogy a vizsgálaton résztvettek pályafejlődése milyen személyiségtényezőkkel illeszkedik.

3. Munkahipotézisek

Tapasztalati visszajelzéseink és a szakirodalmi adatok alapján eleve feltételezhettük, hogy a vizsgált fiatalok nagyobbára pozitívan állítottak be a szaktanácsadáshoz, és nagyobbára hasznosították a pályatanácsokat. /Kérdéses csupán a mérték lehetett./

Amennyiben a szaktanácsadáshoz való pozitív viszony következtében a szaktanácsadás orientáló szerepe érvényesül, feltételeztük, hogy a vizsgált fiatalok korcsoportjuk átlagánál valamelyest tudatosabb önvezérlésre és nagyobb életvezetési önállóságra törekcszenek. Mégpedig:

1. a pályaaazonosulás mutatóiban valószínűsíthető, hogy korcsoportjuk átlagánál tudatosabbak és integráltabbak a pályára felkészülésben;
2. ez nagy valószínűséggel tükröződik az életértékekhez való érettebb viszonyulásukban;
3. valamelyest megmutatkozik az önvezérlés emocionális mutatóiban énképben és énídeálban.

4. V i z s g á l a t i m ó d s z e r e k

Témánk kérdésfeltevései és hipotézisei egyaránt szükségessé teszik, hogy a vizsgálati adatgyűjtés módszereit is adekvátan alakítsuk.

Mindenekelőtt figyelembe vesszük, hogy a pszichológiai szaktanácsadás országosan elfogadott és ajánlott módszer-együttessel dolgozik. /Ritoók Pálné és Takács Mária: Pályaválasztási szaktanácsadás, Kézikönyv a pályaválasztási szakisvizsgálatok elvégzéséhez, Bp. 1967.; az OPTI által kiadott un. "narancssárga füzetek" tesztleírás - sorozat; az OPTI által kiadott standardgyűjtemények./

A módszerek megválasztása ennek megfelelően bizonyos mértékig behatárolt /elsősorban az alkalmazott tesztek vonatkozásában/. Éppen ezért a csoportos és egyéni vizsgálatoknál használatos személyiségtesztek, mentális és motorikus képességeket vizsgáló tesztek felsorolásától itt eltekintünk.

De a módszerek megválasztása - főként a szaktanácsadási stratégia és tanácsadási folyamatban felvállalt feladatok mélysége és tartalma tekintetében - sok helyi és egyéni eltérést is mutathat.

1./ A szaktanácsadásban honos módszereink

A szaktanácsadásra kerülés módja: alapvetően kétféle. Szaktanácsadást lehet kérni iskola által jelentkezéssel /ilyenkor az iskola írásos jellemzést is küld a tanulóról/, és egyéni jelentkezéssel. Mindkét változat mögött lehet a fiatal személyes kérése, a szülő igénye, az iskola ösztönzése vagy direkt küldése. Szaktanácsadást szokott még kérni: egészségügyi intézmény, munkahely /felnőtt pályakorrekciós tanácsadás/, nevelőotthon, kiegészítő iskola, gyermekvédő intézet, vagy maga a felnőtt.

A szaktanácsadási folyamat un. csoportos vizsgálattal kezdődik. Vizsgálati tematikáját az OPTI határozta meg, külön középiskolás és általános iskolás csoportokra. /Tartalmaz érdeklődés vizsgáló teszteket, motivációs és egyéb exploratív jellegű kérdőíveket, többirányú mentális képességvizsgáló teszteket, projektív személyiség-teszteket.

Ezek, a vizsgálat sor csoportos formájából adódóan, mind papír-ceruza tesztek. /A csoportos vizsgálat alkalmával kerül sor az orvosi vizsgálatra, ami olykor további szakorvosi vizsgálatra küldést is jelent./ Általános iskolások esetében ekkor kerül sor a szülővel való első találkozásra, az anamnesztikus beszélgetésre, a tanácsadási folyamatban a problémafeltáró, kontaktust teremtő kapcsolat elindítására.

A csoportos vizsgálatot követik az egyéni vizsgálatok /zömmel 2-3 alkalommal/. Az egyéni vizsgálat sorát általában a részletesebb exploráció /vagy egy "oldó" feladat/ indítja. Az eddigi előzmények /a személyiségfejlődés élettörténeti utja, determinánsai, a pályaválasztási történés folyamata- és állapotismerete, a csoportos vizsgálat viszonylag széles produkciófelületen nyújtott elsődleges vizsgálati anyaga/ ismeretében, az elsődleges feltételezések alapján állítjuk össze a további egyéni vizsgálati tervet. Az egyéni vizsgálat sor szükség szerint egyedi kombinációkban változó vizsgálati tartalommal /mit/ és tematikával /teszttel, eljárással/, változó időrenddel, a hosszabb-rövidebb énfeltáró és énalakító beszélgetés-részleteknek, önmegfigyelési és énalakító feladatoknak a tanácsadási stratégia szempontjából adekvát helyen történő közbeépítésével folyik. Hasonlóképpen változó helyeken és arányokban szövéődnek be a tanácsadási folyamatba a pályá- és szakember modelleket ismerető mozzanatok; divergens szakmai élettervezési és élet-

vezetési modellek saját jellemzőkre vetített, tudatosabb végiggondoltatásának - mérlegelésének gyakorlása; a pályákkal - pályakörökkel való kognitív és emocionális azonosulás megkezdése; beleértve azok várható nehézségeire való felkészülést is.

E feladatok szaktanácsadási vállalásának mélysége problématípustól, vsz. intelligenciájától és személyiségétől függően változó. Mint ahogy az is változó, hogy mikor és mennyire vonjuk be a szülőket. Bár általános iskolásoknál az ilyen beszélgetések kognitív vonatkozásaiban gyakran a szülő irányába kell munkánkat hangsúlyosabbá tenni. Emocionálisan és magatartási stratégiát illetően gyakran a szülő-gyermek kapcsolatot korrigáló modellt próbálunk nyújtani a szülőeknek hármában való beszélgetéseink alkalmával. /Olykor a gyermeknek is./

A szakvizsgálatok során arra törekszünk, hogy a különböző módszerekkel kapott információk megfelelő szinapszist alkossanak.

A tanácsadási folyamat befejezése

A tanácsadási folyamat közben változik, módosul vagy finomodik bennünk a diagnosztikus és prognosztikus kép, majd végleges formát nyer. Szabálynak tekintjük, hogy a tanácsadási folyamatban a vsz.-nek csak a kialakult, biztonsággal tisztázott eredményekről, egyértelműen és érthetően adjunk

visszajelzést. Illetve, különös tekintettel a javasolt pályára - pályákra, úgy rendezzük az információkat számára, hogy azok én-erősítők legyenek, egészséges, reális önbecsülést és optimizmust építsenek, s ez bírja el a kompenzáló kontraindikációkat is, továbbá ösztönözzön. Ez a pályafókuszú közelítés egyben biztosítéka annak, hogy a kialakított én-kép magja kellő objektivitás mellett is pozitív és biztató lehet, hiszen arra a területre javasoltuk, amire valóban megfelelő személyiségbeli és képesség-strukturabeli fedezetet találtunk. Ilymódon az eredmények megbeszélése, a pályatanács megfogalmazása "megemel", felcsillant egy konkrét, biztató és reális én-ideált, aminek húzó ereje van, önmegvalósítási és élet-megvalósítási lehetőségeket mutat; ami komoly munkát követel ugyan, de érdemes a megvalósításra. Hiszen érdekes és értékes az a számára, mi több képes is rá. Mindezek különös fontosságot nyernek abban a tekintetben is, hogy életkori sajátosságaik folytán a szaktanácsadás~~korú~~ serdülők és ifjak éppen a leglabilisabbak az önmagukhoz és a világhoz való viszonyukban, fokozott bennük önmaguk keresésének és lehetőségei megvalósításának tendenciája. Tehát a szaktanácsadás én-erősítő hatásai különösen affinis életkori szakaszban érvényesülnek. Ez bátorított bennünket a kutatási feladatoknál megfogalmazott feltételezésekre, miszerint a szaktanácsadási folyamat hatásai személyiségtényezőkben is kimutathatóan beépülhetnek a személyiségbe.

2./ A követéses vizsgálatban használt módszerek

Két követési vizsgálattal és a másodikhoz kapcsolódó kontrollcsoportos vizsgálattal dolgoztunk.

Az első követési vizsgálat /a továbbiakban rövidítve: I. követési cs./ az intézeti működésünk első 3 évében /1972. őszétől 1975. szeptemberéig/ vizsgált fiatalokat érintette. Korcsoportját tekintve vegyes csoport /a szaktanácsadás idején 13-14, ill. 17-18 évesek voltak/. A követést 1978. nyarán bonyolítottuk le, tehát 6-3 évvel a szaktanácsadás után.

A követési vizsgálat tartalmazta a kérdőív kitöltéséhez mellékelte és magyarázó levelet, a kérdőívet, benne az életértékek kérdéscsoportját is, a Leary tesztet én-képre és én-ideálra vonatkozó instrukcióval, továbbá egy általunk összeállított, munkával kapcsolatos élménymódbeli igényeket vizsgáló kérdőívet. Ez utóbbival jelen dolgozatunkban tovább nem foglalkozunk.

A második követési vizsgálat /továbbiakban rövidítve II. utóv. cs./ 1980-ban, a tanév második felében történt, és egy szűkebb korosztályt érintett. Azokat a követés időpontjában középfokon első éveseket kerestük meg kérdőiveinkkel, akik szakvizsgálatunk idején 7., 8. osztályosok voltak; tehát a követés 1-2 évvel a szaktanács után történt. Ekkor szintén

lakcímre szóló levélben, a fentebbivel azonos levélmellékletet és kérdőívet küldtünk el /életértékekre utaló kérdések nélkül/.

Ennek a csoportnak a visszaérkezett kérdőiveihez képeztük kontrollcsoportunkat, amelyet az összehasonlíthatóság érdekében a következő feltételek együttes megléte mellett képeztük: a követett vsz.-ekkel azonos számban, azonos osztályból, azonos nemmel és szociális rétegből, a kívánt iskolába /első vagy második helyen jelölt/ való felvétel sikere szempontjából is azonos csoportba tartozó, az I. év 1. félévében magyar-matematika-fizikából azonos, tanulmányi átlag tekintetében és általános iskolából hozott tanulmányi eredményekben hasonló átlaggal. A fentebbi szempontok szerinti kiválasztás mindig az osztályfőnök segítségével, napló alapján történt az adott iskolában. Ezt követően a követéses és kontrollcsoportos /továbbiakban rövidítve: II. kontrollcs./ fiatalokkal, megfelelő helyi feltételek mellett és instrukciókkal, személyesen bonyolítottuk le az életértékek kérdéscsoportjára való válaszolást, az élménymódot vizsgáló kérdőív és a Leary teszt felvételét. Illetve, a kontrollcsoport akkor töltötte ki a kérdőívet is.

Ily módon mindhárom csoportból /I. követési cs., II. utóv. cs., II. kontrollcs./ azonos kérdésekre kapott válaszokat dolgozhatunk fel. /A Ritoók Pálné - féle követéses kérdőívet kissé módosítottuk már az I. követési cs.-nál, majd a II. követési cs.-nál néhány további, a mostani feldolgozás

szempontjából jelentéktelennek vélt módosítást, kérdés-elhagyást eszközöltünk. Vö. mellékletek./ Kérdőív tekintetében egyik célunk az volt, hogy a Ritoók-féle és a témakörben ismeretes egyéb vizsgálati anyaghoz minél jobban összehasonlítható anyagot kapjunk. Másrészt, szeretnénk további hatékonyságvizsgálati praxisunkhoz kialakítani a számunkra legcélszerűbbnek látszó kérdéseggyüttest.

Az én-kép, én-ideál kérdőíves vizsgálati formájához pedig optimálisnak ígérkezett a Leary teszt. /A feldolgozás szempontjából megfelelő szakirodalma, számszerűen is összehasonlítható értékei, használatában szerzett eddigi praxisunk egyaránt jó eszközt ígért./

Az életértékekre vonatkozó kérdéseket Ritoókné kérdőívében találtuk ebben a formában.

5. A vizsgált minta adatai

1.sz.táblázat

A kiküldött kérdőívek száma	Visszaérkezett fő/%
I. követési cs. 383 fő	184 = 41,32 %, ebből a feldolgozás 2. része számára is komplexen értékelhető: <u>127 fő</u>
II. követési cs. 107 fő	1. ütemben 74 fő = 69,10 % 2. ütemben <u>61 fő</u> = I. éves
II. kontroll. cs. 72 fő	<u>133 fő</u>

Az I. követési cs. visszaérkezett 184 kérdőíve nem volt egészében feldolgozható, mivel az egyik érintett pszichológus nem járult hozzá vizsgálati anyaga feldolgozásának folytatásához. Így az érintett kollega vonatkozó kérdőívei részben még feldolgozásra kerültek /életút elemzés/, második részükben nem /életértékek, Leary/.

A komplexen feldolgozható 127 fős mintából 94 fő saját szaktanácsadási vizsgálati anyagomból, 33 főnyi minta pedig más, intézetünkben rövid idő után eltávozott kolléga szaktanácsadási anyagából származik.

A II. követési csoport néhány tagja a 2. ütemben nem volt elérhető, minthogy más megyében tanul, ill. időközben elköltözött. Az I. + II. követési csoportokban komplexen értékelhető összes minta: 127 + 61 = 188.

Az I. követési csoporton belül a követésig eltelt idő:

6 év = 11,81 %-nál	<u>5 - 6 év: 48,03 %</u>
3 év = 36,22 %-nál	
4 év = 23,62 %-nál	<u>3 - 4 év: 51,97 %</u>
3 év = 28,35 %-nál	

Átlag 4 év

A II. utóv. cs.-on belül a követésig eltelt idő: 1 - 2 év.

	<u>I.követési cs.</u>	<u>II.utóv.cs.</u> <u>/és a II.kont-</u> <u>rollcs./</u>
<u>Nem szerinti megoszlás %</u>		
fiú	47 %	47 %
lány	53 %	53 %
<u>Származás szerinti megoszlás %</u>		
fizikai dolgozók gyermeke	55 %	64 %
középszintű "	22 %	24-25 %
felsőfoku "	23 %	9-10 %
nyugdíjas "	/	3 %
<u>A szaktanácsadás idején iskolatípusok %</u>		
általános iskolás	41 %	mind ált.iskolás, követés idején
középiskolás	59 %	100 % = gimn.t.24 % szakköz.t.39 % szakm.t.36-37 %

Jóllehet, tudományos igényű általánosításhoz nagyobb arányu mintavétel lenne kívánatos. De esetünkben objektív tény, hogy a szóban forgó időszakokban a fentebb jelzett mennyiségű vizsgálat adódott. Ám az így kapott statisztikai minta még mindig elegendő az érvényességhez.

Két módszerbeli megjegyzés az adatokhoz:

A nem szerinti megoszlás I., II. köv.cs.-ban való véletlen /a II. kontroll. cs.-ban pedig a párképzéssel szükségszerű/ egyezése a továbbiakban megkönnyítette a feldolgozást és az összehasonlítást.

Az I. köv. cs.-hoz technikailag lehetetlen lett volna a szükséges minőségi kívánalmaknak megfelelő kontrollcsoport képzése.

A II. köv. csoportunkat eleve úgy választottuk meg /1-2 éve vizsgált megyebeli középfoku iskolában I. évesek/, hogy technikailag lehetséges legyen a párképzés.

Annál is inkább, mert így közvetlen képet kaphatunk arról is, hogy mennyit segíthet a szaktanácsadás az iskola-váltás nehézségein való átjutásban.

További előny, hogy így két olyan csoporthoz jutottunk /I. és II. köv.cs./, amelyekben az eredmények különbségeit a tanácsadástól eltelt időmennyiség, ill. az életkori sajátosságok különbségei adhatják.

Ilymódon annak hátrányát kellett vállalnunk, hogy az I., II. köv. cs. eredményei nem, ill. csak az idő-faktor és életkori sajátosságok különbségeinek figyelembevételével viszonyíthatók egymáshoz. Ebben viszont épp a II. kontroll. cs. eredményeinek figyelembevétele segít.

Ide kapcsolódik még egy, részben metodikai jellegű megjegyzés is: Ritoókné és Albrecht - Borbély a pályatanácsot követők és nem követők összehasonlításában vizsgálták nagyobbára a pályaaazonosulási folyamat mutatóit; mi inkább a szaktanácsadáson részvétel függvényében. Minthogy a szaktanácsadás szélesebb hatékonysági vizsgálatát tűztük ki célunkul, s feltételeztük, hogy a szaktanácsadás sok tényező hatásrendszeréből valamilyen foku hatás még azoknál is érvényesül, akik nem követték a pályatanácsot.

II.

A SZAKTANÁCSADÁSON RÉSZTVEVŐ TANULÓK ÉLETUTJÁNAK ALAKULÁSA.
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZAKTANÁCSADÁS EREDMÉNYESSÉGÉRE

/Pályaválasztási történet - tanácshoz beállítódás -
 szakmai életút - a szaktanácsadás eredményessége/

Mint már utaltunk rá, a pályaválasztási történet fogalmát mint folyamatot értelmezzük, amelynek egy sajátos, ki-tüntetett pontja a pályaválasztás aktusa. Maga a folyamat pedig a megtalált szakmai életútba való masszív beágyazódá-sig tart. A folyamatnak ezt az utolsó, már markánsabb /tár-gyat és célt talált/ szakaszát tekinthetjük analógnak a pá-lyaidentifikációs folyamattal.

A pályaválasztási történet folyamat-egészéből, annak számtalan ágenséből az ismeretes, ide vonatkozó kutatások a pályaválasztási történetnek pálya-azonosulási szakaszba va-ló torkolását ragadták meg; a hozták összefüggésbe a szak-tanácsadással, a szaktanácsadáshoz való beállítódással, ill. néhány személyiség-tényezővel. /Ez utóbbiakra dolgozatunk későbbi részében térünk ki./

Wittmer a pályaválasztási tanácsadással szembeni beállí-tottság, ill. a szakmai eredményesség /objektív identifi-káció/ kapcsolatait vizsgálta, egyrészt szaktanácsadásban vizsgált személyiségtényezőkkel, másrészt az alábbi össze-függésekben:

- a tanáccsal szembeni beállítódás - intellektuális fel-fogóképesség, munkakarakter, magabiztosság, kapcsolattar-tásra alkalmasság, beválás;
- a tanács követése - szakmai végbizonyítvány /mint az objektív identifikáció egyik mutatója/;
- siker a szakmában /objektív identifikáció/ - szubjek-tív elégedettség /szubjektív identifikáció/;
- koncentráló képesség - munkaképesség;
- beválás /objektív identifikáció/ - szakmához kötődés, pályatanácshoz kötődés, apa szakmájához rokonulás, munka-karakter, intelligencia-szint és az intelligencia beállí-tottsága, pszichikai egészség.

Ritoókné szaktanácsadásolt fiatalok pályával való azono-sulásának objektív és szubjektív identifikációs folyamatát /vagyis a pályaválasztási történés folyamatának egy részle-tét/ követte. Vizsgálta bizonyos teljesítménytesztek korre-lációját különféle diagnosztikus minőségekkel; teljesítmény-tesztek korrelációját pályacsoportokkal; az objektív identi-fikáció összefüggéseit bizonyos személyiség tulajdonságok-kal; ezen személyiség tulajdonságok pályacsoportokkal való korrelációját.

Albrecht-Borbély a tanácsra való emlékezés és a tanács követésének összefüggéseit /a tanácshoz való beállítódást/, az egyes teszteredmények prognosztikus értékeit vizsgálták; s ilyen értelemben alakították ki metodikatervezet javasla-tukat.

Boros Ferencné vonatkozó közlését a későbbiekben egészében idézzük.

1. A tanácsra való emlékezés, beállítódás

A fentebbi kutatások általános érvényének bizonyult megállapításait a továbbiakban tényként kezeljük, ismételten nem vizsgáljuk, ill. saját mintánk adatainak értelmezéséhez felhesszáljuk. Ezek /igen vázlatosan/:

A tanácsra való emlékezés /beállítódás/ igen szignifikánsan függ össze az intellektussal, munkakarakterrel és a be-
válással. /Wittmer/

Ennek értelmében válnak nyilvánvalóvá a különböző vizsgálatokban kapott eredmények eltérései. /Továbbá, nyilvánvalóan a tanácsadástól a követésig eltelt különböző időmennyiség függvényében is./

5 éven belüli követésre, nemzetközi adatként a 38 %-os visszaemlékezés a nyilvántartott. /Idézi Ritoókné./

Wittmernél ugyanez 58 %-os, Ritoóknénál 87,4 %-os, Albrecht-Borbélynál 84,6 %-os /2 év elteltével/, nálunk a II. követési csoportban /1-2 év elteltével/ 87,85 %-os /ezen belül, saját szaktanácsadásból származó mintában 89,29 %-os/.

Ritoókné teljes anyagában /12 évtől 2 évig terjedő időbeli távolság esetén/ 90,4 %, I. követési csoportunkban /6-3 éves időbeli távolság mellett/ 92,91 %.

Amire a változó adatokban érdemes figyelni, hogy az időbelileg összetartozó hazai adatok százalékosan is közel állnak egymáshoz:

5 éven belüli csoport: 84,6 % - 87,4 % - 87,85 % - 89,29 %,
5 évnél nagyobb időbeli távolsággal: 90,4 % - 92,91 %.

Ez utóbbi sor alakulásában tendencia feltételezéséhez a 2 eredmény kevés. De további követéses vizsgálatoknál érdemes volna megfigyelni, hogy valóban jelentkezik-e egy olyan sajátos tendencia, hogy a nagyobb időbeli távolság a tanácsra való emlékezést növeli /és nem fordítva, mint elsődlegesen gondolnánk/. Ez esetben azzal hozhatnánk összefüggésbe a jelenséget, hogy az eltelt idő függvényében többnyire nő a beválás és valamelyest fejlődhet a munkakarakter is. Ezek pedig Wittmer szerint igen szignifikánsan függenek össze a tanácsra való emlékezéssel.

A pályaválasztási tanácsadáshoz való beállítottság Wittmer szerint nem a vsz. saját megelégedettségétől függően alakul, ha általános beállítottságot néz. De személyes tapasztalataihoz kapcsolódó beállítottsága szignifikánsan függ össze saját tapasztalataival és a be nem válással; ezen túl pedig igen szignifikánsan⁺, tehát még erősebben a tanács nem

+ = Wittmernél alkalmazott jelölés: szignifikáns = "s" = $p < 0,05$
igen szignifikáns = "ss" = $p < 0,01$. A továbbiakban e rövidítésmódot átvesszük.

követésével, a rossz munkakarakterrel, a kevésbé jó intelligenciával, kapcsolattartásra alkalmatlanabb személyiséggel.

2.sz.táblázat

	Pályaválasztási tanácsadáshoz negatív beállítottság	P.tanács-csal elégedetlenség	A tanács nem akarta	nem követése nem akarta v. nem tudta együtt
Wittmerne	23,6 %	-	-	-
Ritoóknénál	4,4 %	5,6 %	13,8 %	16,8 %
I.köv.csop.	7,6 %	18,39 %	20,7 %	40,8 %
I.csop.-on belül 100 %=saját szak- tanácsadás	6,4 %	9,9 %	11,7 %	38,6 %
II.köv.csop.	-	5,41 %	8,2 %	14,86 %
II.csop.-on belül 100 %=saját szak- tanácsadás	-	3,57 %	-	-
Albrecht-Borbély 1972.	-	29,5 % ⁺⁺		25,7 %

Összehasonlító táblázatunkból is igazolódni látszik, hogy a pályatanáccsal való elégedetlenség nem a megvalósítás sikertelenségével, hanem a megvalósítási szándék hiányával, illetve a pályatanáccsal való elégedettség a megvalósítási szándékkal mutat szoros együttjárást.

⁺⁺ = Albrecht-Borbély 2 csoportja összevonásából: akik a tanácsot nem tartották megfelelőnek /3,8 %/ + emlékezett v. nem emlékezett a tanácsra és mást választott /25,7 %/.

3.sz.táblázat

Követési mintánk	P.tanács- csal elége- dettség	Követési szándék	P.megvaló- sítás sikere
I. csop.	81,11 %	79,3 %	59,2 %
I. csop.-on belül 100 %-saját szakt.a.	88,3 %	88,3 %	59,8 %
II. csop.	94,59 %	91,8 %	85,14 %
II.csop.-on belül 100 %-saját szakt.a. +	96,54 %	95,72 %	-
Ritoóknénál	94,4 %	86,2 %	83,2 %
Wittmernél	-	-	74,6 %

A fentebbi 2 táblázat azon tul, hogy alátámasztja a 2 jelenség szoros együttjárását, egyuttal mértékét is kifejezve igazolja, hogy szakvizegált fiataljaink /az I., II. követési csoportban egyaránt/ nagyobbára pozitívan állítottak be a szaktanácsadáshoz, és nagyobbára hasznosították a pályatanácsot; mitöbb a két jelenség mintánkban való szoros együttjárása sem véletlen.

A vsz.-ek tanácsadásra vonatkozó javaslatait, véleményüket Ritoókné vizsgálta, majd I. követési vizsgálatunkban mi is.

+ = A Wittmer által /munkakarakterrel, intelligenciával, stb./ jelzett összefüggéseken tul, tapasztalatainkból származó feltételezésekkel toldjuk meg, hogy miből adódhat még e sor adatainak nem megfelelő illeszkedése: a szaktanácsadás időpontjában 13-14 éves gyerekek esetében előfordulhat, hogy a szülői más pálya-szándék a későbbiekben győzedelmeskedve, a vsz. pályához való attitűdjébe beépülve elfedi az eredeti követési szándékot. S ennek nyoma már csak a pálya tanáccsal szembeni elégedettség emlékében és a attitűdjében lelhető fel. Hasonló jelenség szintén e követési csoportnál, hogy azok többsége, akik nem emlékeztek már a pályatanácsra, a pályajavaslatlaltal való elégedettség - elégetlenség élményükre emlékeztek még.

4.sz.táblázat

A tanácsadásra vonatkozó vélemény, javaslat	Ritoóknénál	I.csop.
Változtatást nem javasol v. elismerés	47,2 % /10,8+36,4/	51,09 % /7,07+44,02/
Nem ismeri eléggé az egészet a véleményezéshez	14,6 %	3,26 %
Körét kiterjeszteni v. kötelezővé	14,0 %	11,96 %
Iskolai felvételinél számítsen	10,8 %	1,63 %
Egyéb bővítő javaslatok	12,8 %	24,46 %
Nem bizik benne v. negatív kritikai mozzanatok	0,6 %	7,60 %

Ha összevonunk 2 csoportot: azokat, akik pozitív észrevételt nem tudtak tenni, de negatívát sem tudtak v. nem akartak - a bizalmatlanságukat v. negatív kritikai észrevételüket hangoztatókkal, úgy egy szélesebb adatot kapunk a tanácsadáshoz való negatív beállítódásra. Az ily módon bővített, különböző negatív beállítódási mutatók köre:

5.sz.táblázat

	Tanácsadásról negatív vélemény hangoztatása	Tanácsadásról negatív össz- kép	Tanácsadásról a negatív vélemény bizonytalanabb	Az 1. és 3. oszlop együtt	A p.ta- náccsal elége- detlen	A p.ta- nácsot nem akarta megvalósítani
Ritoókné	0,6 %	4,4 %	14,6 %	15,2 %	5,6 %	13,8 %
I.csop.	7,6 %	7,6 %	3,26 %	10,86 %	18,89 %	20,7 %
I.cs. saját	6,4 %	3,2 %	3,2 %	9,6 %	9,9 %	11,7 %

E differenciáltabb beállítódási mutatókban is elkülönülnek egymástól a tanácsadás egészéhez való és a pályatanáchoz való viszonyulás értékei.

Wittmer is azt találta, hogy a pályájukkal való személyes megelégedettség és a pályaválasztási tanácsadás értékelése között nem mutatható ki szignifikáns összefüggés.

Ugyanakkor Wittmer erősen szignifikánsnak találta: intelligencia és tanácshoz be nem állítódás összefüggéseit, rossz munkakarakter és negatív beállítódás mellett a pályaválasztási tanácsadásról való negatív véleményt, pályatanács nem követését, gyakoribb be nem válást.

2. A pályaaazonosulás összetevői

Wittmer igen szignifikáns összefüggést talált a pályatanács követése és a szakmai kiképzés végbizonyítványának eredményei között. Ritoóknénál is hasonlóak az eredmények: a tanácsot követők 61,8 %-a elismert az iskolában v. a munkahelyén, és 69,5 %-a sikeres, míg a tanácsot nem követőkénél az elismertség 56,7 %-os, sikeresség 63,1 %-os. Nálunk a teljes mintához viszonyítva /tanácsot követők és nem követők együtt 100 %/:

	6.sz.táblázat		
	Elismert	Sikeres ⁺	P.tanácsot követte
I. követési csop.	61,11 %	69,15 %	59,20 %
II. " "	52,70 %	68,99 %	85,14 %
II.kontroll. "	42,65 %	75,00 %	-

⁺ = A szakmai életúthoz tartozó sikert említők csoportja, rövidítve.

A szaktanácsoltak jobb tanulmányi eredményessége II.
követési csoportunkban oly módon is megmutatkozott, hogy az előzményekben azonos kontrollcsoportban, további I. év 1. félévi tanulmányi eredményének egyezése mellett is, II. év 1. félévére már eltértek az eredmények: javított v. nemrontott a szaktanácsoltaknak 75,0 %-a, a kontrollcsoportnak 69,02 %-a.

Iskolai tantárgyi elismerést említ:

7.sz.táblázat				
Elismerés	Tantárgyi		Tan- tárgyi összes	A java- solt pá- lyán van
	szak- tárgyi	ált.képző		
I.köv.csop.	36,67 %	33,33 %	70,00 %	59,2 %
II. "	6,57 %	17,50 %	24,32 %	85,14 %
II.kontroll csop.	5,88 %	16,18 %	22,06 %	-
Ritókknénál a p.taná- csot megfogadóknak:		39,00 %-a		

A II. követési csoport I.-nél lényegesen alacsonyabb tantárgyi elismertségi mutatói nyilvánvalóan abból adódtak, hogy mindnyájan első éves középfoku iskolások lévén, még az iskolaváltás nehézségeivel küzdöttek. S mint ismeretes, a középfoku iskolák elvégzésében a legkritikusabb időszak az első évfolyam; s a legkiélezettebb az első félév sikere-kudarca. Az iskolaváltás, a mennyiségében - minőségében megváltozott, egészen új összjellegű feltételek-viszonyítási rend - követelmények közé beilleszkedés komoly erőpróba.

Az I. évesnek sokszor egész addig szokás- és viszonyítási rendszereit /beleértve tanulási, társaskapcsolatbeli, ön-értékelési, önérvényesítési szokás- és viszonyítási rendszereit/ gyökeresen át kell értékelnie s meg kell változtatnia. Egyszerre számtalan külső és belső tényező labilis-sá válik számára. Ez az időszak pszichológiai értelemben vetten egy normális, élethelyzetből adódó krízis. Megoldása sikerének - kudarcának foka függ attól is, mennyire volt felkészülve rá és milyen belső tényezőket tud mozgósítani. Éppen az volt a középfokon I. éves, szakvizsgált követési és kontrollcsoport létrehozásával egyik praktikus kérdés-feltevésünk is: a szaktanácsadás mennyiben könnyítheti meg, ill. praxisunkban ténylegesen mennyire segítette - az adekvát pálya megvalósításán túl - a beilleszkedést, az iskolaváltás krízisének átvészelését?

Eképpen nem meglepő, hogy a szaktanácsadásolt csoport I. évesei kontrollcsoportjuknál minden tantárgyi és egyéb iskolai vonatkozásban elismertebbek voltak.

A közösségi, kulturális tevékenységért, sportban kapott elismerés, amelyeket együtt iskolai sikeres beilleszkedési tényezőként kezeltünk, 53,11 %-uknál hozott sikert már az első év I. félévében. A kontrollcsoportban ennek csak mintegy felénél, 29,41 %-uknál!

Iskolai elismerést kapott /tantárgyi és közösségi jellegű/ összesen:

8.sz.táblázat			
	I.követési csop.	II.követési csop.	II.kontroll csop.
%-nyi	84,44 %	82,43 %	51,47 %
%-ot érintett	50,00 %	52,71 %	42,65 %
<u>Az isk. elismeréseinek iránya</u>			
csak tanulmányi	35,56 %	9,46 %	16,18 %
csak közösségi	3,33 %	27,03 %	20,59 %
mindkét irányba	11,11 %	16,22 %	5,88 %

Ugy tűnik, az I. évesek átmenetileg csökkent tanulmányi elismertségüket közösségi jellegű elismeréssel igyekeznek kompenzálni. Míg a szaktanácsolt I. éveseknél az iskola elismeréseinek iránya csak közösségi vagy mindkét irányban fokozottabb, a kontrollcsoportban a "mindkét irányban" a legkisebb az elismertség.

Albrecht - Borbély 1979-es követésében az objektív pályaidentifikáció/ elismertség és eredményesség/ és a tanácsadáskor kapott személyiség - és képességvizsgálati eredmények között talált megfelelést.

Az elismertség, eredményesség objektív pályaidentifikációs mutatói után nézzük a szubjektív pályaidentifikáció mutatóit.

9.sz.táblázat

	I.köv. cs.	II.köv. cs.	II.kont- rolcs.	Ritoókné
Elégedett választott pályájával	79,3 %	97,3 %	91,18 %	85,1 %
Elégedett a választott iskolával	88,89 %	87,84 %	92,65 %	-

/Ritoóknénál a pályatanácsot megfogadók 75,1 %-a elégedett választott iskolájával, a pályatanácsot meg nem fogadóknak pedig 66,0 %-a./

A középfokon I. éves diákok nyilvánvalóan elégedettebbek még választott pályájukkal, mint a végzősök v. a már dolgozók. Ami meglepő, hogy az I. éves kontrollcsoport a legelégedettebb választott iskolájával. Annak ellenére, hogy mindkét követési csoportnál minden elismertségi és eredményességi tényezőben gyengébb.

Ezt a választ globális és direkt kérdéseinkre kaptuk:
 "Elégedett vagy-e a választott iskoláddal?"
 Am kérdéseink differenciálásánál újra csak hasonló eredményeket kaptunk /kivéve a szakmai jövővel való elégedettségben/:

10.sz.táblázat

Elégedetlenség	II.követési cs.	II.kont-rolcs.
a/ Iskolai tantárgyi /elm. és gyak.-i/ összetevőkből	8,20 %	1,47 %
b/ Iskolai közérzetbeli beilleszkedési összetevőkből	6,57 %	0,00 %
c/ Szakmai jövő /elhelyezkedés, várható jövedelem, nem felel meg várakozásainak a pálya/	1,35 %	5,88 %
abc/ összes	16,12 %	7,35 %
Választott iskolájával elégedetlen	12,16 %	7,35 %

Az összesítés eredményeként követési csoportunkban nagyobb számot kaptunk, mint a választott iskolájával elégedetlenség száma. Kontrollcsoportunkban a két mutató egyezik egymással.

Hasonlóképpen egyelőre ennyi adatból nem magyarázható az sem, hogy ugyancsak a kontrollcsoport mutatkozott eddigi szakmai életúthoz való viszonyulásában is elégedettebbnek. /2 kérdéssel vizsgáltuk: "Mit tartasz eddigi életed legnagyobb sikerének?", "Mit tartasz eddigi életed legnagyobb megoldatlan gondjának?" - 3 választ várva mindegyik kérdésre. Feltételeztük ugyanis, hogy élethelyzetüknél fogva mennél érettebben viszonyulnak saját szakmai életútjukhoz, annál inkább kitüntetett helyen foglalkoztatja őket. Tehát, kiélezett végpontjain, az életsikerek - életgondok /kudar-cok/ feltétlenül hívják pályára vonatkozó választ. A 2 kérdésre adott választ abban az értelemben értékeltük, hogy van-e a válaszoknak szakmai - életútbeli összefüggése. Persze tágabban értelmezve. Pl. a sikeres felvétel említését is ide soroltuk.

11.sz.táblázat

		II.köv.cs.	II.kontrollcs.
<hr/>			
Szakmai életúthoz tartozó sikert	emlit	68,99 %	75,0 %
	nem emlit	29,73 %	25,0 %
	/értékelhetetlen	1,35 %	- /
Szakmai életúthoz tartozó gondo/ka/t	emlit	44,59 %	27,94 %
	nem emlit	54,02 %	72,06 %
	/értékelhetetlen	1,35 %	- /
Siker v. gond említése /összevontan/ %-nyi		123,58	102,94

Ha az előbbi összevont sort nem tekintjük, annál is furcsábbnak tűnnek az eredmények, mert eredetileg feltételeztük, hogy mostani iskolájukkal és eddigi szakmai életútjukkal való esetleges elégedetlenség nemcsak szubjektív érzést, de bizonyos mértékű elégtelenség - eredménytelenség megélését, tudomásulvételét is tükrözik. Elégedetlenség /az ok kifelé háritása/ és kudarcélmény /az ok befelé irányítása/ formájában.

Viszont, mint az eddigiekben láttuk, a követési csoport minden objektív pályaidentifikációs összetevőben lényegesen eredményesebb; a szubjektív identifikációs tényezők közül, választott pályájával lényegesen elégedettebb, választott iskolájával pedig elégedetlenebb, mint a kontrollcsoport.

Am ha a szakmai életúthoz való eddigi viszonyulás /szakmai sikerek-gondok/ említésének mutatóit összevonjuk, ill. a fentebbi értelmezés szerint válaszait a saját szakmai életúthoz való érettebb viszonyulás mutatójaként összevontan kezeljük, a követési csoport eredményei lényegesen pozitívabbak, mint a kontrollcsoporté.

/ 123,58 %-nyi - 102,94 %-nyival szemben /

A szakmai jövőhöz való viszonyulás minden részletében újra csak a követési csoport eredményei a pozitívabbak.

12.sz.táblázat		
	II.köv.cs.	II.kontr.cs.
Szakképzésnek megfelelő irányulás az elhelyezkedés tervezésében	97,30 %	91,18 %
Szakiránynak megfelelő továbbtanulási terveket fontolgat	58,12 %	42,65 %
Szakképzéstől eltérő irányban akar elhelyezkedni	1,35 % ⁺	8,82 %
Elégedetlen várható szakmai jövőjével /jövedelem, elhelyezkedés, stb./	1,35 % ⁺	5,88 %
Értékelhetetlen	1,35 %	0,00 %

Wittmer és Ritoókné a pályaidentifikáció egyik legjellemzőbb mutatójának tartja, hogy a vsz. újabb pályaválasztás esetén mit választana. Ebben az értelemben is nagyobb hangsúlyt kapnak a szakképzéstől eltérő irányban elhelyezkedni akarás és a várható szakmai jövővel való elégedetlenség adatai.

A szakmai jövőhöz való tájékozottabb, felkészültebb és érettebb szakmai viszonyulásban a követési csoportban a szaknácádásnak direkt, informatív /pályaismeret, szakma vonatkozású önismeret/ és indirekt, motiváló szerepe nyilvánul meg.

E ponton egyelőre hagyjuk nyitott kérdésnek, hogy miből eredhet a kontrollcsoport követési csoportnál nagyobb elégedettsége választott iskolájával.

⁺ = Egy fő, és nem is kimondott szakmai jövővel összefüggő elégedetlenség esete áll fenn. Ugyanis szakközépiskola helyett a 2. helyen jelölt gimnáziumba vették fel, ahol nem látja még szakmai jövőjét.

Ritoókné a pályaidentifikációt, mint az önmegvalósulás mértékegységét kezeli, minthogy "az egyén önmagával való azonosulási folyamatának része a pályával való azonosulás."

13.sz.táblázat				
	Ritoók- nénál	I.köv. cs.	II.köv. cs.	II.kontr. cs.
Teljesen identifi- kálódott /obj. + szubj./	60,29 %	61,11 %	52,70 %	42,65 %
Részlegesen iden- tifikálódott	24,81 % /38,43 %/	18,19 %	44,60 %	48,53 %
Nem identifiká- lódott	14,90 % / 1,28 %/	20,70 %	2,70 %	8,82 %

Ritoókné a részlegesen identifikálódottakat az elismert, de nem elégedettekben /a csak objektív identifikációban/ találta. Azzal a megokolással, hogy "dolgozhat valaki viszonylag eredményesen anélkül, hogy szubjektíve elégedett lenne", ám "ezt a feszültséget tartósan csak kevesen tudják elviselni és ennek az "elviselésének" is ára van".

/A fentebbi táblázatban Ritoókné adatainál a zárójeles adatok az általa megadott, csak objektív pályaidentifikációból számolt részleges identifikációt jelentik; a nem zárójelesek pedig a csak szubjektív pályaidentifikációból származó részleges identifikáció értelmezést mutatják./

Mi a részleges identifikációt inkább az elégedett, de még nem elismertekben /a csak szubjektív identifikációban/ véljük

megtalálni. Azzal a megokolással, hogy a/ a tanulmányi eredményesség mutatói a részben már végzett, I. követési csoport és az I. - II. éves bizonyítvány eredményességei nem vethetőek egymással össze, de az iskolai elismertség említése v. nem említése sem lehet objektív mérce jelen szempontunkhoz. Hiszen az a megkérdezett önmagával szembeni igényességtől is függ, hogy mit tekint már elismerésnek és mit még nem.

b/ Ettől függetlenül is, pályaprognózis szempontjából stabilabb mutatónak tartjuk a választott pályával való elégedettséget /a pályára motiváltságot és a pályával való érzelmi azonosulást/, mint a pillanatnyi tanulmányi v. a pályakezdők szakmai eredményességét.

Részletesebb bontásban:

	14.sz.táblázat			
	Ritók- nénál	I.köv. cs.	II.köv. cs.	II.kontr. cs.
Elégedett	85,10 %	79,30 %	97,30 %	91,18 %
Elismert	60,29 %	61,11 %	52,70 %	42,65 %
Teljes pályaidentifikáció /elismert és elégedett/	60,29 %	61,11 %	52,70 %	42,65 %
Részleges identifikáció /csak elégedett/	24,81 %	18,19 %	44,60 %	48,53 %
Nem identifikálódott	14,90 %	20,70 %	2,70 %	8,82 %

Az I. követési csoportnál a javasolt pályán lévők 97,14 %-a teljesen identifikálódott, míg azoknak, akik nincsenek a javasolt pályán, csupán 53,19 %-a!

A teljesen identifikálódottaknak az aránya mindkét csoportban a kontrollcsoportnál lényegesen magasabb.

A nem identifikálódottak aránya⁺ a II. köv. cs.-ban messze a legkisebb, és jelentősen kisebb, mint a kontrollcsoportban.

Az I. követési csoport teljes mintájában a legmagasabb a nem identifikálódottaknak az aránya /20,70 %/; de ez azoknak a magasabb arányából következik, akik nincsenek a javasolt pályán /40,80 %/.

Közelebbről megnézve, ebből

ott elégedetlen és a p.javaslatlaltal elégedett	7,07 %	19,1 %
ott elégedetlen és a p.javaslatlaltal is elégedetlen	12,03 %	
ott elégedett, a p.javaslatlaltal elégedetlen	4,89 %	21,70 %
ott elégedett, a p.javaslatlaltal is elégedett	16,81 %	

A fentebbi, ott elégedetlen 19,1 %-a nem javasolt pályán lévőknek 46,81 %-a, az ott elégedettek pedig 53,19 %-a. Tehát, míg a javasolt pályán lévőknek 2,85 %-a nem identifikálódott⁺⁺, a nem javaslataink szerinti pályán lévőknek 46,81 %-a!

/Az előbbi 3 fő, aki a javasolt pályán elégedetlen és elégedetlen pályatanácsunkkal is, szakvizsgálati anyagunkban a Wittmer által jelzett személyiségvonások és negatív beállítottság összefüggéseit látszanak igazolni. Jól illusztrálja ezt a pályatanáccsal való elégedetlenségük megokolása is: tanári pályán való elhelyezkedésre nem kapott megerősítést, -

⁺ = 2,7 % = 3 fő

⁺⁺ = 3 fő = 1,6 % = a javasolt pályán lévőknek 2,85 %-a

személyiségbeli kontraindikációk miatt; nem javasoltuk szakma tanulását, hanem "csak" betanított munkát; "csak" a gimnáziumra kapott javaslatot, nem pedig azutáni konkrét-felsőfoku pályára./

De figyelmet érdemel I. köv. csoportunk anyagából az a 7,07 % = 13 fő is, akik nincsenek a javasolt pályán, de szeretnének arra áttérni; közülük 10-en hosszú levéllel válaszoltak kérdőívünkre, amelyek köszönetet és további kéréseket - kérdéseket tartalmaztak.

Nem a javasolt pályát megvalósítóknak 60 %-a elégedett a pályatanáccsal. Ugyanis a szándékukban állott a szaktanács elfogadása, egyéb tényezők miatt nem sikerült ezt megfogadniok. De a szélesebb pályatanács által tartalékként kínált 3. javaslat v. rokonterület megvalósításra került.

Érdekes adalék, hogy azok közül, akik nincsenek a javasolt pályán és a pályatanáccsal v./és választott pályályukkal elégedetlenek, feltűnően sok azoknak a száma, akiket valamikor pályaelképzelésükben nem erősíthettünk meg, személyiségbeli kontraindikációk miatt. /Saját szaktanácsolt I. követési mintában e csoportnak 66,7 %-a! /

Ö s s z e f o g l a l á s

Az eddigiekben követtük tehát a pályaválasztási történet és a pályafejlődés folyamatának azt a szakaszát, amelyben kibomlik a pályával való azonosulás.

Adataink egyértelműen amellett szólnak, hogy a szaktanácsadás nagy mértékben könnyíti és eredményesebbé teszi /ill. vizsgálatunkban zömmel eredményessé tette/ a pályára való felkészülést és a pályával való azonosulást.⁺ Ami viszont a munkában való önmegvalósulásnak, a hivatással, elkötelezetten végzett és társadalmilag hasznos munkavégzésnek elsődleges feltétele.

Sokat mondóan világítanak erre rá Wittmer adatai, a beválással kapcsolatban:

/A beváltak teljes mintájának 74,6 %-át képezték. Nála a be nem válás kritériumai: nem vált be, aki nem vizsgázott, a tanácsolt képzést megszakította, a pályatanácsot egyértelműen sohase követte v. később tért el./

A be nem váltak hajlamosabbak szakmát változtatni /ss/, gyakrabban elégedetlenek pályájukkal /ss/, gyakran rossz munkakarakterrel rendelkeznek /ss/, gyakoribbak náluk a pszichikai zavarok /ss/, gyakran rosszabb intelligenciával rendelkeznek /s/, gyakoribb a gyenge tanulmányi eredmény /ss/, gyakran nem tudnak emlékezni a pályatanácsra /ss/.

⁺ = Az ismertetetteken túl, ezt igazolja még Borsos Ferencné teljes, vonatkozó közlése is. Miszerint az iskolaváltást követő félév elteltével "Megállapítható, hogy minden iskolatípusban jobb eredményt értek el az átlagosnál azok, akik szaktanácsadás alapján választottak iskolatípust, szakmát. Különösen a szak- és alapozó tárgyakban mutatnak sokkal jobb eredményt. Az eredmények között kell feltétlenül megemlíteni a tanulók elégedettségét, jó közérzetét."

Wittmer adatai egyuttal nyilvánvalóvá teszik, amit Alb-
recht - Borbély talán kissé sarkítva szögezett le: "hog-
valaki megfogadja-e a kapott tanácsot vagy sem, nem lehet
lényeges a hatékonyság szempontjából." Eredményeink ismeretében hozzátesszük: tudva, hogy a tanács megfogadásában a személyiség belső és külső - sokszor kiszámíthatatlan, ám igen parancsoló - hatótényezőin túl, csak egy tényező a pszichológus munkája; de a tanács megfogadásának esélyét bizonyos objektív határok között v a l a m e l y e s t
javíthatjuk v. ronthatjuk mi is. A /javasolt és megfogadott/ pályára való felkészülést és a pályával való azonosulást viszont n a g y o b b m é r t é k b e n segíthetjük,
b i z o n y o s p o n t i g . /Vö. Herzberg elmélet: a
 motivátorok alkotó munka esetén ellensúlyozni tudják a mentálhygiénés elégedetlenséget./ Hiszen az ember - munka viszonya: dinamikus kapcsolatrendszer.

Ugy véljük, dolgozatunk e pontján már nyilvánvaló, hogy indokolt volt bevezetőnkben a szaktanácsadási folyamat, tanácsadási stratégiánk és felvállalt szaktanácsadási céljaink, feladataink előzetes részletezése. Hiszen csak ezen előzmények és az eddig ismertettek után együtt válik érthetővé itt és a továbbiakban, hogy miért tekintjük magát a szaktanácsadást is a konkrét pályatanácscon túlmutató sok-
száлу, soktényezős hatásrendszernek. s Ezen összetett hatás-
rendszerből érthető az is, hogy összességében miért ítélte
az I. köv. csop. zöme /92,4 %/ a maga számára hasznosnak a

szaktanácsadást; attól függetlenül, hogy a direkt pályatanácsal elégedett volt-e, meg akarta-e valósítani.

1. sz. munkahipotézisünk objektív identifikációra vonatkozó oldalát egészében, szubjektív identifikációs vonatkozásait részlegesen látjuk igazolva. Miszerint

- a szakvizsgáltak "korcsoportjuk átlagánál tudatosabbak és integráltabbak a pályára felkészülésben": szakmai jövőjükhöz való érettebb viszonyulásuk által közvetlenül is kimutathatóan továbbá az által, hogy jobb az objektív pályá- és iskolaidentifikációjuk /eredményesség, elismertség/,
- jobb a szubjektív pályaidentifikációjuk is /elégedettség a választott pályával/; de nem jobb a szakvizsgáltak szubjektív iskola-identifikációja mintánkban.

A II. követési csoportban /I. éves középfokú iskolások/ az eddig ismerttetett eredmények önmagukban nem elégségesek az eltérés magyarázatára. Ezen adalékok birtokában egyelőre inkább csak feltételezhetjük, és a további fejezetekben igazolhatjuk, hogy a kontrollcsoporthoz viszonyított eltérés oka a szakvizsgált I. évesek önmagukhoz, szakmai jövőjükhöz való érettebb, igényesebb viszonyulásában, teljesítményeik értékelésének önkritikusabb voltában keresendő. /Hiszen lényegesen eredményesebbek és elismertebbek iskolájukban, ill. munkahelyükön, pályájukhoz való érzelmi viszonyulásuk is lényegesen jobb, mint a kontrollcsoportban, az adott iskolával mégis elégedetlenebbek. /Ha ez igaz, talán érvényes az I.

követési csoportra is. A két követési csoport eredményei -
kizárólag csak itt - feltűnően közelállnak egymáshoz!/

Am egyelőre elégedjünk meg azzal, hogy igazolva látjuk:

a szaktanácsoltaknak egyértelműen jobb a szub-
jektív pályaidentifikációja, de szubjektív is-
kola-identifikációja nem.

Fejezetünk végére érve meg kell állapítanunk, hogy a pályapszichológiai kutatások, határtudományai s jelen dolgozatunk is változatlanul adósak a pályaválasztási történés ágenseinek, dinamizmusának komplex ismeretével, a szaktanácsadási folyamat ennek megfelelő modellálásával. A szaktanácsadási folyamat stratégiája tekintetében is kevés a kimunkált ismeretünk. Ilymódon a folyamatirányítás hatékonyságát változatlanul nehéz leképezni. Pedig szaktanácsadási tevékenységünk hatékonysága további növelésének és differenciáltabb mérésének jelentős eszköze rejlik benne. Az itt vázolt hiányok bő lehetőséget kínálnak a későbbiekben való, elmélyültebb vizsgálódásaink számára.

Ugy érezzük viszont, hogy első lépésünkben reálisan kitűzhető feladatainkat elvégeztük.

"Az ember először akkor alkot,
amikor létrehozza független
Önmagát."

Thomas Auchter

III.

PÁLYAFEJLŐDÉS ÉS SZEMÉLYISÉGTÉNYEZŐK

1. Az életpálya eredményessége
szempontjából szükséges, nem
pályaspecifikus személyiségvo-
nások

Az előző részben jeleztük, hogy visszatérünk még azon
személyiségtényezőkre, amelyeket a különböző szerzők haté-
konyság-vizsgálatukban figyelembe vettek, ill. összefüggésbe
hoztak az objektív pályaidentifikációval /eredményességgel/,
szubjektív pályaidentifikációval, ill. a tanácshoz való be-
állítódással. Ezek igen különbözőek voltak.

- Wittmernél: az intellektus beállítottsága, munkakarakter, magabiztosság, kapcsolattartásra alkalmasság, pszichikus egészség.
 - Ritoóknénál: regulációs szint, érzelmi harmónia, a személyiség érettsége, munkához való viszony, eredetiség, a döntés önállósága, szociabilitás, szocializáltság.
 - Albrecht - Borbély: közleményükben nem részletezték, az energiafedezet szerepére utaltak csupán.
- /Borsos Ferencné: nem vizsgálta./
- Vizsgálatunkban: értékorientáció; /s benne/ a munkához való viszony; dominancia /a dominancia mértéke mint az önértékesítés ereje/ és pozitív emocionalitás /a másokkal szembeni elfogadó, szeretetteljes attitűd és szocializáltság/ énkép és énídeál vonatkozásában.

Wittmer szerint a kifejezetten értelmesek nem állítódnak be a pályatanácshoz /ss/, inkább követik a pályatanácsot /s/, és többnyire beválnak /s/. Míg az intellektus érzelmi beállítódására hajlamosak kevésbé követik a pályatanácsot /s/, gyakran volt előzetes pályaelképzelésük, ami más, mint a pályatanács /s/, gyakrabban fordulnak elő a be nem váltak között /s/. A nem magabiztosak, gátlásosak kevésbé követik a pályatanácsot /ss/, többnyire ők a "nem bevált"-ak /ss/. A kapcsolattartásra alkalmas személyek között gyakoribb a választott pályával való elégedettség, míg a kapcsolattartásra nem alkalmas személyek között ritkább /s/. Wittmer szerint ugyanis a kapcsolattartásra alkalmasság "kapcsolatban áll a saját múlttal való megelégedettséggel". Wittmer a sikeres pályaválasztásban még szociálpszichológiai komponens fontosságát is jelzi: az apa foglalkozásához rokon pálya választása és a beválás között is szignifikáns összefüggést talált.

Ritoókné az általa kiemelt /szaktanácsadás idején vizsgált/ személyiségtényezők diagnosztikus meglétét v. hiányát pályacsoport-specifikusan vizsgálta. Egyrészt pályacsoportok szerint rendszerezetten dolgozta fel, másrészt a követésben kapott pályaidentifikáció /objektív, szubjektív/ mértékével vetette össze; ill. a teljesítménytesztek korrelációját különféle diagnosztikus minőségekkel és pályacsoportokkal kapcsolatban vizsgálta.

Vizsgálatai alapján megállapította, hogy a teljesítményteszteknek az objektív identifikációval való kapcsolata szo-

rosabb, mint a szubjektív identifikációval. A "teljesítményértékek és pálya identifikáció közötti összefüggés pályaspecifikusan jelenik meg és nem általánosságban."

Differenciált vizsgálati eredményeivel bebizonyította, hogy "a pályaidentifikáció, s a mögötte lévő személyiség-háttér egy sajátos energiatöbbletet jelent a pályamegvalósítás egész folyamatában". Ebben "a képességek csak a szükséges, de nem elégséges feltételt jelentik".

Viszont a pályához szükséges speciális karakterjegyek "belső összetétele részleteit tekintve annyiféle lehet, ahányféle pálya és egyén megfelelés mérlegelését kell elvégezni".

"A pályaidentifikáció személyiségben rejlő feltételeinek egymásra épülő, egyre mélyülő, egyre bonyolultabbá váló" rendszerében 1. rétegnek tekinti az egyes, nem specifikus részképességeket, 2. rétegnek a specifikus képességek tartományát, 3. rétegnek a specifikus személyiségtartalmakat. A 4. réteg pedig azon általános "személyiségtulajdonságoknak a szintje, amelyek jelenléte bármilyen pálya és egyben az egész életút eredményes és rendezett alakulásához szükséges". És "amelyek meglétének hiánya rendkívül megnehezíti a pályavitel hosszútávú eredményességét"; "a helyes pályaválasztás hiányukat önmagában csak ritkán képes ellensúlyozni."

Ezen általános személyiségtulajdonságokat Ritoókné a már felsorolt személyiségtényezőkben találta meg.

Mi nem a szaktanácsadás idején kapott diagnosztikus értékek pályaidentifikációval való összevetésével dolgoztunk, minthogy bennünk a követés idején kapható minőségek érdekeltek. Leszögezhetjük, hogy a pályával való azonosulási folyamat és az azt általánosan erősítő személyiségfejlődés sok /külső és belső/ tényező eredője. Azt kell keresnünk, hogy ezekből a személyiségfejlődésben rejlő feltételek közül melyek azok az általános személyiségjellemzők, a/ amelyek alapvetőek, b/ ugyanakkor amelyek fejlődésébe - alakulásába a szaktanácsadás belenyulhatott, c/ komplex szemléletmódra törekvésünk miatt ügyelnünk kell a vizsgálódás számára kiválasztandó személyiségjellemzők megválasztásában arra is, hogy már általánosabb és lényegi paraméterek legyenek, de még a szaktanácsadással közvetlen vonatkozásba hozhatók legyenek. A szaktanácsadási hatékonyságot a pályafejlődést elősegítő, általánosan befolyásoló személyiségtényezőknek a követés időpontjában való fejlettségében aktuális mértékében és szaktanácsadástól függésében keressük. Konceptciónk e tekintetben más, mint az ismeretes hatékonyságvizsgálatok. Wittmer, Ritóókné, Albrecht-Borbély a hatékonyságot nagyjából a tanácsbeválásának kontrolljaként /a tanács prognosztikus értékét/ vizsgálták. Minthogy ezen vizsgálódások differenciált, hiteles és kellően általánosítható eredményeket hoztak, mi a szaktanácsadás utáni továbbfejlődésben keressük a tanácsadás szerepét. A követés természetéből adódott néhány, módszer-választást behatároló, technikai jellegű tényező is. /Legyen: levelezésben is megoldható papír-ceruza eljárás, ne legyen

megoldása túl időigényes, a megkérdezettben lehetőleg őszinte saját-választ inspiráljon, stb./ De a meghatározó mégis csak az maradt, hogy milyen általános, a pályafejlődést nem pályaspecifikusan meghatározó személyiség feltételeket tartunk a leglényegesebbeknek vizsgálódásunkban. Ugyanis követési technikánk nem teszi lehetővé, hogy a Ritoókné által kiemelt, általunk is alapvetőnek tartott általános személyiségtulajdonságokat vizsgáljuk. /Időigényes, egyéni személyiségvizsgálatok sorát igényelné az aktuális diagnosztizálás./

1. Abból kell kiindulnunk, amit előzetes feltételezéseink, ill. mindennapi munkánk céljai és tapasztalatai alapján szögeztünk le a tekintetben, hogy mit ad /mit akar adni/ a szaktanácsadás /a konkrét pályatanácson túl/. Összefoglalva, ha a szaktanácsadás egész folyamatával nagyobb önismeretet, differenciáltabb énídeált, tudatosabb önvezérlésre és szakmai életvezetési önállóságra való törekvést - képességet szándékozik elősegíteni, akkor nyilvánvaló, hogy vizsgálnunk is ennek hatékonyságát kell. /Ebben implicite benne van az életértékekhez való tudatosabb viszonyulás feltételezése is./

2. A másik kiindulási pontunk nem ennyire tapasztalati, inkább elméleti indíttatású. Ugyanis szaktanácsadási célunkat megfogalmazhatnánk eképpen is: a személyiség saját lehetőségei szerinti, optimális kibontakozását elősegítő, érett, integrált /s ezáltal adekvát önvezérlő képességgel bíró/ szintje irányába fejlesztés.

Azaz eljutottunk az érett, integrált személyiség fogalmához.

Allport /1980/ szerint az érett, egészséges személyiség 6 kritériuma: kiterjedt én-érzés jellemzi - emberi kapcsolataiban elfogadó - érzelmi biztonsággal rendelkezik, vagyis elfogadja önmagát - a külső valóságnak megfelelően élvezettel és rugalmasan viszonyul a külvilághoz - összhangban életfilozófiájával - és kellő humorral.

Horváth László Gábor meghatározása szerint /1972/ "Az integrált személyiség állandó, bár nem merev, adekvát cselekvésre képes az életnek nehezebb körülményei között is, meg gondolt és mentes a gondolkodás parataxisaitól, képességei fejlettek és egymással összhangban vannak, magasfokú önuralommal bír, az élettel megküzdeni kész, érzelmi zavaroktól mentes, életszemléletében vannak kitűzött értékei és életelvei, van egészséges világnézete."

A kialakítandó magasabbrendű személyiség ismertetőjegyei Horváth László Gábor szerint: autonóm /önmagát meghatározza, de önmagát korlátozza is/ - önértéktérzés, önérvényesítés /az önkifejtés jogos mértékében/ jellemzi - összhangzatos, integrált - felelősségérzettel, értékekbe vetett hittel bír - s mindezek megvalósításának feltétele, hogy megfelelő intellektussal rendelkezzen.

A személyiség érett, egészséges, ill. magasabbrendű szinten való önmegvalósításában igen lényeges elem a személyiség érettsége, amely "a lényeges diszpozíciók és regulációs tevékenység olyan minimális érettsége, amely a karakterbeli szilárdság és pályaalakítás, kritikus helyzetben probléma megoldásának a döntő képességét adja" /Csirszka 1977/. Lényeges mozzanat, amikor a fejlődő személyiség eljut arra a fejlődési pontra, hogy önmagát is megoldandó problémaként éli meg; s e pontról eljut az emberi életút - életaktivitás 3. fokán egy olyan minimális érettségre, hogy a perszonalizálódásban és szocializálásban kialakuló modális személyiség az enkulturációs folyamatban bizonyos szinten és adekvátan megtanulja megérteni önmagát. /A perszonalizálás folyamatában az ember ki-

alakítja önmagát, orientálódik: életterveit és aspirációit munkálja ki. A szocializálódási folyamatban szakadatlanul megoldja saját pozícióját, de szociális lény gyanánt, az enkulturációs folyamat 3. minőségi fokozatában pedig a perszonalizálásban és szocializálásban kialakuló modális személyiség megtanulja megérteni önmagát. Kosco 1974/

Ezt az enkulturációs fokot már a perszonalizálás alapvető életkori szakaszában /a serdülő- és ifjúkorban/ bizonyos fokig ki kell munkálni. Azért tartjuk fontosnak hangsúlyozni itt, ill. szaktanácsadási tevékenységünkben, mivel úgy tapasztaljuk, serdülőink és ifjaink nevelésének egyik leginkább hiányzó területe. Edig csak az önmagunkhoz való adekvát viszony vezethet az élet sokoldalú teljességére és élet-elégedettségére, harmonikus és hatékonyan önmegvalósító életvezetésre.

Am az önintegráló motivumok /Kozéki B. 1980./ erősítése és a megfelelő enkulturációs fok önmagukban csupán az egyén önmagához való passzív viszonya volna; s így önmagában nem sokat ér, a sokféle megoldási mechanizmus /a tettekbe való átfordítás lehetősége/ kellő ismerete nélkül. Valakiknek meg kellene tanítani /a mindennapjainkban egyre inkább hiányzó adekvát modellnyújtás empiriáján túl/ tudatosított szinten is, hogy "megfelelő kognitív folyamatokkal tudja érzelmi feszültségeit úgy kihasználni, hogy optimális viselkedési válaszokat eredményezzen". /Kozéki B./

Tehát az érett, integrált felnőtt személyiségben tisztázott az én és a külvilág viszonya /egy viszonylag érettebb minőségben, a társadalom számára értékes formában hozza egyensúlyba magában az ellentétes és különböző tartalmú tendenciákat/; van egy szilárdabb képe a külvilágról, önmagáról és tervezett önmagáról. Ez további én-stabilitását biztosítja, lehetővé téve a felnőttélet önmegvalósításának ivében a konzisztenciát és autonómiát: érzelmi kötődéseiben, párkapcsolatában és hivatásában.

A felnőtté válásnak életfeladata a fentiek kimunkálása.

A felnőttkor küszöbén a serdülő - és ifjúkorban kell ennek a gyermekből /változó- és függőből/ való átalakulásnak a fordulatát megtenni, a gyermeki egyensúly állapotából a felnőttkori egyensúly állapotába jutni. Eppen ezért a felnőtté válás 3 nagy pszichés feladata P.Bloss szerint /idézi Vikár György 1980/ a belső megszilárdulás, külső megvalósítás és a trauma maradványokon dolgozás. /Ez utóbbi szerepe az előbbiekre zavartalanná tétele, az autonómia megvalósítása. Nem véletlen, hogy az egyéniség ezen töréspontok körül kristályosodik ki. / Az én kibontakoztatási törekvések pedig a személyiség keresési állapotának fokát tükrözik /Jakabné Szilágyi Klára 1972/.

3. Rókusfalvi /1963/, Csirszka /1964/ eredményeivel egybehangzóan Mohás Livia azt találta középiskolásoknál történt vizsgálataiban, hogy kevés az információjuk saját magukról, az is bizonyos szűk területről származik, az ismeretek ritkán érik el a tudatosodás megfelelő szintjét.

Serdülőkink, ifjaink énképének vizsgálatában Mohás Livia /1978/ a személyiség szilárdságának nagyfoku hiányát, az általános elbizonytalanodás és éngyengeség, az önértékelés és önreguláció gyengeségeit "diagnosztizálta".

Napjainkban /fokozottan/ a bizonytalanság, éngyengeség élménye jellemzi ezt a korosztályt. "Közérzetükre" a gyengeség, erőtlenség, bizonytalanság lesz jellemző, az "erőhiány" a jellegzetes. Éppen ezért a "szilárdság téma a legpreferáltabb, ez foglalkoztatja őket a leghatározottabban, gyengeségeiknél túlsúlyos." A szilárdság - összetartottság az egyik, "a másik ember" az érzékenyséjük másik nagy területe.

Egyet kell értenünk Mohás L.-val, hogy sürgető össztársadalmi, elsősorban pedagógiai feladat középiskolásaink személyiség szilárdságát kiépítő programok kidolgozása. Tervezetül szilárd, önmagában bízó - azaz saját fogalomrendszerünkben: autonom- egészségesen konzisztens /rugalmasan szilárd/ - éretten integrált /aki szüntelenül képes megoldani az én és a külvilág viszonyát/ felnőtt személyiség kialakításának a feltételeit kell megteremteni. Ebben próbálunk segíteni a hozzánk fordulóknak mi is szaktanácsadási munkánkban.

Mi - még nem ismerve akkor Mohás Livia vizsgálati eredményeit - szaktanácsadási tapasztalataink alapján jutottunk hozzá hasonló véleményre; s nagy szerepet játszott abban, hogy követési vizsgálatunkhoz a Leary tesztet választottuk, amelyben az énkép és énídeál éppen a szilárdság - és a másik emberhez való érzelmi viszony tengelyein jelentkezik.

Akkori módszerbeli mérlegelésünket még alátámasztotta a serdülőkor és ifjúkor életkori sajátosságainak figyelembevétele. /A serdülő és ifjú szeretne a felnőttekhez hasonlítani, tehát dominánsabb és autonómabb lenni; s az ebben való önis-

mereti - önalakítási érzékenységet éppen a dominancia igény átmeneti tulzások is mutathatják; érzelmi élete felfokozott és mind differenciáltabb./ Továbbá e módszer - választásunk mellett szólnak Tomé vizsgálatairól és megállapításai az önismeretről. Tomé szerint az önismeret 3 dimenziója az énésség - önuralom - szociabilitás, amelyek szintén a Leary tesztben való értelmezés lehetőségét nyújtják. E pontban lényegében ugyanahhoz a következtetéshez jutottunk vissza, mint a praktikus szaktanácsadásból /1./, és mint az elméleti - deduktívan kiinduló /2./ vizsgálódási szempontok megállapításánál.

4. De hasonló következtetésre jutunk akkor is, ha Molnár Péter /1980/ és Szende László 1977/ nyomvonalán indulunk el. Hiszen mindkettőjüket foglalkoztatta a kérdés: melyek azok a tulajdonságok, amelyek a pályaadaptációs folyamat mindhárom szakaszában /a pályaválasztás előkészítése - szakmai felkészülés - munkahelyi beilleszkedés, beválás/ segítői lehetnek az egyén önmegvalósításának és érvényesülésének.

Szende László az alkalmazkodó képesség, munkatársi kapcsolat, vezető - beosztott viszony, szakmai érdeklődés, munkateljesítmény, munkahelyi elégedettség tényezőit sorolta fel. A beilleszkedés sikerének alapvető feltételeit 3 tényezőben foglalta össze: "a magas szintű szakmai elégedettség, a tudatos szociális alkalmazkodó képesség mellett a pályakezdés kezdeti nehézségeit feloldó munkahelyi törődés".

Molnár Péter középiskolások társadalmi mobilitásának pszichés feltételeit kutatva, megállapította a gyermekkori önállóság -, továbbá a teljesítmény szokásainak alapján jelentkező, rétegeződő, tudatos önirányítás - és orientáció szerepét; ami a középiskolás érvényesülés feltételeiben már mint alkotásvágy és teljesítményorientált életvezetés mutatható ki; a további felemelkedésben pedig lényeges kritérium, ill. prediktív értékű, hogy megfelelő szintű vezetői érdeklődés és szociabilitás együttese rétegeződődjön rá.

5. Egy utolsó közelítésben, nézzük meg még a serdülő - és ifjúkor, a felnőtté válás jellemzői- életfeladatai oldaláról is a legszükségesebb személyiségvonásokat! /Miközben nem tévesztjük szem elől: "Az életkori sajátosságok ismeretére nem

azért van szükségünk, hogy azokhoz passzívan alkalmazkodjunk", hanem célunk éppen a fejlődés elősegítése, a "szükségesből optimálisan lehetséges" kibontakoztatása. Duró Lajos 1967./

Mint mondtuk, a felnőtté válás a keresés állapota. A serdülőifjú alapvetően leendő felnőtt szerepeinek identitását, felnőtt önmegvalósításának lehetőségeit keresi. Ennek szükségszerű előzménye az én- megismerésének fokozott igénye és érzékenysége, majd az alakuló énídeál - részletek megfogalmazódásának arányában rajzolódik ki az énalakítás igénye, miközben mind több oldalról és mindinkább kirajzolódnak felnőtt - szerep identitásai. A hármas feladat /felnőtt szerep keresése - énfeltárás - énalakítás/ együtt haladva és egymással dialektikus viszonyt alkotva a fejlődés folyamatában közeledik egymáshoz; majd találkozik és egybenő az énkibontakozás a felnőtt szereppel, s előttünk áll az ifjú felnőtt.

Az énalakítás irányai /az integrált felnőtt személyiség irányába haladva/:

1. az én és a külvilág viszonyának tisztázása és kimunkálása
 - a/ tárgyválasztásban: énídeálban, a személyiség irányultságában, életértékekben
 - b/ a viszonyulás adekvát eszközeinek kialakításában: affiliációs és teljesítmény orientációs vonatkozásokban
 /az éretten integrált felnőtt személyiségvonások kialakulásának irányába ható komponensek/
2. az egészséges felnőtt személyiség konzisztenciájának, rugalmasan szilárd megbízhatóságának kimunkálása

- a/ önismeretben
- b/ teljesítményben
- c/ szerepazonosulásban, szerep-elégedettségben
- /az egészséges, konzisztens felnőtt személyiségvonások irányába ható komponensek/

3. A tudatos, önálló, önmagában bízó önvezérlés /autonómia/ kialakítása

- a/ a döntési képesség
- b/ megfelelő regulációs szint kialakítása és rögzítése mellett.

A pályakivánság, mint identifikációs tartalom egyaránt magába foglalja és ki is fejezi mindezt: a személyiség irányultságának fejlettségi szintjét - az énkép alakulásának stádiumait - a személyiség autonómiájának fejlődését.

Éppen ezért a pályakivánság fejlődésében - a megfelelő identifikációs modellek, tevékenységi és szereptapasztalatok identifikációkat közvetlenül alakító hatásán túl - a megfelelő irányultságoknak, önismereti csomópontoknak, a mind tudatosabb és önállóbb önirányításnak egyaránt része van.

Az autonómia /önvezérlés/ tudatos kialakítása tulajdonképpen önnevelés, fő feladata az önálló döntés képességének és a megfelelő regulációs szintnek a kialakítása.

Nem véletlen Shapiro /1980/ megállapítása - egybeesve a pszichoanalitikus elméletekkel és saját tanácsadási tapasztalatainkkal is - , hogy a serdülő személyiségzavarait az

okozza, ha valamiképpen "az ego- viszonylagos autonómiájában a kornak megfelelő fejlődést tekintve, lemaradás van". Ez a hiány "összefügg a szülők ego- zavaraiival"; a serdülővel szemben tanusított viselkedésben és a serdülővel kapcsolatos véleményben fejeződik ki. Ezért fontos, sok esetben meghatározó a szülővel is a megfelelő foglalkozás a tanácsadási folyamatban. /Beleértve az önmagához, gyermekéhez, a külvilághoz való tudatos, tevékeny és érzelmi viszonyulásainak, attitűdjeinek áthangolását, kettejük egymásközi viselkedése korrekciójának beállítását is. E folyamatból már az első lépés is sokat ígérő, ugyanis a beindított kognitív funkciók a viselkedés kognitív kontrollját biztosítják és attitűdváltozáshoz vezetnek./ Ennek elhanyagolásával egész munkánk veszendőbe mehet. Ugyanis a serdülő önálló véleménye és tettei ezekben a szülőknél mobilizálják a defenzív magatartást, és ez a serdülőre fékező hatású.

Nem véletlen, hogy találkozunk olyan dependens igényekkel, hogy a tanácskérő helyett döntsünk, miközben ő teljesen passzív maradhat. Ebbe a csoportba tartoznak a "misztikus csodavárók" is, akik mindig "majd" tanulnak, "majd" döntenek, "majd" akarnak, "majd" tesznek.

A választani, dönteni tudást tanítani kell! - mondja Wyss nyomán Vekerdy Tamás is /1969/. Buda Béla /1969/ is úgy látja, hogy "amikor a pályaválasztás problematikussá vált, ... a felnőtté válás, az önálló, autonóm egzisztencia kialakításának valamiféle nehézségeivel állunk szemben".

Csak hogy a serdülőkor alapvető ellentmondása, hogy miközben autonómiájának kidolgozására törekszik, alapvető megvalósi-

tására élethelyzeténél fogva még nincs lehetősége. Kortárs csoporthoz viszonyulásaiban van erre leginkább módja, s így önalakításán túl ez válhat autonómiája próbálgatásának legfőbb gyakorlóterévé. Mohás Livia ezen ellentmondást a következőképp látja; "az "iskolapad korszak" átmeneti állapota megnyúlik, miközben valamennyi jelentős döntés, amely az érett életszakaszokat is meghatározza, ehhez a korszakhoz köthető. /Alapvető értékválasztások, szakmai azonosulás, a felnőtt szerepek begyakorlása, a szexuális gyakorlat megkezdése. /A döntési alternatívák gazdagsága pedig ... mindig növeli a bizonytalanság szubjektív érzetét." Mitőbb, a lehetőségek kibővültek, a változások felgyorsultak, az önmeghatározás és életmódválasztás komplikáltabb napjainkban, nehezebb tájékozódni.

Gericke /1978/ magát a pályaválasztási tanácsadást is úgy határozza meg, hogy "célja a döntéshozatali képesség és készség elősegítése, ebben a fiatalnak aktív részvételére van szükség". Klimov /idézi Gericke/ szerint a tanácsadás személy- és döntésközpontú eljárás, amely a vesz.-től önelemzést, alternatív tényezők figyelembevételét igényli, hogy végül a tanácskérő tudjon dönteni.

A serdülő önismereti érzékenysége a későbbi önírányítás alapja. Csakhogy gyakori, hogy az önismereti érzékenység fejlődésében lemaradás, torzulás vagy önismereti elzáródás tapasztalható. Az ilyen esetekben többek közt az aktív önismereti igény felkeltése is pótlendő. Nem egyszer spontán számolnak be a tanácsadási folyamat végén arról, hogy nem gon-

dolták volna, amikor tanácsadásra jelentkeztek, hogy ennyire megdolgoztatjuk őket, de megérte, mert nagyon sok dolgot másképp látnak azóta.

Hiszen sok "bizonytalansággal szemben kínál védelmet az önismeret. Olyan elhárítási módot ígér, amely a felnőtt életben is hatékony lehet. Elősegíti, hogy egy választási, döntési helyzetben esetleg mérlegelni tudjuk, hogy mi az, ami a sajátunk, és mi az, ami idegen hatásként, manipulációként érvényesül." /Méri F. 1976/

Eképp az alakuló "emberi személyiség nemcsak fejlődik, megvan a maga történelme, de tevékenységével átalakítja saját magát és környezetét". /Rubinstein/

Összefoglalásképpen szemléletesen is tekintsük át, hogy különböző szerzők és szempontok alapján melyek a személyiség-fejlettség, ill. fejlesztés csomópontjai. Mint látjuk, a különböző szemszögből megválasztott szempontoknak megvannak a maguk találkozási pontjai. Nem hisszük, hogy azok saját spekulatív rendszerbe erőltetésünk következményei lennének, hanem szükségszerűek. A felfogások eltérései pedig inkább a különböző nézőpontokból való hangsúly eltolódásból adódnak.

l e t t s é g - f e j l e s z t é s e s o m ó p o n t j a i

2.

3.

- egészségesen konzisztens
/rugalmasan szilárd/

- autonómia

- önismeret
- teljesítmény
- szerepazonosulás

- önvezérlés

- szilárd

- önmagában bizó

- teljesítmény

- tudatos önirányítás,
önállóság

- munkateljesítmény
- magasszintű szakmai
elégedettség

- munkahelyi törődés

- eredetiség

- regulációs szint
- a döntés önállósága

- egészséges konzisztencia:
 önismeret -
 teljesítmény -
 /eredetiség is/
 szerepazonosulás -
 szerepelégedettség -
 rugalmasan szilárd megbizha-
 tósága

- autonómia /önvezérlés/
 a/ döntés önállósága -
 b/ regulációs szint -
 tudatos- önálló- önmagá-
 ban bizó önirányítás

- önismeret

- dominancia /önérvényesi-
 tés, önve-
 zérlés/

Miután megszereztük, hogy személyes nézőpontunk szerint melyek a megfelelő színvonalon kialakult felnőtt személyiség ismérvei, mit tartunk a felnőtté válás legfőbb feladatainak, mit szándékozunk támogatni - fejleszteni szaktanácsadási praxisunkban, láthatjuk, hogy követési vizsgálatunk vizsgálódási paramétereit ebbe a rendszerbe illesztetten választottuk meg. A rendszer néhány legáltalánosabb pontját ragadtuk meg, azzal a céllal, hogy ezzel, a kapható eredmények feltárásán túl, a/ további hatékonyságvizsgálati praxisunk összehasonlítható alaptartományát képezzük, b/ a későbbi hatékonyságvizsgálati kutatásokban tovább differenciálhassuk az alapvizsgálatokat.

2. A z é l e t é r t é k e k h e z v a l ó v i s z o n y

Előbbi rendszerezésünkéből is kitűnik, hogy miért tartjuk az életértékekhez való viszonyt kulcsfontosságúnak a felnőtté válás folyamatában.

Freud szerint a személyiség fejlődése azonosítások sorozata. A korai szocializációs folyamat megindulásától kezdve az alakuló - fejlődő ember a sokféle azonosulással nemcsak újabb tulajdonságokat vesz fel, hanem kisebb - nagyobb értékeket is. /Mérei 1976/ Különösen kifejezett ez a serdülésben, a célmeghatározás korában. Éppen ezért, a kisgyermekkorai elsődleges szocializáció mellett /ahol az értékrend alakulása imprintingszerűen történik/ a serdülés időszaka /ahol az értékrend az autonóm személyiséggé alakulásban jelentős/ a leglényegesebb az én-alakulás folyamatában.

A kisgyerekkori késleltetési képességek elsajátítása alapozza meg az értékek interiorizálásának és a proszociális magatartásnak a képességét. /Kulcsár 1975/

Az értékek interiorizálásának mechanizmusa:

a szociális feedback normát közvetít - énídeállá válik - így az önértékelés és önkontroll /amely a belső visszacsatolási pont az önszabályozásban/ alapjává válik.

Tehát a norma a felelős az énídeálért! /Az énídeálért közvetlenebbül, az énképért közvetettebben. Ugyanis a szociális feedback belsővé válásának /a norma beépülésének/ mértéke - módja felel az énképért; az énkép szociális feedbackben nyert stabilitása pedig az önbizalomért./

Mint látjuk, "a szociális értékek által vezetett, komplex célirányos magatartásnak", az önszabályozásnak a kritériuma "a proszociális magatartás perzisztenciája közvetlen megerősítés hiányában". /Kulcsár 1975/

Igy válik érthetővé az is, hogy miért csak a serdülőkor végén jut el a fiatal az önnevelés megszilárdulásának fokára, s ebben mekkora szerepe van a fokozódó önállósulásnak és az ezzel párhuzamosan haladó felelősségérzet növekedésének. /Vagyis: önállósulás nélkül nincs felelősségérzet, nincs önnevelés; mégoly megfelelő tartalmi gazdagságú, ám kognitív szinten megrekedt, gyakorlásban be nem épített normák hiányában./

E pontokon megvilágítva, újra hangsúlyozódik a család, főként az azonos nemű szülő interiorizációjának szerepe a serdülő éni-egyensúly - keresésében. /Vö. az ego autonómiája zavarainál

leirtakkal./ Megfelelő családi minták és családi környezet biztonságosabb orientációt és perzisztencia alakítást jelentenek a proszociális magatartás, ill. az önszabályozás alakulásában.

A mi mikrokörnyezetünkben életformák, magatartási modellek gyorsan változnak. A fiatalok igen sokféle hatás alá kerülnek. "Ezen a nyugtalanító állapoton csak a világnézeti tisztánlátás és az ennek megfelelő értékorientáció kialakulása segít." /Kiss Tihamér 1978/

A serdülőkor, mint keresési állapot, amugyis az értékek felfedezésének kora. Az értékrangsor egyéni, ebben éli át eszményi énje megközelítését, önmegvalósulását, élete célját és értelmét, "s egyben annál jobban tudatosul benne önértéke".
/Kiss Tihamér/

Tugarinov /idézi Kiss Tihamér/ az értékek 5 csoportját
különbözteti meg:

- materiális értékek
- életértékek /személyes élet, munka, személyiség, a társadalmi élet, béke kérdései/
- társadalmi, politikai értékek /szabadság, egyenlőség, igazságosság, testvériség/
- a műveltség értékei
- a szellemi kultúra értékei /igaz, jó, szép/

Ritoókné kérdőívéből átvett értékorientációs kérdéseink
tehát a materiális értékek és életértékek köréből merítik
vizsgálódási szempontjaikat.

A szaktanácsadásban nem fogalmazunk meg direktan normákat, sem pedig életértékeket. Ahol szükséges, és lehetséges, próbálunk adekvát identifikációs modellekre találásban segédkezni, de elsősorban a fiatal identifikációs élményeinek szelektálását, átrendezését, felerősítését és asszimilálását segítjük elő a tanácsadási folyamatban. Másrészt, a tanácsadási önismereti munka - ha áttételesen is, de - normák- értékek szerint vonatkoztatott, értékelt éltre fixál. /Az más kérdés, hogy a fiatalok útkereső kérdéseikkel nem egyszer "filozófikus", életértékekre vonatkozó gyakorlati és általánosított szintű területekre is átviszik a beszélgetést./

A vizsgált értékorientációs kérdések tartalmi körei /zá-
rójelben az ide tartozó kérdés sorszama, mint kódjele/:

- társadalmi irányultság /5/, /rövidítés: Tá/
- munkára irányultság /1, 4, 6/, /rövidítés: Mu/
- családra irányultság /3/, rövidítés: Cs/
- kényelemre, komfortra és materiális értékekre irányultság /2, 7, 8/, rövidítés: /K/

Áttekintve a 3 vizsgált csoport érték - választásainak /I.köv.cs., II.köv.cs., II.kontr.cs./ százalékos eloszlási táblázatait, nyomban szembeötlő, hogy mindhárom csoport /az 1., 2., 3. választás eredményeit összevontan kezelve/ gyakori-
sági sorrendjében 1. helyen a család, 2. helyen az elismerés,
megbecsülés áll. A rangsorban elfoglalt azonos hely azonban
már különböző százalékos mutatókat takar.

A családra irányulásban: I.köv.cs.-ban 85,34 %, II.köv.cs.-ban 83,82 %, II.kontr.cs.-ban 95,59 %. Az első évesek eredményei közötti eltérések mértéke erősen szignifikáns $/p < 0,01/$, a két követési csoport eredményeiben mutatkozó eltérés igen gyengén, de közel szignifikáns $/p < 0,20/$.

A családra irányulást nem mutató választásoknál is szignifikáns az eltérés $/p < 0,05/$ az első évesek eredményei között. /A szakvizsgáltaknak 14,66 %-a, a nem szakvizsgáltaknak 4,41 %-a./ Tehát a szakvizsgált I. éveseknél a családra irányulás mértéke a rangsorban elfoglalt azonos 1. hely mellett is kevésbé erős, mint a kontrollcsoportban; emellett, hogy mérsékelten korcsoport - függő.

Mindhárom csoport rangsorában a 2. helyen álló elismerés, megbecsülés preferálásában: I.köv.cs.: 62,07 % - II.köv.cs.: 69,12 % - II.kontr.cs.: 55,85 %. A két elsőéves csoportnál mérsékelten szignifikáns $/p < 0,10/$ eltérés jelentkezett, míg az I.köv.cs. és a II.köv.cs. szoros egybetartozást mutat $/p < 0,90/$, a szakvizsgáltak elismerés, megbecsülés iránti igénye sokkal kifejezettebb, mint a nem szakvizsgáltak, még nagyobb időtávlat után is! /Szaktanács- függőbb./

A gyakorisági sorrend 3. helyén már részben szétváltnak a csoportok: a két szakvizsgált csoportban 3. helyen az érdekes munka következik, a kontrollcsoportban ehelyett a kedvező munkakörülmények preferálása jelentkezik, és az érdekes munka igénylése náluk az 5. helyre szorul. /A munka tartalmával szembeni igény százalékos mutatóiban a két elsőéves cso-

port eltérései mérsékelten szignifikánsak: /p < 0,10./ A munkahelyi komfort-igény különbségeiben a 3 csoport eltérései igen erősen szignifikánsak /p > 0,01/. A szakvizsgáltaknál százalékos arányuk lényegesen kisebb, 25,0 %-os, ill. 36,76 %-os, míg a kontrollcsoportnál 50,0 %-os volt!

A rangsor 4. helyére az I. köv.cs. és II.kontr.cs. a felelősségteljes feladatokat hozza, a II.köv.csop. a munkahelyi kedvező körülményeket, náluk a felelősségteljes feladatok az 5. helyen állanak. Tehát a felelősségteljes feladatok legkevésbé a II.köv.cs.-ot vonzzák a 3 csoportból. /I.köv. cs.: 34,48 % - II.köv.cs.: 29,41 % - II.kontr.cs.: 39,21 %./ Tehát a II.kontr.cs.-nál /a nem szakvizsgáltaknál/ jelentkezik a legkifejezettebben a felelősségteljes feladatok vonzása. A 3 csoportra vetített eltérések mégsem szignifikánsak /p > 0,50/; viszont ha a két elsőéves, ill. a két szakvizsgált csoportot párosan hasonlítom egymással össze, az eltérések mindkét esetben igen gyenge szignifikancia - szinten, de tendenciózusok /p < 0,20/.

A rangsor 6. helyén a két elsőéves csoportnál a jó anyagi körülmények következnek; az I.köv.cs.-ban ez a 7. helyen áll, náluk helyette a társadalmi érdeklődés lép előbbre. A materiális értékek centrálása a két szakvizsgált csoportban százalékosan is lényegesen kisebb, mint a kontrollcsoportnál: a két szakvizsgált csoport szignifikánsan közös csoportba tartozást mutat. /p < 0,90/

A szórakozás igénye, mint központi érték, tekintetében a két globálisan fiatalabb csoport egymáshoz közelálló értékeket /II.köv.cs. 22,06 %, II.kontr.cs. 23,53 %/, és nagy valószínűséggel egy csoportba tartozást mutat / $p < 0,80$ /. Ezzel szemben az I.cs. lényegesen kisebb /7,76 %-os/ értéket, és a korcsoporttól függés irányába mutat. /I. és II.köv.cs. eltérései szignifikánsak, $p > 0,05$./

A társadalmi érdeklődés preferálásban újra csak az elsőévesek mutatnak az I.köv.cs.-nál magasabb és összetartozóbb értékeket. /II.köv.cs. 25,00 %, II.kontr.cs. 22,06 %, $p > 0,70$ / /I.köv.cs. 16,38 %, I. és II. köv.cs.-nál $p > 0,20$ /

A társadalmi érdeklődés egyáltalán nem preferálásában mindhárom csoport százalékos aránya magas: I.köv.cs. 83,62 %, II.köv.cs. 71,00 %, II.kontr.cs. 77,94 %. Ezen belül az eltérések mégis gyengén szignifikánsak / $p < 0,10$ / a két elsőéves csoporton belül, és szignifikánsak / $p > 0,05$ / a két szakvizsgált csoport között; s szignifikánsan a legkisebb a társadalmi érdeklődés elutasításának mértéke az 1. éves szakvizsgáltak^{nal}, azon túl, hogy korcsoport - függőnek is mutatkozott.

Ha a kérdéskörökből a már jelzettek szerint csoportokat képezve vizsgálódunk, még sarkitottabb képet kapunk:

	I.köv.cs.	II.kontr.cs.	II.köv.cs.
1.	Mu	Mu	Mu
2.	Cs	K	Cs
3.	K	Cs	K
4.	Tá	Tá	Tá

Eszerint 1. helyen állnak mindhárom csoportnál a munka összevont értékei, de ezen belül valamelyes összetartozást jeleznek a szakvizsgáltaknak $/p > 0,70/$ magasabb százalékos értékei/I.köv.cs. 131,80 %-nyi - II.köv.cs. 148,53 %-nyi/ a kontrollcsoporttal szemben /130,88 %-nyi/. A munka értékei elutasításának gyakoriságában kapott mérték viszont inkább korcsoport-függést mutat $/p < 0,10/$, /I.köv.cs. 7,76 %, II.köv.cs. 7,35 %, II.kontr.cs. 10,29 %/, ezen belül a legmagasabb a kontrollcsoportnál.

A 2. helyen a szakvizsgáltaknál a családorientáció jelentkezik, míg a nem szakvizsgáltaknál a kényelem, komfort és materiális értékek minimalista együttese /és csak ezt követi náluk a család/. A két elsőéves csoport eltérései igen erősen szignifikánsak $/p < 0,01/$.

A 2 szakvizsgált csoportnál a 3. helyen állnak a kényelmi és anyagi szempontok. /I.köv.cs. 68,10 %, II.köv.cs. 83,82 %, II.kontr.cs. 110,29 %-nyi./ Az elsőévesek közötti eltérés szignifikáns $/p < 0,05/$. De a 2 egymáshoz közelebb álló és alacsonyabb értéket képviselő szakvizsgált csoport eltérései még szignifikánsabbak, igen erősen korcsoporttól függést is mutat $/p < 0,01/$.

A kényelmi faktorok teljes elutasításának mértékében /I.köv.cs.-ban 38,79 %, II.köv.cs. 16,18 %, II.kontr.cs. 22,06 %/ az I. évesek összetartozó /életkorfüggő/ csoportot alkotnak $/p > 0,80/$, míg a két szakvizsgált csoport eltérései szignifikánsak $/p > 0,05/$. Tehát az I. éveseknél a kényelmi faktorokhoz

való viszonyulás polarizált: 3. helyen választásában a szak-
vizsgáltak kevésbé erősen választják, /de végletesen kevésbé
 is utasítják el, bár itt az eltérés nem szignifikáns/.

Érdemes még megnézni a kényelem, komfort, materiális érté-
 kek összevont kérdéskörét:

/A táblázat a 2. következő oldalon./

Szinte minden oszlopban a kontrollcsoport százalékos érté-
kei a legmagasabbak: a 3 válaszból 2 K, 1 K, válasz arányai-
 ban és a legtöbb konstellációban is.

Utoljára, a számokat behelyettesítve az adott %-os rang-
 sorhelyet elfoglaló csoport nevével, szemléletesebben is át-
tekinthetjük a tendenciákat /az egyszerűség kedvéért a kont-
 rollcsoport most X jelölést kapott/:

/A táblázat a 2. következő oldalon./

Mint látjuk, a munka és a társadalom értékei körében /a
felelősségteljes munka igénylésén kívül /mindenütt a II.köv.
csoport mutatta a legmagasabb, azaz legpozitívabb értékeket.
Ezt követte tendenciózusan az I.köv. csoport /kivétel a tár-
sadalmi érdeklődés/. A szakvizsgáltak egyértelműen munkára
orientáltabbak. Ezzel szemben a kontrollcsoport családra és
kényelemre orientáltabb, mint a szakvizsgáltak. A két szak-
vizsgált csoportot egymáshoz viszonyítva: a II.köv.cs. mun-
kára- és társadalomra orientáltabb, az I.köv.cs. a II.köv.cs.-
nál családra, anyagi és kényelmi szempontokra orientáltabb,
"minősítve", a II.köv.cs. és a kontr.cs. között helyezkedik el.

Ugy látjuk, - azzal együtt, hogy az életkori sajátos-
ságokat figyelembe vesszük - a szaktanácsadástól való
időbeli távolodással, már az értékekhez való viszonyulásban
is jelentkezik a szaktanácsadás hatásában a "távolodás",
hatásfoka csökken, bár még mindig erősen kimutatható. Ösz-
szességében, az életértékekhez érettebb viszonyulás szoro-
sabban szaktanács-, mint életkorfüggőnek mutatkozott.

Össze-
hasonlítható
táblázat

Életértékekben K konstellációk /2.,7.,8.kérdés/
3 válasz esetén

	3-ból 3			b o n t v a :			3-ból 1			b o n t v a :		
	/2,7,8/ összes			/2,7/ összes			/2,8/ összes			/2/ összes		
I.köv.cs.	0 %	5,51 %	1,57 %	3,94 %	0 %	33,86 %	21,26 %	2,36 %	10,24 %	21,26 %	2,36 %	10,24 %
II.köv.cs.	0 %	4,92 %	1,64 %	1,64 %	1,64 %	14,75 %	9,84 %	1,64 %	3,28 %	9,84 %	1,64 %	3,28 %
II.kontr.cs.	0 %	6,94 %	4,17 %	2,78 %	0 %	48,61 %	26,39 %	6,94 %	15,28 %	26,39 %	6,94 %	15,28 %
3-nál több válasz esetén ⁺												
3 /2,7,8/ összes												
I.köv.cs.	10,24 %											
II.köv.cs.	29,19 %											
II.kontr.cs.	22,06 %											

+ = Több az instrukció ellenére az életértékek kérdéskörében 3-nál több választ húztak alá.

A 3 csoport összes /1,2,3./ válaszainak egymáshoz viszonyított %-os gyakorisága

Tá	Mu						Cs			K		
	1	4	6	összes	2	7	8	összes	1	2	3	összes
1. II.köv.	X	II.köv.	II.köv.	II.köv.	X	X	X	X	II.köv.	II.köv.	II.köv.	I.köv.
2. X	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.
3. I.köv.	II.köv.	X	X	X	X	X	X	X	I.köv.	I.köv.	I.köv.	I.köv.
O jelölésben a leggyakoribb:												
1. I.köv.	X						I.köv.			I.köv.		
2. X							I.köv.			I.köv.		
3. II.köv.							II.köv.			II.köv.		

Összefoglalva, mindkét szakvizsgált csoport szaktanács-függőnek talált pozitív eltérései:

- elismerés, megbecsülés fokozottabb igénylése / $p < 0,10$ és $p < 0,90$ /,
- érdekes munka fokozottabb igénylése / $p < 0,10$ és nem s/,
- a materiális értékek lényegesen kevésbé hangsúlyos volta / $p < 0,90$ /,
- a munka együttes értékeinek fokozottabb igénye / $p > 0,70$ /,
- értékcsoportos rangsorban a családorientáltság erősebb, mint a nem szaktanácsoltaknál, akiknél a család elé helyeződik a minimalista együttes / $p < 0,01$ ss/,
- anyagiak kevésbé preferálása, mint a nem szaktanácsoltaknál / $p < 0,90$ /

Az I. éveseknél, a szakvizsgált csoport kontrollcsoportához viszonyított, szaktanács-függőnek talált pozitív eltérései:

- Kevésbé családorientáltak / $p < 0,01$ ss/, de elismerésre, megbecsülésre jobban törekszenek / $p < 0,10$ /.
- Az érdekes munkát jobban preferálják, mint a kontrollcsoport, akiknek a kedvező munkakörülmények a fontosabbak / $p < 0,10$ /.

Az I. éveseknél, a szakvizsgált csoport kontrollcsoportához viszonyított negatív eltérése:

a felelősségteljes feladatok kevésbé vonzzák /nem szignifikancia szinten, de tendenciózusan/. / $p < 0,20$ /

A két I. éves csoport közös, életkorinak bizonyult jellemzői:

- értékcsoportosan a munka értékei 1. helyen /ezen belül: a szaktanácsoltaknál a pozitívabb/, /ns; $\mu "0"$: $p < 0,80$ /

- a kényelmi faktorok teljes elutasításának mértéke kisebb, mint az idősebbeknél /ezen belül: a szaktanácsoltaknál a pozitívabb/, $/p > 0,80/$
- a jó anyagi körülmények erősebb preferálása, mint az idősebbeknél /ezen belül: a szaktanácsoltaknál kevésbé jelentkezik, tehát pozitívabb/, $/ns/$
- a szórakozás erősebb igénye, mint az idősebbeknél /ezen belül: a szaktanácsoltaknál a pozitívabb/, $/p < 0,80/$

A kapott eredmények, bár markánsabbak és differenciáltabbak, mint vártuk, nagyjából könnyen értelmezhetőek. De mit kezdjünk azzal a meghökkentő, az összképbe bele nem illőnek tűnő adattal: a kontrollcsoportot vonzzák leginkább a felelősségteljes feladatok?

A kontrollcsoport volt az, aki a pálya és iskola identifikáció vizsgálatánál is meglepetést okozott, mivel szubjektív iskola identifikációjuk jobb volt, mint a szakvizsgált I. éveseké. Hogy függhet össze egymással a felelősségteljes feladatok erősebb preferálása a jobb szubjektív iskola identifikációval - gyengébb eredményesség és elismertség, gyengébb objektív és szubjektív pályaidentifikáció, erősebb családra- kényelemre- szórakozásra- anyagiakra, gyengébb munkára és társadalomra orientáltság mellett?

E konstelláció éhesebb, egocentrikusabb összképet jelent, amelyben dominánsabbak a létfenntartó értékek és a jelenre orientáltság. /A szakvizsgáltaknál ezzel szemben markánsabb a jövőre orientáltság és a létkiteljesítő értékek jobb prefe-

rálása./ A felelősségteljes feladatok a kontrollcsoportnál jelentkező, fokozottabb vonzásában pedig a pozíció, hatalom, presztízs-külsőségek, valós és vélt előnyök éretlenebb megkívánása valószínűsíthető.

Annál is inkább énes e konstelláció, mert a felelősségteljes feladatok érett, belső vállalása erőteljes munkára, teljesítményre és sikerre orientálódással kellene hogy együttjárjon. Jobb szubjektív iskola identifikációjuk is inkább igénytelenebb, kényelemre és jelenre orientáltabb attitűdjükből eredeztethető.

Miként az ambíció tulajdonképpen szocializált szorongás /Hieronymus 1951., idézi Herskovits 1976./, véleményünk szerint hasonlóképpen a felelősségteljes feladatok vállalása is az. /Tekintve, hogy a felelősségteljes feladatok vállalása az ambíció sajátos, kockázatvállalással ötvözött esete./ Munkában való ambíciót pedig, mint láttuk, éppen a szakvizsgáltak mutattak inkább, mint a kontrollcsoport. Eszerint a szakvizsgáltak felelősséghez való viszonya is érettebb kell, hogy legyen, másrészt feszültségeikkel is feltételezhetően jobban tudnak bánni, jobban tudják szocializálni, mint a kontrollcsoport.

A felelősségteljes feladatok igénylése valós, teljesítményhez kötött ambíció nélkül: fák nélküli, beszabályozatlan énésség. Fordított esetben /a felelősségteljes feladatokról való félelem adekvát teljesítmény és teljesítményorientáció

mellett/: túlszorongás, gátoltság, túlkontrollálás.

A felnőtté válásban, a felelősséghez való viszony tanulá-
sában, adekvát mértékének beállításában a nem szaktanácsol-
tak inkább az előbbi, a szaktanácsoltak az utóbbi irányba
hajlamosabbak kibillenni. Mondhatnánk, ez a szaktanácsadás-
 ban kapott pozitívumoknak az "ára". Ugyanis, valamilyen élet-
helyzetre való előzetes ismeretek alapján való felkészültség
 pozitívuma: lehetővé teszi a tudatosabb alkalmazkodást, a
 dolgok menetének aktív befolyásolására való tudatosabb készen-
 létet és a befolyásolás nagyobb lehetőségét. /Az eszközöknek
 birtokában van./ Árnyoldala: a készenléti állapottal, ill.
 magasabb tudatszinttel párhuzamosan, fokozottabb feszültség,
 önmagáért és a döntés tette kimeneteléért érzett felelősség-
érzet nem egyértelműen kellemes affektív állapota jár együtt.
A felnőtté válásban ezzel is meg kell tanulnunk bánni! /Mint
 már említettük, a felelősségteljes feladatok vállalása egy-
 uttal kockázatvállalás is. Az érett, reális mértékű kockázat-
 vállaló magatartást meg kell tanulni. De előbb önmagával kell
 a fiatalnak tisztában lennie ahhoz, hogy önmagáért tudjon fe-
 lelősséget vállalni, hogy tudja, miben - mennyire képes önma-
 gáért helytállni./

Zazzo vizsgálataiból ismeretes, valóban megfigyelhető a
 gyermekek felelősséghez való viszonyának belső fejlődésében
hasonló dinamika. Zazzo szerint, a 8-10 éves gyerek vágyik
 leginkább a felnőttek tekintélyére, függetlenségére, a 10-13
 évesek számára a felelősség nagy terhe nem kívánatos. E pre-
 pubertásos dinamikát és saját tapasztalatainkat figyelembe-

véve, feltételezzük, hogy a pubertásban is két hasonló szakaszú történés zajlik le /előbb a készség- és szerep felvázolási szakasza, majd a készség- és szerep kimunkálása/.

Előbb egy éretlenebb pubertáskori szinten a felelősség, a szerep "újra megkivánása" jelentkezik, érettebb szakaszában a felelősségtől való ismételt félelem, majd az ifjú- és korai felnőttkorban, a szerepek és az autonómia kidolgozásával, a felelősséghez való viszony adekvátabb, reális, de kockázat vállalóbb egyensúlyi állapota rögzülhet tartósabb ifjúkori, kora- felnőttkori személyiségvonássá. /A dinamikának mintegy "maradványtünete" a felnőttkori ambíció mögötteseként az adekvátan optimalizált, szocializált szorongás./

A 3 vizsgált csoport /a két szakvizsgált és a kontroll-
csoport/ értékorientációs dinamikáját összehasonlítva megál-
lapíthatjuk, mint életkori jellemzőt, hogy az idősebbek a ké-
nyelmet jobban elutasítják, a család is kissé hátrébb szorul,
munkára orientáltabbak. Növekszik náluk a személyes teljesít-
ményre, teljesítményben érvényesülésre, énkifejtésre való fo-
kozottabb törekvés. Mondhatnánk, most érkezik énjük a társa-
dalmi gyakorlat valóságával való találkozásának a konkretizá-
lási pontjához. Ezért érdeklődésük is e találkozási pont köré
fókuszálódik, konkrét és énközelit. Míg a 15 évesek, az általá-
nosabb kérdésfeltevések korában a "kifele": általában a társa-
dalomra és a felszínibb értékekre /komfortra, anyagiakra/ nyi-
tottabbak.

Az életértékek életkori rétegezettségében Gazeó Ferenc vizsgálati eredménye is hasonló, amikor a munka és az interperszo-

nális mozzanatok iránti fogékonyságot tükröző értékek ellen-
irányú mozgását állapítja meg /1970/.

Az életértékekénél kapott eredményeinket megkíséreltük összehasonlítani különböző szakirodalmi mérések ismert eredményeivel. Ennek fő nehézsége a kérdések tartalmi és strukturabeli eltéréseiből, a módszerek és a vizsgált minta eltéréseiből, kérdőívünkhöz nem megfelelő illeszkedéséből adódott. Így a nagy adathalmazból igen gyér és feltételekhez kötött összehasonlító adatot tudtunk csak kiszűrni.

A család központi értéként választásának gyakorisága tekintetében, mindkét követési és kontrollcsoportunkban a legnagyobb, 1. gyakorisági helyet hozta. /I.köv.cs. 85,34 %- II.köv.cs. 95,59 %- II.kontr.cs. 83,82 %/ Ritoóknénál /1977/ is a leggyakoribb, 1. gyakoriságot mutatta. /A tanács szerint választóknak 38,4 %-a, nem a tanács szerint választóknak 44,0 %-a jelölte./ Jakabné vizsgálatában /1972/ az általánis iskola 8. osztályosainak választásaiban 95-100 %-os gyakorisággal, a 18 éves gimnazisták választásaiban 98 %-kal, szintén 1. helyen szerepelt a család. Gazsó Ferencnél a személyes boldogság motivumainál vizsgálva, a 2. helyen szerepelt. Az ő csoportosítása a mi kérdéskörökre összevont csoportosításunk strukturájához áll közel, s ebben nálunk is a munka került 1. helyre /mindhárom vizsgált csoportban/, a család pedig 2. helyre /a két követési csoportunkban; kontroll csoportunkban a 3. helyen jelentkezett/. Kiss Tihemér lányoknál vizsgálva úgy találta, hogy az ipari tanuló lányoknál a családi élet, közép-

iskolás lányoknál a munkasiker, végzett szakmunkás lányoknál az anyagiak szerepelnek 1. helyen.

Dancs István /1980/ szakmunkástanulók értékorientációjában újra a családot találta 1. helyen /fiúknál 66 -, lányoknál 63 %-kal/. Szebenyinénél /1975/, gimnazisták életideálját vizsgálva, az önálló életideált megfogalmazók tendencia rangsorában a 2. helyen /22 %-kal/ szerepel a család. /1. helyen a saját személyiség kérdései, 3. helyen a munka foglalkoztatta a vizsgált gimnazistákat./

A munka összevont kérdéskörei mindhárom vizsgált csoportunknál /131,9 - 148,53 - 130,88 %-nyi értékkel/ és Gazsó Ferenc hasonló strukturájú vizsgálódásánál 1. helyen szerepelt. Szebenyiné gimnazistáinál 3. a tendencia rangsorban elfoglalt helye, 19 %-kal.

A munka kérdésköreit differenciálva, az elismerés- megbecsülés nálunk mindhárom csoportban /62,07 - 69,12 - 55,88 %-kal/ a 2. helyen, Gazsó Ferencnél a 2. helyen, Ritoóknénál 4. helyen szerepelt a rangsorban /Ritoóknénál az érdekes munka és a felelősségteljes feladatok igénylése még megelőzte./

Az érdekes munka nálunk a szaktanácsoltaknál 3. helyen /37,07 - 50,0 %-kal/, a kontrollcsoportnál 5. helyen /35,29 %-kal/ szerepelt. Dancs István sok tekintetben más kérdései között 3. helyre rangsorolódott a munka öröme /fiúknál 32 -, lányoknál 34 %-kal/, amit mi az érdekes munka válaszköréhez kapcsolódónak tekintünk. Ritoóknénál 2. helyen, Jakabné 8.

osztályosainak és gimnazistáinál 2. helyen /76-54 %-kal/, Gazsó Ferencnél 1. helyen szerepelt.

A felelősségteljes feladatok preferálása nálunk a II.kontrollcsoportnál és az I.köv.cs.-nál a 4. helyen /39,21 - 34,48 %-kal/, II.köv.cs.-nál /29,44 %-kal/ az 5. helyen mutatkozott. Ritoóknénál a 3., Gazsó Ferencnél általános iskolásoknál 6., I. éves középiskolásoknál 5., IV. éves középiskolásoknál 7. helyen, értelmiségi- alkalmazott csoport és szakmunkás- segédmunkás csoport orientációs mintáiban egyaránt 7. /6,5 - 7 %-kal/, míg pályaválasztás előtt 3. helyen. Dancs szakmunkástanulóknál, választott pályájuk értékelő szempontjait vizsgálta, itt a felelősségteljes feladatok 10 %-kal, a 33 tagú rangsor 28-29. helyén fordult elő.

A kedvező munkakörülmények preferálása I.köv. csoportunkban 5., II.köv. csoportunkban 4., a kontrollcsoportban 3. helyre rangsorolódott, Gazsó más típusú kérdőívében 7. helyre.

A jó anyagi körülmények fokozott fontosságának gyakorisága a két I. éves csoportunkban 6. helyen, I.köv. csoportunkban is 6. helyen helyezkedett el /25,0 - 30,83 - 20,69 %-okkal/. Gazsónál általános iskolásoknál 12., I. éves középiskolásoknál 9., végzős középiskolásoknál 8. helyen helyezkedett el. Kiss végzett szakmunkás lányoknál 1. helyen, Dancs szakmunkástanulóknál szintén 1. helyen állónak találta.

A társadalmi irányultság I.köv. csoportunkban a 7., II. köv. csoportunkban is 7., a kontrollcsoportban az utolsó, 8. helyen állt /16,38 - 25,00 - 22,06 %-kal/.

Gazsónál nem találtunk kérdésünkhöz pontosan illeszkedő alternatívát, minthogy a nála szereplő társadalmi hasznosság, a társadalmi hírnév és a szocialista fejlődéshez hozzájárulni akarás motivumai nem azonosak a társadalmi és politikai tevékenység igényével. Talán még a harmadikkal mutat több rokonságot. A szocialista fejlődés elősegítésének motivuma Gazsónál, értelmiségiekénél és egyéb szellemi dolgozóknál 4., szakmunkásoknál- szakképzett alkalmazottaknál 3., nyolcadik osztályosoknál 3. /10,2 %-kal/, I. éves középiskolásoknál 3. /10,9 %-kal/, végzős középiskolásoknál is 3. /9,5 %-kal/. Szebenyiné mintájában a társadalmi érdeklődés áll leghátralékosan, 13 %. Dancsónál is a rangsor végén szerepel a társadalmi- közéleti aktivitás szükséglete. Ezt a jelenséget a fiatalok életkori sajátosságaival hozza összefüggésbe, minthogy náluk "a közéletiség értékeinek interiorizálása még nem befejezett folyamat".

Az egyes életértékek mértékét a különböző mintákban követve, a különböző minták értékeinek közös és eltérő dinamikáját figyelhetjük meg, és mód nyílik értékelésükre.

A család mindenütt elsődleges, ill. kérdéseggyüttestől függően, 2. legfontosabb értéket képvisel. Mintegy együtt hálalad a munka összevont értékeivel, e két érték a legfontosabb a kb. 13-tól 24 éves korig terjedő korosztálynak.

Több mintában /1972-es és 1974-es/ az érdekes munka szükséglete következik ezután /illetve az 1970-es mintában a család előtt áll/. Az 1978-80-as évekből származó mintánkban az elismerés, megbecsülés igénye áll ezen a helyen, és a következő helyen jelentkezik az érdekes munka szükséglete, a két szükséglet helyzete mintegy felcserélődik. /Az elismerés és megbecsülés igényét, mint a munkában való sikerorientáció és igényszint megnyilvánulását kezelhetjük. Az "érdekes munka" preferálása - megfelelő pályaidentifikáció mellett - az adott pályatartalommal való érzelmi azonosulást tükrözi: mert szívesen végzi, ezért érdekesnek is találja a maga számára./

A munka tartalmi oldalának fontossága elé kerül a siker, presztizs, avagy a munka minőségi oldalának fokozottabb igénye.

A felelősségteljes feladatok preferálása a mi mintavételi időpontunkban 4., 5., 1980-ban szakmunkástanulóknál 28-29., korábbi mintavételekben 5., 6., 7. /1970/ közvetlenül pályaválasztás előtt 1970-ben, és zömme fiatal felnőtteknél 1974-ben 3. helyen mutatkozott./Itt nem tudunk állást foglalni a tekintetben, hogy a felelősséghez való életkori viszony, érettség vagy a társadalmi tudattartalmak mozgása mennyire befolyásolta a minták eltéréseit. Egymásnak ellentmondó értelmezések egyaránt kínálkoznak./

A kedvező munkakörülmények igénylése napjainkhoz közeledve, mintha előbbre kerülne: 1970-ben 7., a két szaktanácsolt csoportnál 4. és 5., a kontrollcsoportnál 3. helyre jött előre a rangsorban.

A jó anyagi körülmények fokozottabb szükségletének mértéke úgy tűnik, hasonló mértékben függ a mintavétel időpontjától /mindinkább fokozódik/ és a vizsgált rétegtől: 1970-ben általános iskolások- I. éves középiskolások- végzős középiskolások 9. - 12. - 8. helyen, 1980-ban vizsgálatunk I. évesei 6., idősebb korcsoportunk 7. helyen sorolta, 1978-ban végzett szakmunkás lányok és 1980-ban végzett szakmunkás tanulók 1. helyen jelölték.

A társadalmi irányultság úgy tűnik, csökkenő tendenciát mutat: 1970-ben felnőtteknél 4., 3., általános- és középiskolás diákoknál egyaránt 3., 1975-ben és 1980-ban /benne a mi 1980-as kontrollcsoportunk is/ utolsó helyen áll. A két szakvizsgált csoportunkban 1-2 fokkal előbb, /az idősebbeknél/ 6. és /az I. éveseknél/ 7. helyen következik. A két különböző korú szakvizsgált csoport összehasonlításakor látjuk érvényesülni a fejlődéslélektan ez irányú megállapításait: "Mintha a társadalmi gondolkodás a serdülésnél ... 2. szakaszában érne be. Mintha az első szakasz önismereti értékrendjében hangsúlyozottan személyes tulajdonságok lennének az elsődlegesek, s ebben a 2. szakaszban kerülne előtérbe a társadalmi mérlegelés rendkívüli jelentősége." /Mérei 1976/ Illetve "az ember csak az ifjúkorban /16-18 év/ ér el olyan fejlődési szintre, amikor társadalmi méretű összefüggések adekvát felismerésére képes". /Völgyesi 1978/ A két megállapítás a társadalmi irányultságban kapott eredményekkel együtt, egyuttal azt is sugallja, hogy az adott időszak társadalmi tudattartalmát is figyelembe véve, a szakvizsgáltak érettebb önismereti érték-

renddel birnak, úgy tűnik vala melyest felgyorsultabb az érésük.

Ezzel együtt, a társadalmi irányultság általános mértékével - életkortól függően és függetlenül - nem lehetünk elégedettek.

Szükségszerű, s mégis tanulságos, ahogy az értékorientációs mintavétel időpontjától függően a tendenciák mozgásában a társadalmi tudattartalmak mozgását is letapogathattuk. Am az itt részletezett értelmezés további vizsgálódásra, igazolásra szorul.

Már a II. rész összefoglalásakor, az addigi eredmények alapján feltételeztük, most a III. rész eddigi eredményeivel kapcsolatban, egy fokkal határozottabban szögezhetjük le: a különbség a két elsőéves csoport között a szaktanácsoltaknak önmagukhoz, szakmai jövőjükhöz és az életértékekhez való érettebb, igényesebb viszonyulásában, teljesítményeik értékelésének önkritikusabb voltában keresendő. Amennyiben vizsgálódásunk további eredményei megfelelően illeszkednek az eddigiekhez, úgy a következő részben véleményünk újabb dimenzióban kaphat igazolást.

Végezetül két technikai módszerbeli megjegyzés.

Az ismeretes értékorientációs vizsgálódások eredményei azt mutatják, hogy nincs értelme a nemek szerinti bontású elemzésnek, annyira közelállóak kulturkörüinkben, napjainkban az eredmények. Mohás Livia és Szebenyi Péterné ezt meg is fogalmazták.

A mintánkban kapott életértékek százalékos megoszlásai és a kapott eredmények- eltérések szignifikancia szintje a mellékletben, részletesen feldolgozva megtalálható.

Értékorientációs vizsgálatunkban - részben tendenciózan, részben szignifikánsan - igazolódt 2. sz. munkahipotézisünk, miszerint a szaktanácsoltak az életértékekhez érettebben viszonyulnak, mint a kontrollcsoport; ami a nagyobb szakmai életvezetési önállóságra törekvésükkel együtt korcsoportjuk átlagánál valamelyest tudatosabb önvezérlésre törekvésünknek igen lényeges mutatója.

Ezen belül, a legtöbb tényezőben /vö. a mindkét szakvizsgált csoport szaktanács- függőként felsorolt tényezőiben/ a II.köv.cs. %-os értékei a legpozitívabbak.
E jelenségek erejében - az életkori összefüggéseken túl - a szaktanácstól való időbeli közelség- távolodás szerepét is véljük látni.

3. Az önmvezérlés emocionális mutatói az énídeálban és énképben

Az előző elemzések is példázzák, és a továbbiakban sem téveszthetjük szem elől, hogy az egyénre jellemző értékelési folyamat normáit a társadalom /megvalósított és többszörös áttétellel tükrözött - torzított/ értékelvei befolyásolják.

Tapasztalhattuk - s a szakvizsgáltaknál tendenciózusabban -, hogy a megfelelően funkcionáló értékrend "magában foglalja a munkavégzés, a pálya megvalósítás jelentőségének, jellemzőinek mélyebb megértését, átérzését, a munka lényegi jegyeinek előtérbe kerülését, a munka általi önmegvalósítási törekvések megfelelő szintű és adekvát tartalmi jelentését". /Völgyesi 1978/ Egyben tetten érhetjük az érték hatását a pályaaazonosulásra: s nyilvánvalóvá válik az is, hogy a szakvizsgáltak magasabb pályaaazonosulásában az értékekhez való pozitívabb viszony is szerepet játszik.

Kon szerint /1979/ az önismeret szintje és az énkép stabilitásának, integráltságának és bonyolultságának foka szorosan összefügg az értelem fejlődésével; - és a tudatosság fokával, a tudat éréseivel és minőségével, a beépült tudattartalmakkal, s ezen belül az értékorientációval - tehetjük hozzá.

Az értékek- normák és modellek az énídeálképződés irányába hatnak, s a serdülő az énídeál irányában választ. Azt szereteti, akivé önmaga válni szeretne. Így válik az énídeál tel-

jesítményszükségletének energiaforrásává, a fejlődés ösztönzőjévé és szabályozójává. Az énídeál rendezí össze a személyiség szükségleteit és motivumait a normákkal /a belsőt a külsővel; az értékrendszer belső felhívással való "átkódolása/; az énídeál ekképpen szabja meg a beépült normarendszer egyéni arculatát.

A valós énkép és az eszményi énkép viszonyítása - mint az önértékelés, önkontroll és célok összekapcsolódása, az önintegráló motivumok megjelenése - a személyiség továbbfejlődésének hatalmas motiválója /Kiss Tihámér /1978/. Ugyaní az énkép- énídeál ellentmondásainak feszültségéből óriás ösztönzőerő származhat.

A tanácsadási folyamatban ezért működhet a szaktanácsadásban részesülő fiatalban személyiségfejlesztő hatással a megfelelő önismereti élmények és az "énes" pályaismerettel szorosan kapcsolt pályavonatkozású önismeret elősegítése.

A szaktanácsadás tehát túllép a közvetlen pályaaazonosulási motivumok erősítésén; túllép a/ a véletlen pályaismeret esetlegességein, b/ a fiatalok közvetlen környezete társadalomszemléleti magatartás- modelljein átsegítő funkcióján ís.

A szaktanácsadási folyamat kognitív, emocionális énfeltáró és énérsítő munkája tulajdonképpen a v.sz. énjének, addígi önmagához való viszonyának, önmagáról való tudásának egyfajta élményszintű és verbalizált átrendezése, integrálása.

/A tudatosítás mindig ís fokozza a személyiség belső rendezettségét. Többek közt azért, mert a specifikusan emberi alapszükségletek jellemzője, hogy csak utólagosan, kielégülésük után tudatosulnak /Garai 1969/. Másrészt, a konfliktusok kognitív feldolgozásának preventív mentálhygénés szerepe ís van; ugyanis a kognitíven feldolgozott konfliktusok a pszichés

egyensúlyt támogatják, az addig feldolgozatlan konfliktusok dezorganizáló hatását megállítják vagy fékezik. Az én-erősítés- tudatosítás- áthangolás olyan érzelmi erőt szabadítanak fel, hogy az irányított beszélgetések során többnyire kialakulnak a megértések- belátások- a v.sz.-ben saját magával szemben. Csak erre épülhet, ha szükséges, a magatartás áthangolása, korrekciója./

Ez magyarázza a vsz.-ek tipikus "önmagára ismerésének" ahá- élményét a tanácsadási folyamatban való pályára találásban. Kuhercsuk szerint is "A sikeres pályaválasztás egyik legfontosabb feltétele, hogy a tanuló képes legyen önállóan értékelni saját erőit és lehetőségeit".

A szaktanácsadás önismereti munkájának szerepét gyakran megtoldja a mi kulturköreinkben szokásos, negáló beállítottságú értékelés által kialakuló, egyoldalú, torzított /Mohás Livia/ önismereti feedback oldása, a reális önbecsülés egyensúlyának visszaállítása.

Az énes élmények, tapasztalatok tudat előterébe hozásában, önismereti rendezésében hangsúlyoznunk kell a verbalizációnak, mint az énes élmények gondolati- nyelvi formákban való kifejezésének és rögzítésének a jelentőségét is. /Rajnai Nadinka 1981/

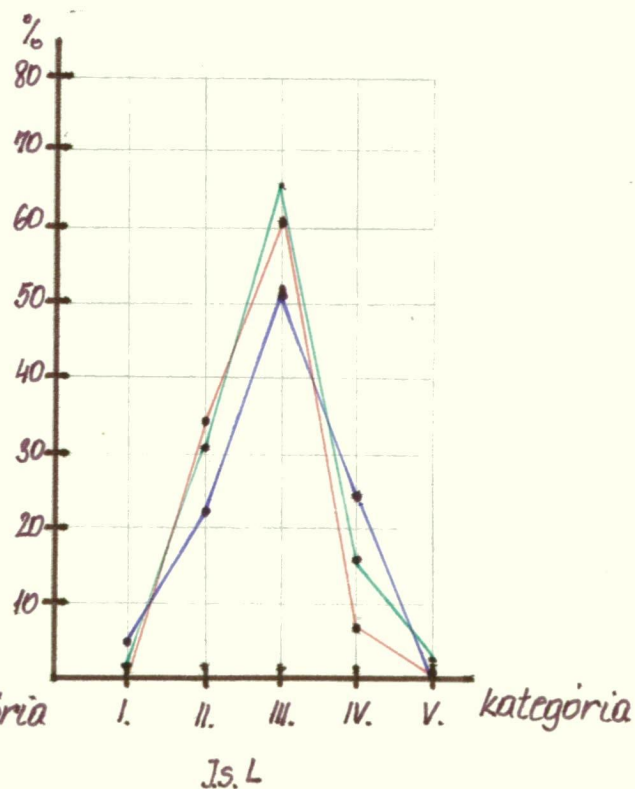
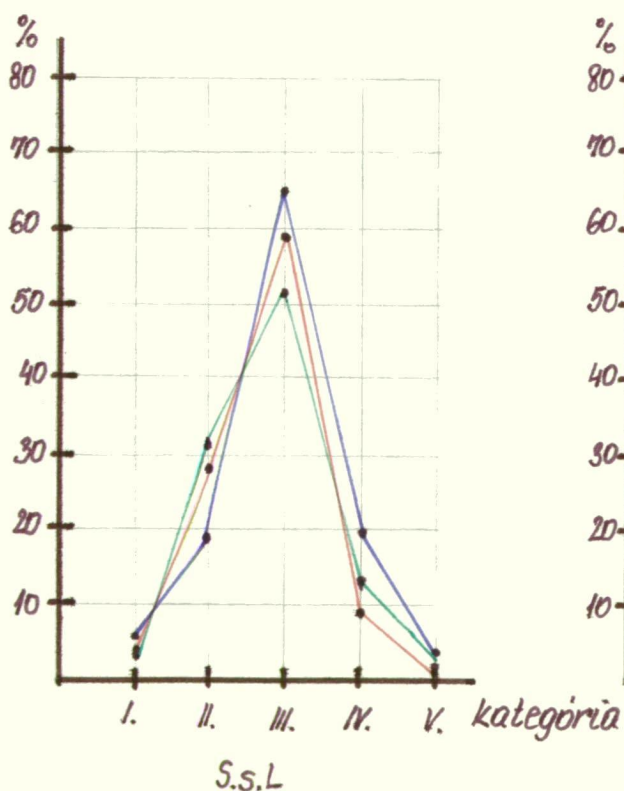
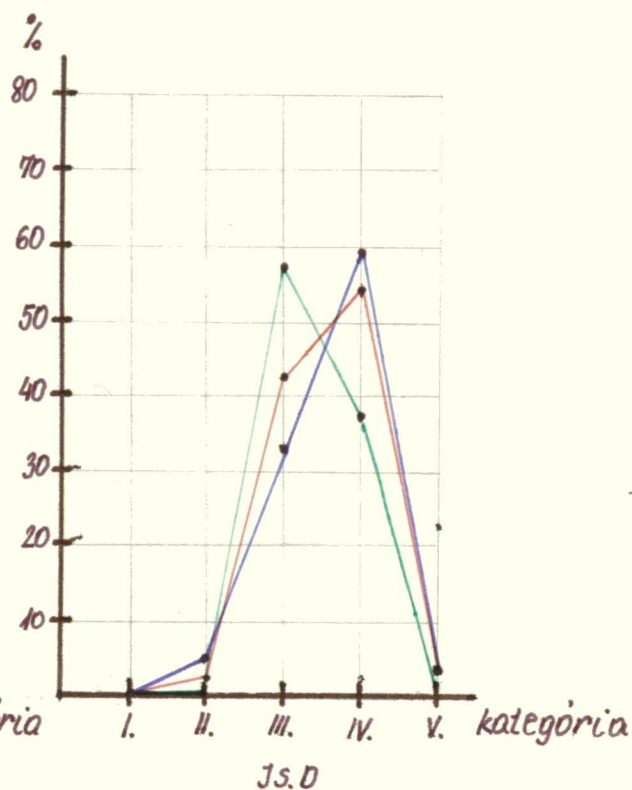
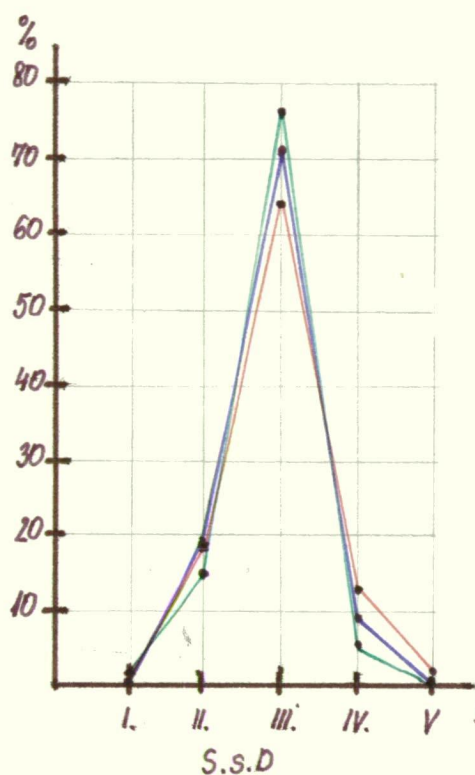
"A serdülő önismereti munkájának lényege tehát az önalakítás, önmegértés folyamatában van, ... autonómiájának kidolgozására és megvalósítására törekszik, s arra készül fel." /Rajnai Nadinka 1981/

Vizsgált mintánkban hogyan alakult a különböző csoportok énídeálja és énképe?

Ha az énídeál grafikus ábrázolására pillantunk /I.s.D és I.s.L/, egyből feltűnik, hogy a 3 csoportban egymáshoz hasonlóan, az I.s. /ideál self, énídeál/ D /dominancia/ és az L /low/ grafikonjának karaktere /görbéinek jellege/ nagyon jellegzetesen eltér egymástól, a vizsgált mintától függő eltérések kisebbek. Vagyis a vizsgált csoport az adott személyiség-jellemzőkhöz való viszonyulás tekintetében bizonyos mértékig összetartozó csoportot képez. /Hiszen a kb. 15-24 éves kor adott tulajdonságokban való, globálisan közös életkori jellemző eloszlását mutatja, s mint "a" felnőtté váló korosztály homogén./

A 3 csoport egymástól való eltérései nyújtják az egyes grafikonokon belül a differenciáltabb vizsgálódás szemléletes alapját, a táblázat megfelelő adatai pedig számszerűen.

A LEARY TESZTBEN KAPOTT GYAKORISÁGI ELŐSZLÁSOK / 3 vizsgált mintánkban /

I. köv. cs. II. köv. cs.
 II. kontroll. cs.

Az ÉNKÉPBEN és az ÉNIDEÁLBAN kapott értékek gyakorisága

Kategóriák:	S.s.D				
	I. /30-39/	II. /40-49/	III. /50-59/	IV. /60-69/	V. /70-79/
I.köv.cs.	1,57 %	19,69 %	64,57 %	12,60 %	1,57 %
II.köv.cs.	0,0 %	19,67 %	70,49 %	9,84 %	0,0 %
II.kontr.cs.	2,78 %	15,28 %	76,39 %	5,56 %	0,0 %

I.s.D					
I.köv.cs.	0,0 %	1,57 %	41,73 %	54,33 %	2,36 %
II.köv.cs.	0,0 %	4,92 %	32,79 %	59,02 %	3,28 %
II.kontr.cs.	0,0 %	0,0 %	58,33 %	38,89 %	2,78 %

S.s.L					
I.köv.cs.	3,15 %	28,35 %	59,06 %	9,45 %	0,0 %
II.köv.cs.	6,56 %	18,03 %	64,10 %	19,67 %	1,64 %
II.kontr.cs.	2,78 %	30,56 %	51,39 %	13,89 %	1,39 %

I.s.L					
I.köv.cs.	0,0 %	33,07 %	60,63 %	6,30 %	0,0 %
II.köv.cs.	3,28 %	21,31 %	50,82 %	24,59 %	0,0 %
II.kontr.cs.	1,39 %	30,56 %	51,39 %	15,28 %	1,39 %

ÖSSZEVONT KATEGÓRIÁK %-os gyakorisága

	S.s.D			I.s.D		
	I-II.	III.	IV-V.	I-II.	III.	IV-V.
I.köv.cs.	21,26	64,57	14,17	1,57	41,73	56,69
II.köv.cs.	19,67	70,49	9,84	4,92	32,79	62,48
II.kontr.cs.	18,06	76,39	5,56	0,00	58,33	41,67

	S.s.L			I.s.L		
	I-II.	III.	IV-V.	I-II.	III.	IV-V.
I.köv.cs.	31,50	59,06	9,45	33,07	60,63	6,30
II.köv.cs.	24,59	54,10	21,31	24,59	50,82	24,59
II.kontr.cs.	33,34	51,39	15,28	31,95	51,39	16,67

D eltérés mértéke			L eltérés mértéke		
-19,69	-22,84	+42,52	+ 1,57	+ 1,57	- 3,15
-14,75	-37,70	+52,64	0,0	- 3,28	+ 3,28
-18,06	-18,06	+36,11	- 1,39	0,0	+ 1,39

Az énkép- énídeál diszkrepancia %-os mértéke az egyes
kategóriákban

Kategóriák:	D					A mozgás mér- téke:	
	I.	II.	III.	IV.	V.	-Tend.	+Tend.
I.köv.cs.	-1,57	-18,12	-22,84	+41,73	+0,79	-42,53	+42,52
II.köv.cs.	0	-14,75	-37,70	+49,18	+3,28	-52,45	+52,46
II.kontr.cs.	-2,78	-15,28	-18,06	+33,33	+2,78	-36,12	+36,11

L												
I.köv.cs.	-3,15	+	4,72	+	1,57	-	3,15	0	-	6,30	+	6,29
II.köv.cs.	-3,28	+	3,28	-	3,28	+	4,92	-1,64	-	8,20	+	8,20
II.kontr.cs.	-1,39	0	0	+	1,39	0	-	1,39	+	1,39		

Leary +D +L együttes /jobb felső pozitív tértreget/
gyakorisága

	S.s.	I.s.	mindkettő
I.köv.cs.	36,22 %	55,12 %	23,62 %
II.köv.cs.	43,06 %	61,11 %	31,94 %
II.kontr.cs.	49,18 %	67,21 %	32,79 %

1. Az éniideál, dominancia tekintetében /I.s.D/

Éniideál vonatkozásában megállapíthatjuk, hogy a felnőtté válás folyamatára jellemzőnek tűnik, hogy globálisan mindhárom csoport lényegesen erőteljesebben törekszik dominanciára /mintegy szilárdságra/, mint szeretetteljességre. /Az I.s.D grafikonjai jobbra dőlnek és a nagyobb értékeknél magasabbak./

/Vö. a táblázat I.s.D és I.s.L oszlopának csoportonkénti és kategóriánkénti összehasonlítását: mindhárom csoportnál az alacsony kategória értékeknél L-ben vannak lényegesen többen; a III. kategóriában az éles eltérés tompul, majd a IV. kategóriában hasonló élességgel fordul át D-ben, a magas dominancia értékeknél jelentkezik a tömörülés; s ez a tendencia az V. kategóriában is megmarad, de már lényegesen kisebb mértékben. /Továbbá az I.s.D IV. + V. kategóriájában mindhárom csoportban %-osan többen vannak, mint az L IV. kategóriájában /I.köv.cs.-ban: D 56,69 % - L 6,30 %, II.köv.cs.: D 62,48 % - L 24,59 %, II.kontr.cs.: D 41,67 % - L 16,67 %/. Sőt, a szakvizsgált csoportokban /a kontrollcsoportnál nem!/ a D IV. + V.-ben többen vannak, mint az I-II-III.-ban, kifejezettebb dominanciára törekvésük.

A legerősebb a dominanciára való törekvés a II.köv.cs.-ban, ezt követően az I.köv.cs.-ban. Viszonylag a legkiegyenlítettbb a II.kontr.cs.-ban, ahol jobban tömörül a középső értékek körül. /A II.kontr.cs.-ban I.s.D III + IV. kategóriában: 97,22 %, az I.köv.cs.-ban: 96,06 %, a II.köv.cs.-ban: 91,21 % található./

A három vizsgált csoport dominanciára törekvésének eltérései az I+II., III., IV+V. kategóriákra vonatkozóan /különböző mértékben/ szignifikánsak / $p < 0,10$, $p > 0,01$, $p > 0,05$ /, vagyis korcsoport- és szaktanács- függést /bár különböző erővel/ egyaránt mutatnak.

A II.köv.cs. és a II.kontr.cs. dominancia törekvésének eltérései az egyes kategóriákban különböző értékiek, de minden esetben erős- igen erős szignifikanciát mutatnak. /I+II. kategóriában $p < 0,05$; III. kategóriában $p > 0,01$; IV+V. kategóriában $p < 0,01$ / Az I. éves szakvizsgáltak szignifikánsan dominanciára törekvőbbek korcsoportjuknál. A két szakvizsgált csoport %-os értékei egymáshoz közelebb állnak az egyes kategóriákban, mint a korcsoportéhoz, de ez nem szignifikáns.

2. Az éniideál, másokhoz való elfogadó attitűd, pozitív emocionalitás tekintetében /I.s.L/:

Grafikusan, és a táblázat %-os értékeit követve: az I.éves szakvizsgáltak a leginkább pozitív emocionalitásra törekvőek, az I.köv.cs. a legkevésbé.

a/ Az alacsony értékek /I+II.kat./ százalékos jellemzőinél az eltérések igen mérsékelt, csak tendenciózus, nem szignifikáns életkor- és szaktanács- függést mutattak. /I. és II.köv.cs. között $p < 0,20$, II.köv.cs. és II.kontr.cs. között $p < 0,30$ / Alacsony szeretetlajességre törekvés tehát legkevésbé a II.köv.cs.-ot, leginkább pedig az I.köv.cs.-ot jellemezték.

b/ A középső értékeknél /III.kat./ erős korcsoport-összetartozás jelentkezett: a két I. éves csoport értékeinél /50,82 % - 51,39 %/, $p > 0,95$. /A két szakvizsgált csoportnál $p < 0,50$./

c/ A magas pozitív emocionalitásra törekvés /IV+V.kat./ gyakoriságában kapott értékek a két elsőéves csoport viszonyításában, az eltérések mérsékelt, tendenciózus de nem szignifikáns szaktanács függését mutatták / $p < 0,20$ /. Az idősebb csoport szembenően kis %-ban előforduló /6,30 %/ erős pozitív emocionalitása /IV+V.kat./ rendkívül erőteljes $p > 0,001$ szignifikancia értékkel, erősen korcsoport függően tér el a 15 évesektől, ill. az I. éves szaktanácsoltaktól.

Az idősebb korosztály tehát erőteljesen, szorosan másodikként igen törekszik dominanciára, és a legkevésbé törekszik szeretetteljességre. A kontrollcsoport törekszik dominancia és szeretetteljesség tekintetében egyaránt a leginkább az átlag körüli tömörülésre. /Dominancia tekintetében inkább a dominancia fokozása felé való eltolódással, szeretetteljesség tekintetében a szeretetteljesség csökkentése irányában mozgó eltolódással./ Ugy tűnik, a tendencia mozgása náluk az idősebbek jellemzői irányába hat. Míg a II.köv.cs.-ot D és L tekintetében egyaránt legkevésbé jellemzik az átlagos mértékek, és az ide tartozók a leginkább törekszenek D-juk /szilárdságuk/ és szeretetteljességükre fokozására.

3. Az é n k é p alakulása, dominancia tekintetében /S.s.D/

a/ Az alacsony értékek /alsó kategóriák/ gyakorisága tekintetében a 3 csoport összetartozásának mértéke: $p > 0,90$, a két elsőéves csoport között: $p < 0,80$, a két szaktanácsolt csoport között: $p < 0,80$.

Százalékosan az eltérések jelentéktelenek: a legalacsonyabb a II.kontr.cs.-ban és a legmagasabb az I.köv.cs.-ban /18,06 % és 21,26 %/. Az értékek gyakorisága mindhárom csoportban a normáleloszlás szerint várható 20 % körüli értéket veszi fel.

b/ A középső értékekben tendenciózusan szétválnak a 3 csoport gyakoriságai / $p < 0,20$ /; a legtöbben a II.kontr.cs.-ban /76,39 %/ és a legkevesebben az I.köv.cs.-ban /64,57 %/ tartoznak ide; a két szélső csoport gyakoriságai között helyezkedik el a II.köv.cs.-é /70,49 %/.

Az elsőévesek eltérésében $p < 0,30$, a két szakvizsgált csoportnál $p > 0,50$.

c/ A legmagasabb értékeknél /IV+V.kat./ is tendenciózus marad, de nem szignifikáns a 3 csoport értékei közötti különbség / $p > 0,20$ /. A legkevésbé gyakori a II.kontr.cs.-ban /5,56 %, ugyanakkor náluk a középső értékben mutatkozott a legnagyobb gyakoriság/; a leggyakoribb /14,17 %/ az I.köv.cs.-ban volt, míg a II.köv.cs. mindvégig következetesen a középső helyzetet foglalta el /9,84 %/. Itt is $p < 0,30$ az elsőévesek eltérésében, $p > 0,50$ a szakvizsgáltak között.

Tehát /a szélső értékekben és az eloszlás arányaiban/ a legkiegyensúlyozottabb D énképű, ugyanakkor legdominánsabb az I.köv.cs., követi a II.köv.cs. Legkiegyensúlyozatlanabb, ugyanakkor legdifferentiálatlanabb D énképű a II.kontr.cs. /legkifejezettebben és túlzó mértékben az átlag körüli tömörülést mutatja/. A II.köv.cs. korcsoportjánál kiegyensúlyozottabb énképet mutat D tekintetében.

4. Az énkép alakulása, emocionalitás tekintetében /S.s.L/

a/ A 3 csoport közös jellemzőjeként a grafikonon is rögtön feltűnik, hogy a görbék emelkedő oldalán, az alacsony értékekben megemelkedett a gyakoriság, különösen kifejezett ez az I.köv. és II.kontr.cs.-ban /31,50 % és 33,34 %/, s a kontrollcsoporté a legmagasabb. Viszonylag sokan vannak azok, akik mássokkal való kapcsolatukban a negatív érzelmi viszonyulást tartják magukra jellemzőnek. A II.köv.cs.-ban a legalacsonyabb ennek gyakorisága: 24,59 %. A II.köv.cs.-nak a kontrollcsoporttól és az I.köv.cs.-tól való eltérései azonban nem érik el a szignifikancia szintet, csak tendenciózusak: $p > 0,30$ és $p < 0,30$.

b/ A középső értékekben legerősebben az I.köv.cs.-ból tömörülnek: 59,06 %, majd a II.köv.cs.-ból /54,10 %/, legkevésbé a II.kontr.cs.-ból /51,39 %/. A 3 csoport egymástól való eltérései nem szignifikánsak, csak tendenciózusak: $p < 0,30$. Ezen belül a két elsőéves csoport tendenciózusan egy csoportba tartozás felé mutat / $p > 0,70$ /.

c/ A másokhoz való nagyon meleg, elfogadó emocionalitás szintjére /IV+V.kat./ a II.köv.cs.-ból sorolják magukat a legtöbben /21,31 %/, az I.köv.cs.-ból ide tartozók vannak a legkevesebben /9,45 %/, a II.kontr.cs.-ból 15,28 %. A 3 csoport összehasonlításában az eltérések szignifikánsak / $p < 0,05$ /. A két elsőéves csoport közötti eltérések csak tendenciózusak / $p < 0,30$ /, míg a két szakvizsgált csoport között igen szignifikáns / $p < 0,01$ /; a jelenség igen erősen korcsoportfüggő és csak tendenciózusan szaktanácsfüggő.

Tehát a II.köv.cs. tartja magát a legpozitívabb emocionalitásúnak, az I.köv.cs. legkevésbé.

Az énkép alakulásában globálisan az I.köv.cs.-ot a legnagyobb mértékű dominanciaérték és a legkisebb mértékű szeretetteljesség, a II.köv.cs.-ot viszonylag kiegyensúlyozott, de a kontrollcsoportnál nagyobb mérvű dominancia és a legnagyobb mérvű pozitív emocionalitás jellemzi. A II.kontr.cs.-ot a legdifferentiálatlanabb, s leginkább átlag körül tömörülő D énkép és negatív emocionalitás felé hangsúlyosabb L jellemzi.

Az énkép-énideál diszkrepanciájának mértéke.

Az összehasonlítás végigvitele során, a 3 csoport D eltéréseiben és L eltéréseiben egyaránt sajátos töréspontra figyelhetünk fel a III. és a IV+V. kat. között. Ugy tűnik, a tendenciáknak saját ellentétükbe való átfordulási helye. Az átfordulás jellege és mértéke pedig sajátosan jellemzi az egyes csoportok D és L tulajdonság együtteseit.

D - ben:

A tendencia mindhárom csoportban azonos, mindhárom csoport dominanciájának növelésére törekszik. A II.köv.cs.-ot jellemzi a legerőteljesebb D fokozási törekvés: 52,64 %-ban. Az I.köv.cs.-ot ugyanez a tendencia 42,52 %-ban jellemzi, míg a kontrollcsoportot legkevésbé: 36,11 %-ban.

A D énkép- énídeál tekintetében a változtatásra való törekvés /eltérés/ mértéke egy csoportba tartozást mutat t-próbával: a két szakvizsgált csoport között $p > 0,9$ / $t=0,08544$ /, a két elsőéves csoport között $p > 0,9$ / $t=0,03993$ /.

L - ben:

Szembevetően kisebb mindhárom csoportban a mozgás mértéke, mint D-ben. A vizsgált mintákban emocionalitásának mértékével mindhárom csoport viszonylag elégedett, nem igen okoz nagyobb kategória váltást a változtatási szándék mértéke. Emocionalitásban a változtatásra törekvés /eltérés/ mértékének csoportspecifikussága t-próbával: a két szakvizsgált csoport között /p < 0,30/ csak tendenciózus, a két elsőéves csoport masszívan homogén /p = 1/. Viszonylag a legnagyobb mozgást L-ben is a II.köv.cs.-nál látunk: 3,28 %-uknál az átlagos mértékű emocionalitásból a pozitív emocionalitás további növelésére mutatkozik erős /kat. csoportváltással járó/ törekvés. A II.köv.cs.-ban a nagyon negatív emocionalitásúak fele /3,28%/ elégedett emocionális énképével, és a másik fele legfeljebb egy kategóriányit szeretne emelni. A II.kontr.cs.-ban a nagyon negatív emocionalitásúak /1,39 %/ szélsőségesen 3 kate-

góriányit /I.kat.-ból IV.kat.-ba/ szeretnének emocionalitásuk mértékén emelni, míg az emocionalitás átlagos mértékbe tartozóknál nincs lényegi /kat. váltás mértékü/ változtatási szándék.

Az I.köv.cs.-ban a nagyon pozitív emocionalitásuk egyharmada /3,15 %/ részben mérsékeltebben /II.kat.-ba 1,57 %/, részben igen erősen /I-II.kat.-ba is 1,57 %/ szeretné csökkenteni emocionalitása mértékét. /Szélsőséges élettapasztalatok vagy élettapasztalatokhoz való szélsőséges viszonyulás hatása?/

Kulcsár szerint, az énkép- énídeál diszkrepancia közepes foka az, ami megfelelő önismeretet biztosít /adekvát önélfogadást és plaszticitást/, mert ez esetben nem szükséges az énvédelmi mechanizmusok közbeiktatása. A szubjektív self és az objektív self nagy eltérései ugyanis csak fokozott perceptuális elhárítással tarthatóak fenn, és így produkálják az énkép- énídeál túl kicsi diszkrepanciáját, a represszor viselkedésmódját.

/A represszió kevésbé kedvez a serdülés önalakító- személyiségfejlesztő munkájának. Ugy tűnik, a kellő éngyarapodással serdülőknél átmenetileg gyakrabban jelennek meg szenzitizációs jegyek is, hogy pl. csak a tipikus kamasz "lázáadási" hajlamot emlitsük./

II.kontrollcsoportunkban kisebbnek bizonyult az énkép- énídeál diszkrepancia, mint a II.köv.cs.-ban. S az életút elemzéseknél is náluk talákoztunk a sikerek és iskolai közérzetük inadekvát túlbecsülésének tendenciájával, azaz represszív

viszonyulásmóddal, de a - II.köv.cs.-hoz viszonyítottan - a szeretetteljes attitűd nagyobb mértéke nélkül.

Míg a II.köv.cs. önkritikusabbnak, ugyanakkor szeretetteljesebbnek bizonyult. Énkép-énideál diszkrepanciájának mértékét közepesnek tartjuk /minden esetre nagyobb, mint a kontrollcsoporté/. /A represszió és szentizáció közötti közbűlső típus egyensúlykeresésére emlékeztető jegyek./ A jelenléte a szakvizsgáltak jobb önismeretének tulajdonítjuk.

Az énkép-énideál diszkrepanciára egy sajátos mutató is kínálkozik mintánkban. Dolgozatunk 36. oldalán lévő táblázatból számítható ki, az "elismert" és a "sikeres" oszlop különbségeiből. Abból, hogy mennyire tartja magát elismertnek /nagyjából objektív self- mutatóként kezelve/, és hogy mennyire tartja magát sikeresnek /nagyjából szubjektív self- mutatóként kezelve/, az iskolai teljesítmény objektív self és szubjektív self eltérésére következtettünk:

I.köv.cs.:	+ 3,04
II.köv.cs.:	+16,29
II.kontr.cs.:	+22,35

A 3 vizsgált csoport énképének és énideáljának összefoglaló összehasonlítása

Az I.köv.cs.:

- a legdominánsabbnak tartja magát /S.s.D/ és igen erősen /szorosan a 2. legerőteljesebben/ törekszik dominanciára /I.s.D/; D eltérés mértéke: +42,52.
- legkevésbé tartja magát pozitív emocionalitásnak /S.s.L/ és a legkevésbé is törekszik arra /I.s.L/. L eltérés mértéke: -3,15.

A II.kontr.cs.:

- a legdifferenciálatlanabb, s leginkább az átlagos mérték körül tömörülő D énkép /S.s.D/, D törekvésének jellege is hasonló /I.s.D/; D eltérés mértéke: +36,11.
- hasonlóképpen legnagyobb gyakorisággal az átlagos mérték körül tömörül emocionalitásbeli énképe is /de a negatív emocionalitás felé hangsúlyosabb eltolódással/, /S.s.L/,
 az átlagos mérték körül tömörülő /de a szeretetteljeség csökkentése irányában mozgó/ emocionalitásbeli törekvéssel /I.s.L/. L eltérés mértéke: +1,39.

A II.köv.cs.:

- a kontrollcsoportnál dominánsabbnak tartja magát, D énképe viszonylag kiegyensúlyozott /S.s.D/, leginkább törekszik dominanciája fokozására /I.s.D/; D eltérés mértéke: +52,64.
- a magát leginkább pozitív emocionalitásúnak tartó csoport /S.s.L/,
és leginkább törekszik pozitív emocionalitásra /I.s.L/,
 L eltérés mértéke: +3,28.

A fokozott dominanciára törekvést, a felnőtté válás folyamatában értelmezve, pozitív jegyként kezeltük. Minthogy az én- kibontakoztatási törekvésének, a személyiség keresési állapotának megindulását vagy folyamatát mutatja "az én hangsúlyozása" /Mérei 1976/, avagy Tomé megfogalmazásában "az én kiemelése". Keresést, aktivitást és erőt mutat, s mint ilyen, az önmegvalósítás realizálni tudásának fedezete. Különösen

pozitív jegy akkor, ha a serdülő önismereti érdeklődésében az én hangsúlyozásával együtt kiemelt az "én és a Másik" egyensúlyának keresése is: nemcsak erőviszonyokban, hanem emocionalitásban is /D + L/. Ez a fajta egyensúlykeresés vezet a harmonikus felnőtt személyiség egyensúlyához: képes megvédeni énjét "a Másik túlerejével szemben", és biztosítani a "két belső instancia emberi egyensúlyát." /Mérei 1976/ Véleményünk szerint, egyuttal ez az egyensúly, ez az autonómia, az alapja az érett felnőtt-önbecsülésnek is /s a serdülőkori kezdetlegesebb önbecsülésből és kezdetlegesebb autonómiára törekvésből nő ki/. A teljesítménymotivációban megnyilvánuló egészséges arány éppen ezért az, ha a sikerorientációs és affiliációs motivumok egészséges egyensúlyban vannak.

/Szerintünk az önértékelés aktuális viszony: siker és aspiráció, énkép és énídeál aktuális, viszonylagos egyensúly felé törekvő viszonya. Az önbizalomban az aktuális önértékelési viszony tendencia- jelleget vesz fel: tartósabb viszonyulás, míg az önbecsülés az egyén önmagához való viszony- tendenciáinak legáltalánosítottabb képe. Pozitív önértékelés-önbizalom-önbecsülés esetén a pozitív érzelmi színezet nemcsak jelen /és múlt/, hanem igen erősen jövő orientáltságú is./

Molnár Péter /1980/ vizsgálatai szerint a vezetői irányulás és szociabilitás együttese, ami nálunk a dominancia és pozitív emocionalitás együtt járásának felel meg, jó prognózis a jó intellektuális képességek érvényesülésére.

Énképben, énídeálban ill. mindkettőben való együttjárása következetesen a II.köv.cs.-ban a legmagasabb /49,18 % - 67,21 % - 32,79 %/. Hasonló következetességgel az I.köv.cs.-ban a legalacsonyabb /36,22 % - 55,12 % - 23,62 %/.

Mégis a 3 csoport értékei tendenciózus, de nem szignifikáns külön csoportokba tartozást mutatnak / $p > 0,30$ /. Illetve közel szignifikáns korcsoport- függést mutatnak /a 2 szaktanácsolt csoport között $p > 0,20$, a két elsőéves csoport között $p < 0,90$ /, szaktanács- függést nem.

Véleményünk szerint, az általános érvénnyel szaktanács- függést nem, vagy csak mérsékelten mutató azon esetek, ahol következetesen a II.köv.cs. eredményei a legpozitívabbak elemzéseink során, az adott mintára /a szaktanácsadást követő 1-2 évre érvényesen/ a szaktanácsadás aktuális személyiségképben is megmutatkozó pozitív hatásatlátjuk.

A szaktanácstól függés mértéke szerinti rendszerezés

- Amit kifejezetten szaktanács- függőnek találtunk:

D éniideálban, a 15 évesek dominancia törekvéseiben

az átlagosnál kisebb értékekben /I+II.kat./ $p < 0,05$, a

szaktanácsoltaknál a gyakoribb előfordulás

/4,92 % - 0,0 %/,

a középső értékekben /III.kat./ $p > 0,01$: a szaktanácsolt-

taknál a ritkább előfordulás /32,79 % - 58,33 %/,

az átlagosnál magasabb értékekben /IV+V.kat./ $p < 0,01$:

a szaktanácsoltaknál a gyakoribb előfordulás

/62,48 % - 41,67 %/.

- Amit mérsékelten vagy tendenciózusan / $p < 0,20$ és $p > 0,30$ / szaktanács- függőnek találtunk:

L énídeálban

az átlagosnál nagyobb mértékű pozitív emocionalitás gyakorisága 15 éveseknél, a szaktanácsoltaknál a magasabb /24,59 % - 16,67 % $p < 0,20$ /,

L énképben

az igen alacsony pozitív emocionalitás gyakorisága kisebb a 15 éves szaktanácsoltaknál, mint a kontr.cs.-ben /24,59 % - 33,34 %, $p < 0,30$ /, az igen magas pozitív emocionalitás gyakorisága a szaktanácsolt 15 éveseknél magasabb, mint a kontr.cs.-ben /21,31 % - 15,28 %, $p < 0,30$ /,

D énképben

az átlagos mértékű dominancia a 15 éves szaktanácsoltaknál ritkább, mint a kontr.cs.-nál /70,49 % - 76,39 %, $p < 0,30$ /.

- Amit kifejezetten korcsoport- függőnek találtunk:

L énídeálban

az átlagos mértékű pozitív emocionalitás gyakorisága 15 éveseknél $p > 0,95$: 50,82 % - 51,39 %, az átlagosnál nagyobb mértékű pozitív emocionalitás az I.köv.cs.-ban lényegesen ritkább, mint a 15 éveseknél $p > 0,001$ /6,30 % - 24,59 %/,

D énképben

az igen alacsony dominancia gyakorisága tekintetében a 3 csoport korcsoportösszetartozó, $p > 0,90$, kb. normál eloszlási gyakoriságú /21,26 % - 19,67 % - 18,06/,

L énképben

az átlagosnál magasabb pozitív emocionalitás gyakorisága az I.köv.cs.-ban a legkisebb, $p < 0,01$ /9,45 % - 21,31 %/,

énkép- énídeál D diszkrepancia tekintetében a 3 csoport homogén, erőteljes D emelési törekvés jellemzi, $p > 0,90$ /+42,52; +52,64; +36,11/.

énkép- énídeál L diszkrepancia tekintetében a két elsőéves csoport masszívan homogén, pozitív emocionalitását csak kis mértékben fokozó törekvés jellemzi, $p = 1$ /+3,28; +1,39/.

- Amit mérsékelten vagy tendenciózusan / $p < 0,20$ és $p < 0,30$ / koresoport- függőnek vagy koresoport összetartozónak / $p < 0,70$, $p < 0,80$ / találtunk:

D énképben

az átlagos mértékű dominancia gyakoriságában inkább összetartozó a két 15 éves csoport /70,49 % - 76,39 %, $p > 0,70$ /,

az átlagosnál magasabb D énkép az I.köv.cs.-ban gyakoribb mint a 15 éveseknél /14,17 % - 9,84 % - 5,56 %, $p < 0,30$ /,

L énídeálban

az átlagnál alacsonyabb mértékű pozitív emocionalitásra törekvés az I.köv.cs.-ban a legnagyobb gyakoriságu /33,07 % - 24,59 % - 31,95 %, $p < 0,20$ /,

L énképben

az igen alacsony pozitív emocionalitás az I.köv.cs.-ban gyakoribb, mint a 15 éveseknél /31,50 % - 24,59 %, $p < 0,30$ /,

az átlagos mértékben leginkább az I.köv.cs.-ot jellemzik /59,06 % - 54,10 % - 51,39 %, $p < 0,30$ /, ezen belül a két elsőéves csoport tendenciózus összetartozást is mutat: $p > 0,70$.

énkép- énídeál L diszkrepanciája tekintetében az I.köv.cs.-ot a 15 évesektől eltérően a pozitív emocionalitás kis-mértékű csökkentési tendenciája jellemzi, $p < 0,30$ /-3,15 és +3,28/.

A kapott eredmények összefoglaló értelmezése

D tulajdonságban

Az énkép és énídeál diszkrepanciájának mértékében, D tulajdonság tekintetében kifejezetten homogén a vizsgált minta, és L tulajdonság tekintetében is csak mérsékelt korcsoport szétválás mutatkozott. Nyilvánvaló, hogy a szakvizsgált csoport énkép- énídeál diszkrepanciájának a mértéke is egészséges, korosztálya átlaga szerinti, normális önmagához viszonyulást mutat. Ez egyben valószínűsíti azt is, hogy a két 15 éves csoport között kapott eltérések nem a szaktanácsadást kérők személyiségének valamilyen /kóros/ irányba való eleve hangsúlyosabb voltából következik; mert - a fentebb vizsgált területeken legalábbis - ilyen nem mutatkozott.

Viszont a kapott eltérések a szaktanácsadással nyert nagyobb önismereti és önalakítási érzékenységből származnak. A kontrollcsoportban a legkifejezettebb az átlag körüli tömörülés /énképben és énídeálban/ D tekintetében, ők akarnak

a leginkább az átlaghoz hasonlítani. A másik két csoport-hoz viszonyítva, a legnagyobb mérvű differenciálatlanságot és bizonytalanságot mutatja saját erőinek és lehetőségeinek ismeretében.

Ugyanakkor mindkét szakvizsgált csoportnál a fokozottabb dominancia felé való eltolódás kifejezettebb, eloszlásuk is differenciáltabb, különösen az énídeálban. Tendenciózusan gyakoribb, hogy differenciáltan dominánsabbnak tudják magukat; és a nem szakvizsgáltaknál differenciáltabban, erősebben emelkedő tendenciával dominánsabbak is szeretnének lenni. Megemelkedett D igényük nagyobb önmegvalósítási törekvést is tükröz. Markánsabb és kialakultabb D énképük és énídeáljuk. Minthogy dominanciájukat énképükben és énídeáljukban egyaránt magasabbra tartják mint a kontrollcsoport, magasabb D öntudati /önismereti/ és énídeál-szintjük, önismereti érzékenységük, ugyanakkor tendenciájában elégedetlenebbek önmagukkal. /A D eltérés mértéke náluk nagyobb./

E ponton válnak bizonyítottá a felelősségteljes feladatokhoz való viszony és a szubjektív iskola identifikáció eredményeivel kapcsolatos értelmezéseink.

L tulajdonságban

Mindhárom csoportnál kisebb az egyes görbék mozgása, mint a D tulajdonságban; és lényegesen kisebbek az L eltérések /S.s - I.s./ mérőszámai is. Hasonlóan Mohás Livia eredménye-
ihez, a fiatalok érzékenységének és önismereti érzékenysége-

nek a fő területe nem az "én és másik" emocionális viszonylata, hanem a szilárdság, az önérvényesítés ereje. A szerepteljeség mértékének tekintetében önellfogadóbbak.

A 15 éves, 1 éve szaktanácsolt csoportnál a pozitív emotionalitás értékeiben és következetesen legmagasabb értékű tendenciáiban is megmutatkozik a kontrollcsoporthoz és az idősebb, régebben szaktanácsolt csoporthoz viszonyított nagyobb önismereti és önalakítási érzékenysége, magasabb öntudati /önismereti/ és éniideál-szintje; továbbá emotionalitás tekintetében is viszonylag a legelégedetlenebbek magukkal.

/L eltérés mértéke náluk a legnagyobb./

/Az idősebb csoport "életkori" különbségeiben lehetséges, hogy szerepet játszanak olyan élettapasztalatok is, hogy a pozitív emotionalitás, rövidtávon legalábbis, gyakran "nem fizetődik ki", míg a dominancia, az erőteljesebb önérvényesítési tulajdonságok bizonyos mértékben "kifizetődőbbnek" tűnhetnek.

Mintha a fiatalabb korosztály fő problémája az volna: hogyan érvényesüljek, hogyan alakítsam ki erőviszonyaimat, csoporton belüli helyzetemet /milyen legyek/: s másodsorban ehhez hozzáképezve, hogyan is állok valójában e téren /milyen vagyok/.

Az idősebb korosztály, úgy tűnik, a "kérdésfeltevés korából" kezd átlépni a "válaszadás korába". Náluk a fő kérdés az önismereti szint elmélyítése, elsősorban itt is a dominancia tekintetében. Leginkább saját önérvényesítésének ereje, helyzete érdekli. Míg a fiatalabb csoportot az érdekli leginkább, milyen domináns legyen, az idősebb csoportot, hogy milyen domináns valójában./

Már dolgozatunk II. részében kezdett előrajzolódni a szaktanácsoltaknak korcsoportjuk átlagánál nagyobb életvezetési önállósága, s ez megmutatkozott szakmai jövőjükhöz való érettebb viszonyulásukban is.

A III. részben megállapítottuk, hogy a szaktanácsoltaknál fokozottabb az érték- és pályaaazonosulás együttjárása.

Feltételeztük és igazolni tudtuk, hogy az értékek beépülésének hatása megmutatkozik éniდეállá válásában és az öntudati- önismereti és önalakítási érzékenységben.

Igazolva látjuk 3. számú munkahipotézisünket, miszerint a szaktanácsadás hatása valamelyest megmutatkozik az önvezérlés emocionális mutatóiban énképben és éniდეállban: a szaktvizsgáltaknak némileg differenciáltabb az önismereti szintjük és az éniდეálljuk /ez utóbbinál inkább/, valamelyest nagyobb az önismereti érzékenységük. Továbbá, az életkori különbségek előrajzolódó tendenciáján túl, a szaktanács hatása rövidebb távon mutatkozik meg általános érvényűbb és mérhetőbb módon.

/Direkt szaktanácsadási hatékonyságot mérni és elvárni hosszabb időtávlatban értelmetlen, legalábbis a vizsgált tulajdonságeggyüttesben./

Hangsúlyoznunk kell, hogy mindvégig tendenciákban, csoportegészek összehasonlításában értendők a kapott eredmények, s nyilvánvalóan nem mutatkoznak meg a csoportba tar-

tozó minden személyre egyenlő erővel és érvénnyel.

Ugy véljük, sikerült olyan praktikus módszeregyüttest kialakítanunk, amely az önmegvalósítás néhány, a személyiségben /személyiségfejlődésben/ rejlő általános feltételét eredményesen vizsgálhatja; s mint ilyen, további hatékonyságvizsgálatoknak is jól használható eszköze lehet.

Amit a kérdőív kialakításánál a jövőben változtatnánk:

Az I.köv.cs. kérdőívében azok az adatok, amelyeket nem is dolgoztunk itt fel, vizsgálódásunk szempontjából feleslegesnek bizonyultak. Viszont bővítenénk a II.köv.cs.-nál már feldolgozott: szakmai jövőre - a tanulmányi eredményességre - szakmai sikerekre, gondokra - a továbbtanulásra jelentkezés és felvétel sikerére vonatkozó kérdéseinkkel.

A II.köv.cs. kérdőiveibe beépítenénk a pályatanácsra vonatkozó véleményeket, javaslatokat tudakoló és a szaktanácsadással való elégedettség mértékére utaló kérdéseinket.

IV.

ÖSSZEFOGLALÁS ÉS AJÁNLÁS

Hosszabb távon tervezzük vizsgálni Előválasztási Tanácsadó Intézetünkben folyó pszichológiai szaktanácsadási tevékenységünk hatékonyságát, ill. a tapasztalatok általános érvényének mértékét. E munka első lépése volt jelen vizsgálódásunk.

A pszichológiai szaktanácsadás eredményvizsgálata, már a kutatási feladatok körülhatárolásánál több nehézségbe botlik; s különösen, ha komplex szemléletmódra törekszik.

Akár a pályaválasztási történést, akár a szaktanácsadási folyamatot tekintjük, távol állunk még a problémakör kellő mélységű és komplexitású ismeretétől. A szaktanácsadás eredményvizsgálatának szakirodalma is igencsak szórványos.

Eképpen vizsgálódásunk feladatait is szűkíteniünk kellett, ill. helyenként be kellett érniünk az elsődleges feltárás felszínibb vagy általánosabb, csak durva áttekintést nyújtó szintjével, avagy egyes megragadható részletekhez gyűjtötünk adalékokat, s a meglévő közlemények eredményeivel való összekapcsolását kíséreltük meg.

A pályaválasztási történet és a tanácshoz való beállítódás probléma-rétegeihez kapcsolódóan nyomon követjük a szaktanácsadáson résztvett tanulók életútjának alakulását, különös tekintettel a szaktanácsadás eredményességére.

A szaktanácsadás céljának, tartalmának hatékonyságban való érvényesülése lényegét az adekvát pálya választásához történő hozzásegítésén túl a tudatosabb önvezérlés képességének fejlesztésében találtuk.

Az életpálya szempontjából bizonyos személyiségvonások erőteljes kifejlődése elengedhetetlen. Mi ezeket a személyiségvonásokat a tudatosabb önvezérlés mutatóiban kerestük, úgy mint: pályaaazonosulás, szakmai jövőhöz való viszony - életértékekhez való viszony - az életértékek beépülése az énídeálba, az énídeál hatása az önismeretre és az önalakítási törekvésekre.

Éppen ezért megvizsgáltuk, hogy a vizsgálaton résztvettek pályafejlődése milyen fentebbi személyiségtényezőkkel illeszkedik a követés időpontjában. /Mi a szaktanácsadás utáni továbbfejlődésben kerestük a tanácsadás szerepét./

Mintánk két szaktanácsadáson résztvevőkből álló, követéses vizsgálati csoportból /127+61 fő/ és egy szaktanácsadásban nem részesült kontrollcsoportból /72 fő/ származik. A II. követéses- és a II. kontrollcsoport a követés időpontjában középfoku képzésben I. évesek voltak. Náluk azt is vizsgáltuk, hogy a szaktanácsadás mennyiben jelent segítséget az iskolaváltás nehézségein való túljutásban.

Együttal figyelemmel kísértük, hogy időben meddig követhető nyomon a szaktanácsadás szerepe, hatása személyiségtényezőkben. /Az I. követéses vizsgálati csoport esetében a

szaktanácsadástól a követésig eltelt idő 6-3 év, a II.köv. csoportnál 2-1 év./

Hipotéziseink nem egészen elvárásaink szerint igazolódtak. Több helyen differenciáltabb, helyenként halványabb eredményeket hoztak a vártnál. Leginkább a pályaaazonosulás mutatóiban: az életút- és a szaktanács eredményességében, a szakmai életúthoz való érettebb viszonyulás mutatóiban hoztak várakozásainkon felüli eredményeket, továbbá az életértekekhez való érettebb viszonyulás tekintetében.

A kapott pályatanácsra való emlékezés II. követési csoportunkban 87,85 %-os, I. követési csoportunkban 92,91 %-os. /Ritoóknénál 87,4 %-os./ Mértéke Wittmer szerint igen szignifikánsan függ össze az intellektussal, munkakarakterrel és a beválással. Ennek értelmében válnak nyilvánvalóvá a különböző vizsgálatokban kapott eredmények eltérései.

A pályaválasztási tanácsadáshoz való negatív beállítottság a megvalósítási szándék hiányával mutat szoros együttjárást /Wittmer/. Wittmernél 23,6 %-os, Ritoóknénál 4,4 %-os, I.köv. csoportunkban 7,6 %-os.

1./ Pályaaazonosulás tekintetében

Adataink egyértelműen amellett szólnak, hogy a szaktanácsadás nagymértékben megkönnyíti és eredményesebbé teszi a pályával való azonosulást.

A szaktanácsadás a konkrét pályatanácson túlmutató, sok-tényezős hatásrendszer. Ezen összetett hatásrendszerből ért-hető, hogy összességében miért ítélte a megkérdezettek /I. köv.cso./ zöme /92,4 %/ a maga számára hasznosnak a szakta-nácsadást; attól függetlenül, hogy a direkt pályatanáccsal elégedett volt-e, meg akarta-e valósítani.

A tanács megfogadásának esélyét bizonyos objektív határok között valamelyest javíthatjuk vagy ronthatjuk mi is. A /ja-vasolt és megfogadott/ pályára való felkészülést és a pályá-val való azonosulást viszont nagyobb mértékben segíthetjük bizonyos pontig.

A két követési csoport minden objektív pályaidentifikáci-ós összetevőben lényegesen eredményesebb, a szubjektív iden-tifikációs tényezők közül a választott pályával lényegesen elégedettebb, választott iskolájával pedig elégedetlenebb volt, mint a kontrollcsoport. Ez utóbbi tényezőben a kontroll-csoportéhoz viszonyított eltérés oka a szaktanácsadáson részt-vetteknek önmagukhoz, szakmai jövőjükhöz való érettebb, igé-nyesebb viszonyulásában, teljesítményeik értékelésének önkri-tikusabb voltában keresendő.

A szakmai jövőhöz való viszonyulás szubjektív pályaidenti-fikációs mutatóit /pályaelhagyási szándék és a várható szak-mai jövőhöz való viszonyulás tényezőit/ csak az I. éveseknél /a II.köv. és a II. kontrollcsoportnál/ vizsgáltuk. A szakta-nácsadáson résztvettek a szakmai jövőhöz való /minden össze-tevőben/ tájékozottabb, felkészültebb és érettebb szakmai vi-

szonyulásában a szaktanácsadásnak direkt, informatív /pálya- ismeret, szakma vonatkozású önismeret/ és indirekt, motiváló szerepe nyilvánul meg. Továbbá a saját szakmai életutához való érettebb viszonyulás mutatóiban is a követési csoport eredményei lényegesen pozitívabbak, mint a kontrollescsoporté.

Ha a pályaidentifikációt, mint az önmegvalósulás mértékegységét kezeljük /Ritoókné/, akkor a teljesen identifikálódottak /obj. és szubj. identifikáció együttjárása/ aránya lényegesen magasabb a szakvizsgáltaknál /61,11 % - 52,70 %/, mint a kontrollescsoportnál /42,65 %/.

Ha az I.köv.csoportot kettéválasztjuk, akkor a javasolt pályán lévőknek 97,14 %-a teljesen identifikálódott; míg azoknak, akik nincsenek a javasolt pályán, csupán 53,19 %-a! Nem identifikálódott /sem szubj., sem obj. identifikáció/ a javasolt pályán lévők 2,85 %-a, a nem javaslataink szerinti pályán lévőknek 46,81 %-a.

Azok közül, akik nincsenek a javasolt pályán és a pályatanáccsal vagy/és választott pályájukkal elégedetlenek, feltűnően sok azoknak a száma, akiket a szaktanácsadás során pályaelképzelésükben nem erősíthettünk meg személyiségbeli kont- raindikációk miatt.

2./ Életértékekhez való viszonyulás tekintetében

Az életértékekhez való viszonyt kulcsfontosságúnak tartjuk a felnőtté válás folyamatában. Különösen kifejezett ez a serdülésben, a célmeghatározás korában, ahol az értékrend az

autonom személyiséggé alakulásában jelentős. A serdülőkor, mint keresési állapot, amugyis az értékek felfedezésének kora.

Ritoókné kérdőívéből átvett értékorientációs kérdéseink a materiális értékek és életértékek köréből meritik vizsgálódási szempontjaikat.

A szaktanácsadáson résztvettek érettebb önismereti értékrenddel birnak; úgy tűnik, valamelyest felgyorsultabb az érésük. Tapasztalhattuk a megfelelően funkcionáló értékrend hatását a pályaaazonosulásra: a szaktanácsadáson résztvettek magasabb pályaaazonosulásában nyilván az értékekhez való pozitívabb viszony is szerepet játszik. Abban, hogy a legtöbb összetevőben a II.köv.csop. %-os értékei a legpozitívabbak, s a jelenség erejében - az életkori összefüggéseken túl - a szaktanácstól való időbeli távolság-közelség szerepét is véljük látni.

A 3 vizsgált csoport értékorientációs dinamikáját összehasonlítva megállapíthatjuk, mint életkori jellemzőt, hogy az idősebbek, most érkezve a társadalmi gyakorlat konkretizálási pontjához; /társadalmi/ érdeklődésük is konkrét és énközel. A kényelmet jobban elutasítják, a család is kissé hátrébb szorul, munkára orientáltabbak. Növekszik náluk a személyes teljesítményre, teljesítményben érvényesülésre, énkifejtésre való törekvés. Míg a 15 évesek az általánosabb kérdésfeltevések korában "kifelé", "általában" a társadalomra

és a felszínibb értékekre /komfortra, anyagiakra/ nyitottabbak.

A szaktanács-függőnek mutatkozott eltérések mindkét szakvizsgált csoportban: értékcsoportos rangsorban a családra orientáltság erősebb, mint a nem szakvizsgáltaknál, akiknél a család elé helyeződik a minimalista együttes /SS/. A szakvizsgáltak elismerés, megbecsülés iránti fokozottabb igénye /T/⁺, érdekes munka fokozottabb igénylése /T/; a materiális értékek lényegesen kevésbé hangsúlyos volta /T/; a munka együttes értékeinek fokozottabb igénye /MT/.

Szaktanács-függőnek mutatkozott eltérések az I. évesek között: a szaktanácsadáson résztvettek kevésbé családorientáltak /SS/, de elismerésre, megbecsülésre jobban törekszenek /T/, és az érdekes munkát is jobban preferálják, mint a kontrollcsoport /T/. A kontrollcsoportnak a kedvező munkakörülmények a fontosabbak /T/.

A szaktanácsadáson résztvettek korcsoportjuk átlagánál lényegesen tudatosabbak és integráltabbak a pályára felkészülésben; ami nagyobb szakmai életvezetési önállóságra törekvésükkel és érettebb értékrendjükkel együtt korcsoportjuk átlagánál valamelyest tudatosabb önvezérlésre törekvésüknek igen lényeges mutatója.

E tekintetben a tanácsadástól való időbeli távolság hatékonyságot csökkentő szerepe is kimutatható.

+ SS = igen szignifikáns, $p < 0,01$ MT = mérsékelten $p < 0,20$ és
 S = szignifikáns, $p < 0,05$ tendenciózus, $p < 0,30$
 T = tendenciózus, $p < 0,10$ NS = nem szignifikáns

3./ Az önvezérlés emocionális mutatóiban énképben és éníde- álban

Az értékek-normák és modellek az énídeálképződés irányába hatnak, s az énídeálképződésen keresztül a fiatal teljesítményszükségletének energiaforrásává, a fejlődés ösztönzőjévé és szabályozójává válik. Másrészt az énídeál rendezi össze a személyiség szükségleteit és motivumait a normákkal, s eképpen az énídeál szabja meg a beépült normarendszer egyéni arculatát.

Globálisan mindhárom csoport lényegesen erőteljesebben törekszik dominanciára, mint szeretetteljességre. A szakvizsgált csoportokban kifejezettebb a dominanciára törekvés, s a legerősebb a II.köv.cs.-ban /S/.

A fokozott dominanciára törekvést, a felnőtté válás folyamatában értelmezve, pozitív jegyként kezeltük. Minthogy az én kibontakoztatási törekvését, a személyiség keresési állapotát, aktivitását mutatja, s mint ilyen, az önmegvalósítás realizálni tudásának, erejének fedezete. Különösen pozitív jegy akkor, ha a serdülő önismereti érdeklődésében az én hangsúlyozásával együtt kiemelt az "én és a Másik" egyensúlyának keresése: nemcsak erőviszonyokban, hanem pozitív emocionalitásban is. Az eképpen kiérlelődő egyensúly az érett és teljesítőképes személyiség harmonikus autonómiája.

A II.köv.csop. a kontrollcsoportnál dominánsabbnak tartja magát, D énképe viszonylag kiegyensúlyozott, leginkább törekszik dominanciájára fokozására. A magát leginkább pozitív emo-

cionalitásának tartó csoport, és a leginkább törekszik pozitív emocionalitásra.

Az I.köv.csop. a legdominánsabbnak tartja magát, erősen törekszik is dominanciára. A magát legkevésbé pozitív emocionalitásának tartó csoport, és a legkevésbé is törekszik arra.

A kontrollcsoport a legdifferentiálatlanabb, s leginkább az átlagos mérték körül tömörülő D énképe, D törekvésének jellege is hasonló. Hasonlóképpen a legnagyobb gyakorisággal az átlagos mérték körül tömörülő, de a negatív emocionalitás felé hangsúlyosabb emocionalitásbeli énképe és énídeálja.

A D eltérés mértéke mindhárom csoportnál kifejezetten nagyobb, mint az L eltérés mértéke: a szilárdság a felnőtté válásban érzékenységük fő területe.

A 3 csoportból a II.köv.csop. mutatta tendenciájában a legnagyobb mérvű D és L eltérést, a II. kontrollcsoport a legkisebb mérvűt. A kontrollcsoport tendenciái e tekintetben /és az életut elemzéseknél is tendenciózusan a leggyakrabban/ represszív viszonyulásmódot mutatnak, a szeretetteljes attitűd nagyobb mértéke nélkül. Míg a II.köv.csop. önkritikusabbnak, ugyanakkor szeretetteljesebbnek bizonyult, énkép-énídeál diszkrepanciája nagyobb, mint a kontrollcsoporté. /A kontrollcsoportét tartjuk irreálisan, represszív

módon kicsinek./ A jelenséget a szaktanácsadáson résztvettek jobb önismeretének tulajdonítjuk.

A direkt, tudatközelibb mutatókban erőteljesebben és általános érvényűbben, beépült személyiségtényezőkben lényegesen halványabban és gyakran csak az aktuális minta szintjén érvényesen jelentkezett a korcsoportjuk átlagánál valamelyest tudatosabb önvezérlés: differenciáltabb énídeál, magasabb önismereti érzékenység és valamelyest differenciáltabb önismereti szint.

Mindenesetre igazolódtott az a feltételezésünk, hogy a szaktanácsadáson résztvettek énképében és énídeáljában, ha kiamértékben is, de jelentkeznie kell a szaktanácsadás önismereti munkájának.

Bebizonyosodott, ha a szaktanácsadás körültekintő és kellően alapos, akkor felkészít az iskolaváltás nehézségein /krízisén/ való eredményes túljutásra is. Elősegíti egy adekvátabb öntudati- önbecsülési és igényszint formálódását. Erősíti önintegráló motivumainak és a pályamegvalósítás felé mozgósító motivumainak erejét, tudatos szintre emeli és emocionálisan is támogatja a folyamatot. Mérlegelni, érettebb dönteni tudásra, jelenben élni és jövőre orientálódni tanít. Gyorsítja a pályaválasztási érettség, ill. érettebb személyiségvonások kialakulását.

Vizsgálódásunk céljai egybeestek az alkalmazhatósággal:

A napi szaktanácsadási praxis továbbfejlesztése a szükséges tanulságok levonásával.

A vizsgálatunk számára kialakított metodikatervezet kontrollja /kipróbálása által/. Saját további /esetleg ciklikus/, hatékonyságvizsgálataink és általában a szaktanácsadási hatékonyságvizsgálatok számára metodika-tervezet ajánlása.

A hatékonyság /szaktanácsadásra és szaktanácsoltakra vonatkozó/ általánosabb érvényű paraméterei kutatásának megkezdése. /Dolgozatunk egy hosszabb kutatási tervnek első, megvalósított állomása./

Szükségszerűen, a vonatkozó szakirodalom összehasonlító áttekintése.

Dolgozatunkban nagy vonalakban felvázoltuk és elkezdtük feldolgozni egy olyan komplex hatékonyságvizsgálatnak a rendszerét, amilyent célszerűnek tartunk, ám amelyben jelen dolgozatunkkal csak az első lépést tettük meg. Mentse ez dolgozatunk általunk is ismert hiányait- hiányosságait.

A SZAKTANÁCSADÁS I. KÖVETÉSI VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEIBŐL KI-VETÍTETT ADATOKI. TáblázatA kiküldött és visszaérkezett kérdőívek számaránya

	Ebből sa- ját szakt.a.	Össz. fő	Össz. %
Vissza nem érkezett kérdő- ívek száma	99	199	58,7
Visszaérkezett kérdőívek száma	94	184	41,3
Kiküldött kérdőívek összesen	193	383	100,0

II. TáblázatA visszaérkezett kérdőívek összefoglaló értékelése

	Összesen		Ebből saját szakt.a.	
	fő	%	fő	%
A javasolt pályán van és elégedett a pályatanáccsal	102	55,4	56	59,6
A javasolt pályán van és elégedetlen a kapott pá- lyatanáccsal	3	1,6	0	0,0
Nincs a javasolt pályán, de elégedett a kapott pá- lyatanáccsal	44	23,9	27	28,7
Nincs a javasolt pályán, és elégedetlen a kapott pályatanáccsal	31	16,9	9	9,9
Értékelhetetlen	4	2,2	2	2,0
Összesen	184	100,0	94	100,0

II/5. TáblázatÖsszességében hasznos volt számára a szaktanácsadás, pozitívan
értékelte munkánkat

	Össz. fő	Össz. %
Pozitív összkép	170	92,4
Negatív összkép	13	7,6

III. Táblázat

A II. táblázat összefoglalása, a pályatanáccsal elégedettség és elégedetlenség szerinti bontásban

	Összesen		Ebből saját szakt. a.	
	fő	%	fő	%
A pályatanáccsal elégedett	146	79,3	83	88,3
A pályatanáccsal elégedetlen	34	18,5	9	9,9
Értékelhetetlen	4	2,2	2	2,0
Összesen	184	100,0	94	100,0

II/1. Táblázat

A javasolt pályán van és elégedetlen: 3 fő = a teljes minta 1,6 %-a = a javasolt pályán lévők 2,85 %-a.

Neme: Isk.a tanács- A tanáccsal elégedetlen- A javaslat:
adás idején: ség oka:

Lány	Gimnázium	Nem erősítette meg tanári ambícióit /kontraindikáció/	Tanár szakon továbbtanulás, nem tanárként elhelyezkedés
Lány	Ált.iskolás	Konkrét elhelyezést hiányol	"Menjek dolgozni"
Fiú	Ált.iskolás	Konkrét iskola megnevezést és pálya konkrétizálást hiányol	"Gimnáziumban tanuljak tovább"

II/a. Táblázat

Nincs a javasolt pályán, de elégedett a pályatanáccsal

Az eltérő pályaválasztás okai

Nem emlékezik	Családi v.eü.ok	Gyenge tan. eredm.	Talált jobb iskolát	Nem vet-ték fel	Összesen	%
3	6	8	22=11,95%	5	44	= 23,9

- De 12 fő = 7,07 % szeretne a javasolt pályára áttérni

- 10 köszönő levél v. további kérést-kérdést tartalmazó levél

II/3. TáblázatNincs a javasolt pályán, és elégedetlen a pályatanáccsal

O k	Általános iskolás			Gimnazista			Össz. fő
	Fió	Lány	Össz.	Fió	Lány	Össz.	
Nem akarta	2	1	3	2	5	7	10
A segéd munkások és munkahelyet keresők elégedetlensége	0	1	1	0	0	0	1
Sikertelen felvételi v.	0	3	3	0	2	2	5
Nem emlékszik a tanácsra	0	1	1	2	1	3	4
Nem jelentkezett továbbtanulásra	0	0	0	0	1	1	1
Eü. okok	1	0	1	0	0	0	1
Talált jobb isk.-t	5	0	5	2	2	4	9
Összesen	8	6	14	6	11	17	31 = 15,85 %
<u>Értékelhetetlen válaszok száma: 4 fő = 2,2 %.</u>							

II/4a. TáblázatA javasolt pályán van⁺ és elégedett a pályatanáccsal

Javasolt iskolatípus		Ált.iskolás		Középisk./gimn./		Össz.
		Lány	Fió	Lány	Fió	
Megerősítést kaptak	Felsőfoku	0	0	25	12	37
	Szakközép	2	8	0	0	10
	Gimnázium	3	5	0	0	8
	Szakma	1	4	1	0	6
	Összesen:	6	17	26	12	61
Nem volt elképzelése	Felsőfokú	0	0	14	8	22
	Szakközép	0	3	0	0	3
	Gimnázium	2	5	0	0	7
	Szakma	2	5	0	2	9
	Összesen:	4	13	14	10	41
Összesen		10	30	40	22	102 fő

⁺ = Illetve eredménnyel felvételizett, felvételezni fog, vagy felvételi vizsgáját megismétli.

II/4b. TáblázatU.ez a javaslat iránya szerinti bontásban

A javaslat	Általános isk.		Középisk./gimn./		Összesen
	Lány	Fiú	Lány	Fiú	
Felsőfokú pálya	0	0	39	20	59
Szakma	3	9	1	2	15
Gimnázium	5	10	0	0	15
Szakközép isk.	2	11	0	0	13
Összesen	10	30	40	22	102 fő

II/4c. TáblázatA javasolt pályán van és elégedett

Javaslatok probléma és iskolatípusok szerint:		Ált.isk.		Középisk.		Össze- sen
		Lány	Fiú	Lány	Fiú	
	Védőnő	0	0	1	0	1
<u>Megerősi-</u>	Jogász	0	0	2	0	2
<u>tést</u>	Pedagógus	0	0	16	2	18
	Gyógyszerész	0	0	1	0	1
<u>kapott</u>	Mérnök	0	0	1	9	10
<u>FF-ú</u>	Agrár ffok	0	0	0	1	1
	Könyvtáros	0	0	1	0	1
<u>pályára:</u>	Orvos	0	0	2	0	2
	Programozó	0	0	1	0	1
<u>Megerősítést kapott</u>						
<u>szakközépiskolába</u>		2	8	0	0	10
<u>Megerősítést kapott</u>						
<u>szakmára</u>		1	4	1	0	6
<u>Megerősítést kapott</u>						
<u>gimnáziumba</u>		3	5	0	0	8
<u>Nem volt elképzelése, konk-</u>		2	5	0	2	9
<u>rét szakmajavaslt.kapott</u>						
<u>Nem volt elképzelése, gim-</u>		2	5	0	0	7
<u>náziumba javasoltuk</u>						
<u>Nem volt elképzelése, szak-</u>		0	3	0	0	3
<u>középiskolába javasoltuk</u>						
	Konkrét felsőf.	0	0	9	8	17
<u>Nem volt pályajavaslt.kapott</u>						
<u>elképze-</u>	FF pályára nem					
<u>lése</u>	lett volna bátor-	0	0	3	0	3
	sága jelentkezni					
<u>Volt elképzelése, más ja-</u>		0	0	2	0	2
<u>vaslatot kapott, ezt meg-</u>						
<u>valósította és elégedett</u>						
Összesen		10	30	40	22	102 fő

SZAKMAI ÉLETUTELEMLÉZÉS 1. sz.

		Ritoóknénál	
- A minta /visszaérkezett válaszok száma/		700 fő = 39,9 %	
		/Wittmernél: 493 fő/	
- Megoszlásuk, a tanácsadástól a követé-		50 %-a 8 - 12 év	
sitig eltelt időtől függően		50 %-a 2 - 3 év	
- Megoszlásuk, születési évszám szerint		1945. előtti	
		1946-50. közötti	
		1951. utáni	
- A tanácsadás idején ált. iskolás			
középiskolás			
- Nem szerint		ált. isk.: fiú több	
		középisk.: lány több	
- Származás szerint		fizikai	25,9 %
		szellemi	66,0 %
		egyéb	8,2 %
- A kapott tanáccsal		elégedett	94,4 %
		elégedetlen	5,6 %
- A megvalósítás szándéka		36,2 %	
sikeres		83,2 %	/Wittmernél 74,6/
nem tudta v. nem valósította meg		16,8 %	
- A p.tanácsot nem fogadta meg		2,0 %	
nem sikerült		3,0 %	5,0 %
egyéb okok miatt nem		11,8 %	
- A p.tanácsra emlékezés			
5 éven belül, nemzetközi adat		39,0 %	
" " Wittmernél		58,0 %	
" " Ritoóknénál		87,4 %	
Ritoókné teljes anyagában		90,4 %	
- A tanácsadásra vonatkozó vélemény,			
javaslat:			
elismerés v. változtatást nem javasol		47,2 %	10,8 %
			36,4 %
nem ismeri eléggé az egészet a véle-			
ményezéshez		14,6 %	
körét kiterjeszteni v. kötelezővé		14,06 %	
iskolai felvételnél számítson		- 10,8 %	
egyéb bővítő javaslatok		12,8 %	
nem bízik benne v. negatív kritikai			
mozzanatok		- 0,6 %	
- A teljes mintából			
teljesen identifikálódott /obj. +		60,29 %	
szubj./, /elismert és elégedett/		24,81 %	/38,43 %/
részleges identifikálódott		14,9 %	/1,28 %/
nem identifikálódott			

ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZAT

I. követési csoport	II. követési csoport	II. kontrollcsoport
184 fő = 41,32 %	74 fő = 69,1 %	74 fő
100% = 6-3 év:	100% = 1-2 év	
5-6 év = 48,03 %	/Vizsgálat idején	
3-4 év = 51,97 %	mind ált. isk./	
Átlag: 4 év	Követés idején I. éves középfokú isk.	
1954-1964 között születettek	kb. 1965-ösök	kb. 1965-ösök
11,11 %	100 %	100 %
58,89 %	-	-
fiú : 47,0 %	47 %	47 %
lány: 53,0 %	53 %	53 %
55 %	64 %	64 %
23 %	10 %	9 %
22 %	26 %	27 %
81,11% /Saját 88,3%/	94,59% /Saját 96,43%/	
18,89% / " 9,9%/	5,41% / " 3,57%/	
79,3 % /Saját 88,3%/	91,8 %	
59,2 % / " 59,8%/	85,14 %	
40,8 % / " 38,6%/	14,86 %	
16,9 %	8,20 %	
23,9 % 40,8 %	6,66 % 14,86 %	
-	-	
92,91 %	87,85 % /Saját 89,29 %/	
51,09 %	7,07 %	
	44,02 %	
3,26 %		
11,96 %		
1,63 %		
24,46 %		
7,60 %		
61,11%/jav.o.n.lévők	52,70 %	42,65 %
18,19%	97,14 %/ 44,6 %	48,53 %
20,70%	2,7 %	8,82 %

SZAKMAI ÉLETTELELMZÉS 2.sz. ÖSSZEHASONLÍTÓ TÁBLÁZATA

	Pályata- nácsra emlékezik	A java- solt pá- lyán van	Elégedett a p.ta- náccsal	Elégedet- len a p. tanáccsal	Globális elégedetts. szakta.-sal
I.köv.cs.	92,91 %	59,2 %	81,11 %	18,19 %	92,4 %
II.köv.cs.	87,85 %	85,14 %	94,59 %	5,41 %	-
Ritoókné	-	-	94,4 %	-	95,6 %

	I.köv.cs.	II.köv. cs.	II.kontr. cs.	Ritoókné
- Elégedett a válasz- tott pályával	79,3 %	97,30 %	91,18 %	85,1 %
- Elégedetlen a válasz- tott iskolával	11,11 %	12,16 %	7,35 %	/34,0 %/
- Az iskola elismerése:				
emliti	61,11 %	52,70 %	42,65 %	/60,29 %/
szaktárgyi	36,67 %	6,57 %	5,88 %	-
nem szaktárgyi	33,33 %	17,50 %	16,18 %	39,0 % ⁺
tantárgyi összes	70,00 %	24,32 %	22,06 %	-
közösségi, beilleszk.	14,44 %	58,11 %	29,41 %	
iskolai összes	84,44 %	82,43 %	51,47 %	
- Isk.elismert részletez:				
mindkét irányba	11,11 %	16,22 %	5,88 %	
csak tanulmányi	35,56 %	9,46 %	16,18 %	
csak közösségi	3,33 %	27,03 %	20,59 %	
- Szakmai életúthoz tartozó sikerről tesz említést	69,15 %	68,99 %	75,00 %	69,5 % ⁺
- Tanulmányi eredményes- ség /javított v. nem rontott/ I.év 1.félév	-	82,4 %	82,4 %	
II.év 1.félév	-	75,0 %	69,02 %	
- Teljes p.identifikáció /obj. + szubj./	61,11 %	52,70 %	42,65 %	60,29 % ⁺
- Részleges identifi- káció	18,19 %	44,6 %	48,52 %	/38,43 %/
- Jelentk.módja szerint				
1. helyen vették fel	-	79,64 %	79 %	
2. helyen vették fel	-	12,16 %	12 %	
nem a jelölt helyen	-	8,20 %	8 %	

⁺ = Ritoókné adatainál a kétféle jelölési mód értelme: záró-
jeles = általunk kiszámolt %, amennyiben ehhez megfelelő
adat állott rendelkezésünkre; + = nem viszonyítható min-
tánk adataihoz. Ugyanis nála nem a teljes minta a 100 %,
hanem a p.tanácsot megfogadók = 100 %.

"ÉLETERTEK" %

	Mu					Cs	K			
I. köv. cs.	T ₀	1	4	6	Ö.% -nyi		2	7	8	Össz.% -nyi
1. helyen %	3,45	13,83	8,62	8,62	37,07	43,93	18,10	—	0,86	18,97
2. helyen %	4,31	6,30	13,24	13,83	43,97	31,90	11,21	2,59	5,47	18,97
3. helyen %	8,62	3,76	34,48	8,62	50,86	9,18	4,31	5,47	14,66	24,14
<u>Összesen % *</u>	16,18	34,48	62,07	37,07	131,90	85,34	25,00	7,76	20,69	68,10
- Összesen gyakori-sági sorrendje	7.	4.	2.	3.	—	1.	5.	8.	6.	—
- Összevontan kérdéskörökre gyakorisági sorrendje	4.	—	—	—	1.	2.	—	—	—	3.
- Csoportok közötti sorrendje	3.	2.	2.	2.	2.	2.	3.	3.	3.	3.

I. köv. cs.										
1. helyen	1,47	13,24	16,18	7,35	36,76	67,65	8,82	—	4,41	13,24
2. helyen	7,35	10,29	33,82	26,47	70,59	13,24	17,65	4,41	14,71	36,76
3. helyen	16,18	5,88	19,12	16,18	47,18	14,71	10,29	17,65	5,88	33,82
<u>Összesen % *</u>	25,00	29,41	69,12	50,00	148,53	95,59	36,76	22,06	25,00	83,82
- Összesen gyakori-sági sorrendje	7.	5.	2.	3.	—	1.	4.	8.	6.	—
- Kérdéskörökre összevont gyak. sorrendje	4.	—	—	—	1.	2.	—	—	—	3.
- Csoportok közötti sorrendje	1.	3.	1.	1.	1.	1.	2.	2.	2.	2.

II. kontr. cs.											K9
1. helyen	2,94	19,12	22,06	5,88	47,06	50,00	11,76	2,94	2,94	1,47	19,12
2. helyen	8,82	11,76	25,00	16,18	57,94	19,12	25,00	1,47	7,35	✓	33,82
3. helyen	10,29	10,29	11,76	13,24	35,29	14,71	13,24	19,12	20,59	4,41	57,35
<u>Összesen %</u>	22,06	39,21	55,88	35,29	130,88	83,82	50,00	23,53	30,88	5,88	110,29
- "Összesen" gyakori-sági sorrendje	8.	4.	2.	5.	✓	1.	3.	7.	6.	9.	✓
- Kérdéskörökre összevont gyak. sorrendje	4.	✓	✓	✓	1.	3.	✓	✓	✓	✓	2.
- Csoportok közötti sorrend	2.	1.	3.	3.	3.	3.	1.	1.	1.	✓	1.

* Az elemzésben ezzel az adatsorral dolgoztunk.

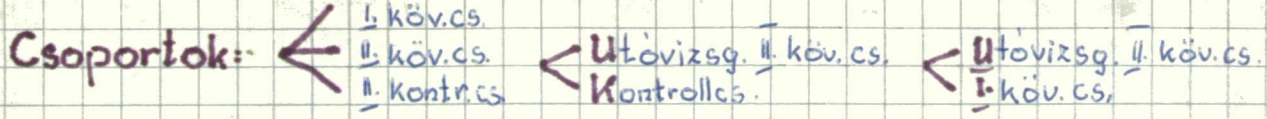
"0" pontértékű	T ₀	Mu	Cs	K	Összes % -nyi
I. köv. csop.	83,62	7,76	14,66	38,79	144,23
II. köv. csop.	71,00	7,35	4,41	16,18	102,94
III. kontr. cs.	72,94	10,29	16,18	22,06	126,47

Csoportok: $\leftarrow \begin{matrix} \text{I. köv.cs.} \\ \text{II. köv.cs.} \\ \text{II. kontr.cs.} \end{matrix} < \begin{matrix} \text{U. vizsg.} \\ \text{K. kontrollcs.} \end{matrix} \text{II. köv.cs.} < \begin{matrix} \text{U. vizsg.} \\ \text{I. köv.cs.} \end{matrix} \text{II. köv.cs.}$

ÉLETERTEKEV
p

	0.90	0.80	0.70	0.50	0.40
-Társadalom -összes ↓ U-K T-U ↓ U-K ↓ T-U			p >		
-Munka -összes ↓ U-K T-U ↓ U-K ↓ T-U		p <	p > p >		
-Család -összes ↓ U-K T-U ↓ U-K ↓ T-U					
-Kényelem -összes ↓ U-K T-U ↓ U-K ↓ T-U		p >			

0,30	0,20	0,10	0,05	0,01	0,001	$p =$
$p <$	$p >$	$p >$ $p <$				2,1642 0,1634 2,0245 4,8032 2,1897 4,8032
$p <$ $p <$						2,1349 0,9468 0,1817 0,7939 0,0541 2,0081
	$p <$ $p >$	$p <$		$p <$	$p >$	11,7184 5,0960 1,4471 3,7166 3,4171 0,9220
$p <$			$p <$			2,1121 3,8282 6,2634 3,9077 0,0829 3,3662
		$p <$	$p >$		$p <$	

ELETERTEKEK
p

	0,90	0,80	0,70	0,50	0,40
-Mu "1" /felelősegteljes feladatok/				p >	
← .U-K .I.-U					
-Mu "4" /elismerés és megb.				p >	
← .U-K .I.-U	p <				
-Mu "6" /érdekes munka/				p >	
← .U-K .I.-U				p <	
-K "2" /kedvező munka- körülmények/					
← .U-K .I.-U					
-K "7" /szórakozás/					
← .U-K .I.-U		p <			
-K "8" /jó anyagi körülmények/				p <	
← .U-K .I.-U	p <				

0,30	0,20	0,10	0,05	0,01	0,001	p =
	$p >$					1,7365 1,6091 1,4962
		$p <$				1,5542 2,5412 0,0156
		$p <$				1,4747 2,5730 0,4440
$p >$	$p >$			$p >$		9,4666 1,7446 0,7774
			$p >$			6,8710 0,0549 4,1203
			$p >$			1,1332 0,5336 0,0113

Csoportok: $\leftarrow \begin{matrix} \text{I. köv. cs.} \\ \text{II. köv. cs.} \\ \text{III. kontrollcs.} \end{matrix} \quad \leftarrow \begin{matrix} \text{Utóvizsg. II. köv. cs.} \\ \text{Kontrollcs.} \end{matrix} \quad \leftarrow \begin{matrix} \text{Utóvizsg. II. köv. cs.} \\ \text{I. köv. cs.} \end{matrix}$

Leary értékek

	0,90	0,80	0,70	0,50	0,40
+D+L: $\begin{cases} \text{S.s.} \\ \text{J.s.} \end{cases}$ ben \leftarrow .y-k .i.-u	p <				
+D+L: S.s. - ben \leftarrow .y-k .i.-u		sr	statisztikai próba	p >	
+D+L: J.s. - ben \leftarrow .y-k .i.-u				p >	

0,30	0,20	0,10	0,05	0,01	0,001	$p =$
$p >$	$p >$					2,4515 0,0112 1,7729
	$p >$	$p >$				3,0067 0,4990 2,8538
$p >$		$p >$				2,6023 0,5330 2,4928

	0,90	0,80	0,70	0,50	0,40
S.s.D. 1.+2. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$ $p >$		$p >$ $p <$			
3. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$				$p >$	
4.+5. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$				$p >$	
I.s.D. 1.+2. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$					
3. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$					
4.+5. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$				$p >$	
S.s.L. 1.+2. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$				$p <$	
3. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$			$p >$	$p <$	
4.+5. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$ I.s.L.					
1.+2. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$				$p >$	
3. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$ $p > 0,95$					
4.+5. $\begin{cases} \cdot \leftarrow \\ \cdot \text{U-K} \\ \text{kategor.} \cdot \text{I.-U} \end{cases}$					

0,30	0,20	0,10	0,05	0,01	0,001	p =
						0,2696 0,0567 0,0632
$p <$	$p <$					3,0742 0,8285 0,6493
$p <$	$p >$					3,6233 0,8701 0,6960
		$p <$	$p <$			4,3943 3,6229 1,7793
	$p >$			$p >$	$p >$	9,3651 8,6600 1,3884
	$p <$		$p >$	$p <$	$p <$	6,4658 5,6236 0,5327
$p >$						1,3399 1,2180 0,9496
$p <$						2,2186 0,3087 0,4142
$p <$		$p <$		$p <$	$p <$	5,0323 0,8130 5,0295
$p <$	$p <$					1,4559 0,8752 1,4028
$p <$	$p >$					2,3823 0,6043 1,6214
				$p <$	$p >$	12,7126 1,2813 12,8430

I. kontroll.

St.sz.: 76.

Pld.sz. 100 db.

Kedves Barátunk !

Ismeretlenül, véletlen kiválasztással keresünk meg kérdésünkkel éppen Téged.

Ugyanis tavaly végeztünk egy vizsgálatot olyan fiatalok körében, akik 7.-8.-ik osztályos korukban jártak szaktanácsadáson Intézetünkben, és tavaly valamelyik középfokú iskola I. osztályosai voltak.

A kapott vizsgálati eredmények kiegészítése céljából kérünk meg szaktanácsadáson nem járt fiatalokat is néhány kérdőív kitöltésére.

Tudjuk, hogy kicsit sok kérdésre várunk Tőled választ, de munkánkhoz nélkülözhetetlen, hogy mindezekre valamiképpen feleletet kapjunk.

Ezért arra is szeretnénk kérni, hogy a következő oldalakon olvasható kérdésekre megfontolt, pontos és őszinte válaszokat irjál.

/ A visszaküldött kérdőíveket bizalmasan kezeljük. /

A kérdések - reméljük - könnyen érhetőek, így talán nem lesz nehéz válaszolni rájuk. Ahol a kérdés bővebb magyarázatra szorul, ott a példák bemutatásával könnyítjük meg válaszolásodat.

Fáradságodat és válaszaidat köszönjük,

Szombathely, 1980. december 1.

Üdvözlettel:

PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÓ

INTÉZET

I. h. v. c.

Kedves Saludov.....!

Eltelt már néhány év azóta, amikor pályaválasztási problémáddal, tanács-kéréssel megkerestél bennünket.

Akkor mi, lehetőségeinken belül, igyekeztünk a lehető leginkább segíteni Neked. Természetes, hogy szeretnénk tudni sorsod, pályád, közérzeted további alakulását is. /Ha szükségét érzed, ezután is próbálunk segíteni tanácsainkkal./

Elsősorban ezért jelentkezünk mostani levelünkkel. /Másodsorban azért is, hogy az így összegyűlő tapasztalatainkat, hasznosítani tudjuk a további tanácsot kérő fiatal érdekében./

Tudjuk, hogy kicsit sok kérdésre várunk Tőled választ, de, munkánkhoz nélkülözhetetlen, hogy mindezekre felleletet kapjunk.

Ezért arra is szeretnénk kérni, hogy a következő oldalakon olvasható kérdésekre megfontolt, pontos és őszinte válaszokat irjál. /A visszaküldött kérdőíveket bizalmasan kezeljük. Azokat a Pályaválasztási Intézet azon két munkatársán kívül, akik egykori pszichológiai vizsgálatodat végezték, senki más nem olvashatja el./

A kérdések - reméljük - könnyen érthetőek, így talán nem lesz nehéz válaszolni rájuk. Ahol a kérdés bővebb magyarázatra szorul, ott példák bemutatásával könnyítjük meg a válaszolást.

A kitöltött kérdőívet a mellékelt válaszborítékban a kézhezvételtől számított két héten belül szíveskedjél az Intézetbe küldeni.

Fáradtságodat és válaszaiddat köszönjük.

Szombathely, 1978. augusztus 7.

Üdvözzel:

PÁLYAVÁLASZTÁSI
TANÁCSADÓ INTÉZET

1. Név:

Asszonyoknál a leánykori név is:

2. Születési év: hó: nap: 22...

3. Születési hely: alt!

4. Anyja neve: alt!

5. Jelenlegi lakcíme: alt! K. u. 7.

6. Házastársának foglalkozása:

7. Gyermekeinek száma és életkora:

8. A pályaválasztási tanácsadás éve: 1976

9. Jelenlegi foglalkozása: ipari tanuló, könyvtáros

10. Foglalkozása a tanácsadás idején: /ált. iskolás, gimnazis-
ta, egyéb: ált.

11. Gondviselőjének foglalkozása a tanácsadáskor:
alt! tanár

12. A kapott pálya-javaslatra emlékszik-e? /igen-nem/

13. Milyen pálya-tanácsot kapott a pályaválasztási tanácsadás
során? Kiss állattenyésztő

14. A kapott pálya-javaslatnak megfelelően választott-e?

/igen-nem/

15. Elégedett-e a kapott javaslattal? /igen-nem/

16. Ha nem valósította meg a kapott tanácsot, ez miért nem
sikerült az alábbi okok közül: családi ok, anyagi ok,
egészségügyi ok, elutasították helyhiány miatt, nem jelent-
kezett továbbtanulásra, felvételi vizsgája sikertelen volt,
gyenge volt a tanulmányi eredménye, még nem felvételizett,
nem akarta megvalósítani, talált jobb iskolát /pályát/, abba-
hagyta, megbukott.

/Több ok esetén azt jelölje meg, amelyet legfontosabbnak vél./

- Egyéb tanácsokat, véleményt kapott-e a pályaválasztási ta-
nácsadás során? /igen-nem/

- Elégedett volt-e ezekkel a tanácsokkal? /igen-nem/

- Próbálta-e a kapott tanácsokat a későbbiekben hasznosítani?
/igen-nem/

17. A tanácsadást megelőzően volt-e határozott elképzelése
eljövendő iskolájáról vagy pályájáról? /igen-nem/
18. Az alábbiak közül mit tart fontosnak saját életében első-,
másod-, és harmadsorban? /felelősségteljes feladatok, ked-
vező munkakörülmények, boldog családi élet, elismerés és
megbecsülés, társadalmi és politikai tevékenység, érdekes
munka, szórakozás, jó anyagi körülmények, egyéb:
...a természettel kapcsolatos munkát végezni...

19. Mit tart eddigi élete legnagyobb sikerének?

- a/
b/
c/

20. Ha ismételten pályaválasztási problémája volna, igénybe
venné-e a pályaválasztási tanácsadó segítségét?
/igen - nem/

20/a. Miért? ...mert nagyon rossz tanács...
...csak tudtam volna...
.....

21. Véleménye szerint kinak nyújt segítséget a pályaválasztási
tanácsadás?

Abban nem tudnak több pály. közül választani

22. Miben kellene javítani a pályaválasztási tanácsadás
rendszerét?

...a kérdőív tartalmán és módszerén

A 23-29. kérdésekre AKKOR VÁLASZOLJON, HA A TANÁCSADÁST KÖVETŐEN
GIMNÁZIUMBAN FOLYTATTA TANULMÁNYAIT, VAGY HA JELENLEG IS GIMNÁZI-
UMBA JÁR. A KÉRDÉSEK ARRÁ AZ IDŐRE VONATKOZNAK, AMIKOR ÖN GIMNA-
ZISTA VOLT. HA EZEK A KÉRDÉSEK NEM VONATKOZNAK ÖNRE, FOLYTASSA A
KÉRDŐÍV KITÜLTÉSÉT A 30. KÉRDÉSTŐL.

23. Elégedett volt-e választott iskolájával? /igen - nem/

23/a. Ha nem, mi volt az oka?

.....
.....

24. Milyen iskolai elismerésben részesült?

.....

25. Gimnáziumi tanulmányai átlageredményei:

I.....II.....III.....IV.....

26. Ha újra választhatna, ismét a gimnáziumot választaná-e? /igen - nem/

26/a. Ha nem, mit választana?

.....

Miért?

.....

27. Pályaválasztási döntése után változtatott-e úgy iskolát, hogy ez befolyásolta későbbi pályáját? /igen - nem/

28. Szeretett volna-e iskolát változtatni?

/igen - nem/

28/a. Ha igen, miért?

.....

.....

29. Elégedett volt-e iskolájával? /igen - nem/

29/a. Ha nem, miért?

.....

.....

A 30-38. KÉRDÉSEKRE AKKOR VÁLASZOLJON, HA A TANÁCSADÁST KÖVETŐEN NEM GIMNÁZIUMBAN, HANEM MÁS OKTATÁSI INTÉZMÉNYBEN FOLYTATTA TANULMÁNYAIT, VAGY HA DOLGOZNI KEZDETT.

A KÉRDÉSEK AZ ÖN JELENLEGI ÁLLAPOTÁRA VONATKOZNAK.

30. Elégedett-e választott pályájával? /igen - nem/

30/a. Ha nem, mi az oka?

..... *nem ilyennek képzeltem el*

.....

31. Milyen iskolai elismerésben részesült? /ha még tanul/
Milyen munkahelyi elismerésben részesült? /ha dolgozik/
.....*semmilyenbe*.....

32. Legmagasabb foku iskolai tanulmányainak átlageredményei:
.....*3,4*.....

33. Ha ismét választania kellene, hasonlóan választaná-e meg pályáját? /igen - nem/

33/a. Ha nem, miért és mit választana?

.....*Nem szeretek szívből dolgozni, de szeretem a fiz. levegőt, a természetet. A vadász és vadtervező pályát választanám*.....

34/a. Pályaválasztási döntését követően változtatott-e pályát? /igen - nem/ És munkahelyet? /igen - nem/

35. Szeretné-e megváltoztatni pályáját? /igen - nem/

35/a. Ha igen, miért? ...*nem*.....*la -*

.....*lőttem meg, a számítástechnikát*.....

36. Elégedett-e pályájával? /igen - nem/

36/a. Ha nem, miért?

.....*lőszert, elvadászást -*.....
.....*ban*.....

37. Indokolja-e valami, hogy munkahelyét megváltoztassa?
/igen - nem/

37/a. Ha igen, micsoda? ...*a robban*.....

.....*levegő*.....

38. Indokolja-e valami, hogy pályáját megváltoztassa?
/igen - nem/

38/a. Ha igen, micsoda?

.....
.....
Egyéb észrevételek, megjegyzései:

Dátum:

Aláírás:

1978 aug. 31.

K É R D Ő V

=====

145.
II. kőv. s.
II. kőv. s. }

- Név, Iskola, tagozat, osztály:.....
- Lakcím / kollégium címe is /.....
- Apa foglalkozása, isk. végzettsége:.....
- Testvérek száma, kora, foglalkozása - iskolai végzettsége:.....
- Milyen pálya-javaslatokat kaptál a pszichológiai szaktanácsadás során? Sorold fel őket!.....
- Elégedett vagy-e a kapott javaslatokkal? Miért igen vagy nem?.....
- Hová jelentkezted első sorban és a második helyen?.....
- Ált. isk. 7. oszt. évvégi jegyeid
magyarból:... matematikából:... fizikából:...
- Ált. isk. 8. oszt. félévi jegyeid
magyarból:... matematikából:... fizikából:...
- Mostani félévi jegyeid
magyarból:... matematikából:... fizikából:...
- Elégedett vagy-e választott iskoláddal ? /Igen - nem /
- Ha nem mi az oka? / Húzd alá! / Elméletileg túl nehéz .
 - A szakmai gyakorlatot nem szeretem - Az iskolai körülményeim kedvezőtlenek - Nehéznek mutatkozik a majdani elhelyezkedés - Kevesebb jövődelem várható, mint gondoltam
 - Nem azt adja a pálya, mint amit vártam tőle, mert.....
 - Egyéb ok és pedig:.....
- Kaptál-e már valamilyen elismerést mostani iskoládban ?
/ Húzd alá/

/ Szakmai tevékenységért, tanulmányi teljesítésért, közösségi - vagy sport, kulturális tevékenységért/

- Mit kaptál elismerésképpen?/ A Tanárok jelentősebb szóbeli elismerései, oklevél, jutalom, írásbeli elismerés /
- Jelen iskoláid után

a/ milyen munkakörben szeretnél elhelyezkedni?....

b/ van-e továbbtanulási terved? Hová?.....

- Mit tartasz eddigi életed legnagyobb sikerének?

a/.....

b/.....

c/.....

- Mit tartasz eddigi életed legnagyobb megoldatlan gondjának?

a/

b/

c/

IRODALOMJEGYZÉK

- Albrecht Vilmos: A pályaválasztási szaktanácsadás problématiszai /Pályaválasztási Tanácsadás, 1974/2./
- Albrecht Vilmos - Borbély Julianna: Kisérlet a pályaválasztási tanácsadás hatásfokának mérésére /Pályaválasztás, 1980/2./
- Allport, G.W. 1935.: Az attitűdök /Halász L., Hunyady Gy., Márton M.: Az attitűd pszichológia kutatásának kérdése, Ak.Bp. 1979/
- Allport, G.W.: A személyiség alakulása, Gondolat 1980.
- A pályaválasztási munkával kapcsolatos, gyakrabban használt fontosabb jogszabályok és útmutatók gyűjteménye 1961-1972. OPTI.
- A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban I., II., OPTI 1973.
- Bagdi Emőke - Koroknai Bertalan 1978: Relaxációs módszerek, Medicina, Bp.
- Bang, R.: A célzott beszélgetés, 1976. TK. Bp.
- Bang, R.: A segítő kapcsolat TK. Bp. 1980.
- Buda Béla: Gondolatok Hugo Wyss "Egtisztencia és hivatás ma" című előadáshoz /Pályaválasztási Tanácsadás, 1969/2./
- Borsos Ferencné: Pályaválasztási szaktanácsadás Zala megyében /Pályaválasztási Tanácsadás, 1972/2./
- Csirszka János: A munka - és pályaalakmasság pszichológiája Bp. 1977. TK.
- Csirszka János: Nevelés- és pályaválasztási tanácsadás Bp. 1966. TK.
- Csirszka János: Pályalélektan Bp. 1977. Gondolat
- Csakarov: A család szerepe a fiatalok pályaválasztásában /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 7.-ben 1975./
- Donáth Blanka - Rókusfalvy Pál: Nevelési és pályaválasztási tanácsadás, Egyetemi jegyzet. Bp. 1967. TK.

- Dancs István: Szakmunkástanulók szakmai attitűdjének összefüggése néhány környezeti- és személyiség tényezővel. /Pályaválasztás, 1981/1-2./
- Duró Lajos: A személyiségfejlődés szociális tényezői. Magyar Pszichológiai Szemle, 1967/3.
- Duró Lajos: A személyiség pszichológiai tanulmányozása. Magyar Pszichológiai Szemle, 1967/4.
- Duró Lajos: Az életkori sajátosságok figyelembevételének néhány neveléslélektani problémája. Pszichológiai Tanulmányok X. 1967. Ak.
- Duró Lajos: A pszichológiai-pedagógiai kísérlet metodológiai jelentősége a személyiség erkölcsi fejlődésének vizsgálatában. Pszichológiai Tanulmányok XIII. 1970.
- Duró Lajos - Kelemen László - Radnai Béla: Fejlődés és neveléslélektan. Egyetemi jegyzet. Bp. 1980.
- Erikson, E.H.: Identifikáció és identitás /Ifjúságszociológia c. kötetben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1969./
- Finta Mihályné: Adalékok a pszichológiai szaktanácsadás Vas megyei tapasztalataihoz. Pályaválasztás, 1978/3.
- Finta Mihályné: Pályaválasztás követési vizsgálat tapasztalatai. Pályaválasztás, 1980/2.
- Fraisse, P.: A kísérleti pszichológia gyakorlati kézikönyve. Ak. Bp. 1965.
- Garai László: Személyiségdinamika és társadalmi lét. Ak. Bp. 1969.
- Garai László: Páthelyzetben. Jegyzetek a magyar pszichológia helyzetéről. Kritika, 1981/3.
- Gazsó Ferenc - Btaki Ferenc - Sántha Pál - Várhegyi György: Pályák vonzásában. Ifjúsági Lapkiadó Vállalat, Bp. 1970.
- Gericke, B.: Az egyéni tanácsadás koncepciójának kialakítása a pályaválasztási tanácsadáson belül. /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 11.-ben OPTI Bp. 1978.
- Gillemot Lászlóné: A pályaválasztási szaktanácsadás szempontjai a nyomdaipari pályakutatásban. /Válogatások a hazai pályaválasztási kutatásokból 10.-ben, 1977./
- Gillemotné Tóth Mária: Diagnosztikai táblázatok néhány szakmunkás pályára. Bp. 1973.

- G. Zauner Éva: Mondásválasztás. Ak. Bp. 1978.
- Hajtman Béla: Bevezetés a matematikai statisztikába pszichológusok számára. Ak. Bp. 1968.
- Harmatta János és Lust István szerk.: A pszichoterápia alapfogalmai. 1975. Fővárosi Pszichoterápiás Módszertani Központ.
- Havas Ottóné szerk.: Pályaválasztási felelősök kézikönyve. Munkaügyi Minisztérium, 1970.
- Herskovits Mária: Az igényszint vizsgálat felhasználása a pályaválasztási tanácsadásban. Ak. Bp. 1976.
- Hegedüs György szerk.: Pszichológia - mentálhigiéne. 1976. TK. Bp.
- Horányi Béla: Pszichiátriai jegyzetek. Kézirat Bp. 1976.
- Horváth László Gábor: A személyiség vizsgálatának fiziológiai, pszichológiai és metodikai problémái /Tanulmányok a pályaválasztási tanácsadás pszichológiájának néhány kérdéséről c. kötetből OPTI 1972./
- Ivascsenko, F.I.: A felsőbb osztályosok önértékelésének sajátosságai a munkára nevelésben /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 13.-ban OPTI, Bp. 1980./
- Jakabné Szilágyi Klára: A pályaválasztási tanácsstalanság, mint a szaktanácsadás speciális területe. /Pályaválasztási Tanácsadás, 1971/3./
- Jakabné Szilágyi Klára: A pályaválasztás folyamatjellege. Pályaválasztási Tanácsadás, 1972/2.
- Jakabné Szilágyi Klára: Az önismeret szintjének elemzése 14-18 éves tanulók pályaválasztási elképzeléseinek összefüggésében. /Tanulmányok a pályaválasztási tanácsadás pszichológiájának néhány kérdéséről, 1972. OPTI/
- J. Szilágyi Klára - Völgyesi Pál: A pályaválasztási döntéselőkészítés pszichológiai és pedagógiai lehetőségei. FEPE-KUCS 1979.
- Kelemen László: A pedagógiai pszichológia alapkérdései, TK. Bp. 1976.
- Kiss Tihamér: Az énkép kialakulása és fejlődése, TK. Bp. 1978.
- Kon, I.Sz.: Az ifjkor pszichológiája, TK. Bp. 1979.

- Kuhercsuk, A.M.: A tanulók önértékelési sajátosságainak elemzése /információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 1.-ben, 1973./
- Kosco, J. - Rapos, I.: A jelenkori fejlődéslelektan. Az "Életút" pszichológiája /1974. Psychológia a patopsychológia, Bratislava, KEFF Pszichológiai Intézet. Fordítás./
- Kosco, J.: Psychologické poradenstvo v skolskom a profesionálnom vyviné. Bratislava 1971.
- Kozéki Béla: A motivációs szerkezet és az élethivatás választása. Pályaválasztás 1980/4.
- Kozéki Béla: A motiválás és motiváció összefüggéseinek pedagógiai pszichológiai vizsgálata. AK. Bp. 1980.
- Kulcsár Zsuzsanna: Személyiségpszichológia, TK. Bp. 1975.
- Lengyel Péterné szerk.: Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 12. c. kötet 1979. A tanácsadó viselkedése.
- Leary, T.: Interpersonal Diagnosis of Personality /Kaiser Foundation System, New York, 1957./
- Meili, R.: A pályaválasztás pszichológiája /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 11.-ben OPTI, Bp. 1978./
- Mérei Ferenc: Az együttes élmény, Officina, 1948.
- Mérei Ferenc: Az önismereti érzékenység a serdülőkor kezdetén /Az alakuló ember c. kötetből, Gondolat, Bp. 1976./
- Mohás Livia: Gimnazisták énképe önjellemzéseikben, Ak. Bp. 1978.
- Molnár Péter: Az egyéni mobilitás társadalmi és személyiségfeltételei, Kandidátusi értekezés, 1980.
- Molnár Péter: Standard gyűjtemény a megyei pályaválasztási tanácsadó intézetek pszichológusainak.
- Munkaprogram /Bp. 1979. dec./, Munkaügyi Minisztérium Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet
- "Narancssárga füzetek" sorozat, OPTI
- Osterrieth, P.A.: A serdülőkor néhány pszichológiai aspektusa /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 13.-ban OPTI, Bp., 1980./

- Perlai Béla - Xantus László: A pályák, foglalkozások köré épült presztizs-képzetek vizsgálata. I. rész, Pályaválasztás 1979/1-2.
- Pertorini Rezső: Neurózisok a mindennapos orvosi gyakorlatban, 1965. Medicina
- Pertorini Rezső: Psychoterápia, Medicina, Bp. 1969.
- Rajnai Nadinka: A pubertáskori pályaválasztási döntés pedagógiai, pszichológiai elemzése egy longitudinális vizsgálat tükrében /Válogatások a hazai pályaválasztási kutatásokból 10.-ben, OPTI, 1977./
- Rajnai Nadinka: Az önismeret fejlesztésének lehetőségei a pályairányítás folyamatában. Pályaválasztás, 1980/3.
- Rajnai Nadinka: Az önismeret fejlesztésének lehetőségei a pályaválasztási nevelőmunka folyamatában. Kézirat, 1981.
- Rajnai Nadinka: Pályaválasztási tanácsadás-önálló döntés. Pályaválasztási Tanácsadás, 1968/11.
- Ritoók Pálné - Takács Márta: Pályaválasztási szaktanácsadás. Kézikönyv, pályaválasztási szakvizsgálatok elvégzéséhez. Munkaügyi Minisztérium, Bp. 1967.
- Ritoók Pálné: A pályaválasztási szaktanácsadás feladatköre. Pályaválasztási Tanácsadás, 1974/2.
- Ritoók Pálné: A pályaválasztási tanácsadás Finnországban. /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 5. 1974./
- Ritoók Pálné: Pályaválasztás - pályazonosulás - önmegvalósítás /Kandidátusi értekezés 1977./
- Rókusfalvy Pál: A szakmai alkalmasság és beválás megállapításának vizsgálati metodikája /Német és angol nyelvű kutatások/. Magyar Pszichológiai Szemle, 1964/3.
- Rókusfalvy Pál: Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. /A pályaválasztás előkészítésének pedagógiai, pszichológiai problémái./ Bp. 1969. TK.
- Rousselet, J.: Hogyan látják a serdülők a szülők szerepét az irányításban és a pályaválasztásban /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 13.-ban, OPTI, Bp. 1980./
- Shapiro, R.L.: A serdülő ego-autonómiaja és a család /Információk a pályaválasztás nemzetközi szakirodalmából 13.-ban, OPTI, Bp. 1980./

- Szebenyi Péterné: Gimnazisták életideálja, AK. Bp. 1975.
- Szende László: A pályaegettség és a munkahelyi beilleszkedés összefüggései. /Válogatások a hazai pályaválasztási kutatásokból 10.-ben, OPTI, 1977./
- Tóth Mária: A pályaismertetés főbb szempontjai és pedagógiai hatása. Pályaválasztási Tanácsadás, 1972/1.
- Vekerdy Tamás: Maszkok - démonok - pályaválasztás. Pályaválasztási Tanácsadás, 1969/2.
- Vikár György: Az ifjúkor válságai, Gondolat, Bp. 1980.
- Völgyesi Pál: A személyiség szerepe a pályaválasztásban /Tanulmányok az iskolai pályaválasztási felelősök munkájából c. kötetből, 1978. OPTI/
- Wittmer, U.: Berufsberatung, Methodik und Bewahrung 1970. Haus Huber Werlag, Bern - Stuttgart, Wien

15-65/1981.
.....bksz.

Dr.Veczkó József elvtársnak
egyetemi docens

Tárgy: Kiskovács Melinda
.....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Kiskovács Melinda: A pszichológiai szaktanácsadás szerepe
a pályára való felkészülésben
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hivnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1981.nov.13.

Prof. Dr. József Veczkó

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

Magyaróczy Rózsa
.....
főelőadó

Kapták: Dr.Duró Lajos tszv.docens .

Dr.Veczkó József docens . . . társbiráló